

Eznikii (saec. V.) refutatio haeresiarum. (In fine addita sunt eiusdem dicta moralia).

Venedig 1826.

Eznik de Kolp. Tagintkh
Widerlegung d. Irrtümer
der Juden + Muhamedaner
(Altarmenisch)
1. Aufl. 8°
Venedig 1275

T 55

ԸՆՏԻՐ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՐՔ

Ե Զ Ն Ի Կ

[illegible]

17

Riz. dis. Bozza inc.

ԵԶՆԿԱՅ

Եղծ Աղանդոց

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

1826

ԵԶՆԿԱՅ

ԿՈՂԲԱՑՒՈՅ

ԲԱԳՐԵՒԱՆԴԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՂԾ

ԱՂԱՆԴՈՑ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲՆ ՂԱԶԱՐ

ՌՄՀԵ.

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆ

Զթողացուցանէ չափ մատենիս աւելի քան զկատարեւորացս ազդումն կանխաբանել :

Օրինակ տպագրիս ձեռագրեալ է 'ի Թուին Հայոց ՉԻԹ․ յոր յանխորշելի վրիպակաց տառիցն՝ որ ինչ․ ուրեք յայտնի գուշակերն՝ ուղղեալ, զկատարեւորսն՝ որպէս էր յօրինակին՝ աստղանիշ ներքոյ դրոշմեցաք․ և զանյօդուտս զմիահետ գրչագիրն տարարաք 'ի գիրս և 'ի գլուխս :

Յաւելուածն յետոյ մատենիս, Եզնրկայ Վարդապետի Խրատք, 'ի ձեռս հարանց՝ Նեղոսի սուրբ հօրն ընծայի․ այլ սա չէք 'ի յոյն բնագրին, Թէպէտ և մատենագրութիւնք իսկ նորա ոչ ամենայնն անկորուստ կան :

ԵԶՆԿԱՅ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ԿՈՂԲԱՑԻՈՅ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՂԾ

ԱՂԱՆԴՈՑ ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ

Ա. ՅՈՐԺԱՄ զանեղութենէն և զնորին զմշտնջենաւոր զօրութենէն ճառիցէ ոք, քանզի մարմնաւոր լեալ է, պարտի զմիտս յստակել և զխորհուրդս սրբել, յայլոց շարժմանց պարզել, զի յայն զոր առաջի եդ՝ հասանել կարասցէ։ Նա և որ ընդ ճառագայթս արեգականն հայել կամիցի, պարտի ըդ

պղտորութիւն աչացն՝ զաղօտն և ըղձ-
ալիժն 'ի բաց սպրդել, զի մի՛ մթար-
քըն՝ որ զբթօքն շողայցեն, արգել-
հայելոյ 'ի յստակութիւն լուսոյն
լեցին ։

Եւ արդ քանզի մի էութիւնն
անքնին է և անհաս բնութեամբ,
առ նորա անքննութիւնն ընծայու-
թիւն անգիտութեան մատուցանե-
լի է, և առ էութիւն նորին դա-
ւանութիւն գիտութեան և ոչ
քննութեան ։ Զի որ էն՝ պարտի
զի մշտնջենաւոր իցէ և անսկիզբն,
որոյ ոչ սկիզբն յումեքէ առեալ ըն-
նելոյ, և ոչ ունի զոք 'ի վեր քան
զինքն, զոր պարտ իցէ նմա պատ-
ճառ կարծել կամ իմանալ՝ եթէ
'ի նմանէ իցէ առեալ սկիզբն էա-
նալոյ ։ Զի ոչ ոք է առաջին քան
զնա, և ոչ ոք է յետոյ նման նմա,
և ոչ ընկեր հաւասար նորին, և ոչ
էութիւն հակառակ նմա, և ոչ
գոյութիւն ընդդիմակաց, և ոչ
բնութիւն հիւթաքեր 'ի պէտս նո-
րա, և ոչ նիւթ ինչ՝ յորմէ առնի-
ցէ զոր առնելոց իցէ. այլ ինքն է

պատճառ ամենայնի, որ 'ի լինելն
և 'ի դոյանալ եկեն 'ի չգոյէ և 'ի
գոյէ. որպէս երկինք վերինք և որ
ինչ յերկինս. և երկինք երևելիք
որ 'ի ջուրց. և երկիր, և ամենայն 'ի
նմանէ և 'ի նմա. յորմէ ամենայն,
և ինքն ոչ յումեքէ: Որոյ բառ իւ-
րաքանչիւր կարգաց տուեալ է ըստ
կոչման լինելոյ աներևութից ան-
մարմնոց, և երևելեացն մարմնա-
ւորաց. որ բաւականն է որպէս 'ի
տալն զգիտնականութիւնն, նոյնպէս
և 'ի դիտութիւն իւրոյ անպարար է-
ութեանն ժամանեցուցանել, և
մերոց արարածոցն 'ի հաստատուն
ըստ իւրաքանչիւր բնութեանց ա-
ծել: Որ ոչ այնու միայն զարմանա-
լի է, զի ածն 'ի չգոյէ 'ի գոյ զչ-
գոյսն, և եցոյց յոչնչէ յինչ զչէսն,
այլ զի և անպատառ և անխախտու-
պահէ զբնաւսն. որոց և յառաջ-
նումն իսկ աննախանձ եւս զգիտնակա-
նութիւնն. առ 'ի յայտնելոյ զիւ-
րոյ զարարչագործութեանն հանգէս:
Քանզի ոչ եթէ կարօտ ինչ ոք
իւիք էր, եթէ վասն այնորիկ խնայ-

ելցէ՝ իւր միայնոյ սեպհականեալ ըն-
կենդանութիւնն. և անզօր և ան-
կար, եթէ զանձին եւեթ խորհեսցէ
զզօրութիւնն: Եւ ոչ նուազ 'ի գի-
տութենէ, եթէ ինքեան եւեթ պա-
հեսցէ զգիտութիւնն. և ոչ կարօտ
յիմաստութենէ, եթէ յորժամ այ-
լոց բաշխեսցէ զիմաստութիւնն իւր,
կարծիք ինչ կարօտութեան 'ի ներ-
քս մտանիցեն: Այլ կենդանի է
և աղբիւր կենդանութեան. այս
ամենայնի կենդանութիւն, և ինքն
կայ լի և յանսպառ կենդանու-
թեան. և զօրացուցանէ զանզօրս
մեծազօր զօրութեամբ, և ինքն ոչ
թերանայ 'ի զօրացուցիչ զօրութե-
նէն. և պարգևէ գիտութիւն ա-
մենայն անգիտաց, և ինքն բաւա-
կան ունի յինքեան զամենագէտ
գիտութիւնն. և բղխէ յամենեսին
զանսպառ իմաստութիւնն, և ին-
քըն միայն անխափան յամենա-
հնար իմաստութեանն:

Եթէ աղբերք մշտաբուղխք, որք
'ի նորա հրամանէ կարգեցան, հա-
նապազ բղխեն և ոչ պակասեն,

մարդոց բաղխմունքն զայլոց կարօտութիւնս լնուն , և խնդրանք 'ի նմին յօդուածութեան կան միջամտչենաւորք , ծիրչափ եւս առաւել այն՝ որ նոցա զյօդուածութիւն բաղխմանցն յօրինեաց , որ առաջինն է բարոյութեան . որ զամենայն զոր արար գեղեցկին արարչ , այս ինքն զբանաւորս և զանբանաւորս , զմարմնաւորս և զանմարմնաւորս , զխօսունս և զանխօսունս , զասունս և զանասունս : Եւ բանաւորաց և մարմնաւորաց յիւրաքանչիւր առաջինութեանց կարգեաց սահման զբարութիւն , և ոչ զգեղեցկութիւն . զի գեղեցկութեանն առաւել ինչ ինքն է , և բարութեանն՝ զանձնիշխանութիւնն արար պատճառ :

Բ. ԱՊԱ եթէ ինչ յարարածոց՝ որ գեղեցիկ է՝ այն 'ի բարւոյ արարչէ կարծիցի ոմանց , որպէս Յունացն հեթանոսաց և այլոցն մոլորաց և հերձուածողաց , որ չար իմն էութիւն համարեալ բարւոյ դնեն , զոր հիւղն կոչեն՝ որ թարգմանի նիւթ , մեր առաջինն և նա [illegible] պատասխանատուանիմք այն է՝

եթէ 'ի բարերար արարչէն չար ինչ
չէր լեալ. և չէր ինչ չար որ ընդու-
թեամբ չար իցէ. և ոչ է արարիչ
չարաց իրաց, այլ բարեաց:

Եւ արդ զո՞ր ինչ յարարածոցն
բարի կարծիցեն, կամ զո՞ր չար. զի
բազում անգամ զոր բարին կարծի-
ցեն, միայն առանձինն՝ առանց ըն-
կերին խառնութեան՝ մնասակար
լինի, յամենեցունց առ հասարակ
մկայեալ: Արեգակն թէ բարի է,
և առանց օդոյ խառնուածոյ այրէ
և ցամաքեցուցիչ է. Նոյնպէս և
լուսին խոնաւական բնութիւն, ա-
ռանց խառնուածոյ ջերմութեան
արեգական, մնասակար և ապա-
կանիչ է: Եւ օդ, առանց ցօղոյ խա-
ռնութեան և ջերմութեան, մնա-
սակար և ապականիչ է. և ջուրք
զհող երկրի ողողանեն և ապակա-
նեն. և երկիր առանց ջուրց պա-
տառի և խորխալի: Եւ այսպէս
չորեքին բնութիւնքն, ուստի աշ-
խարհս կազմեալ և կայ, առան-
ձինն՝ ապականիչք են միմեանց,
և խառնեալ ընդ ընկերին՝ օգտա-

կարգք և շահաւորք։ Եւ զիարդ այս այսպ-
էս է, ամենեցուն յայտնի է՝ որ
կամին ուսանել։

Այսու ուրեմն է լինել զօրութիւն ծածուկ, որ զապականականչեան մի-մեանց խառնուածովք արտաքս օտ-տականս իրերաց։ Եւ որ առաւել միտս ունին, ոչ զշարժուածն՝ այլ զշարժիչն պատուաւորին փառաւորել. և ոչ ընդ արքանեկական, այլ ընդ վարիչն պատուաւորին զարմանալ. և ոչ ընդ գնայունան, այլ ընդ գնացուցիչն. քանզի և նորին իսկ իւրաքանչիւր փոփոխմանցն յայտ առնեն, եթէ է ոմն՝ որ փոփոխէ զնոսա։ Արեգականն ծագելովն և մերանալով և 'ի մուտս դառնալով. և լուսնին աճմամբ լնլով և նուազելով. և այլք ևս յարարածոցն ըստ իւրաքանչիւր բնութեանց շարժելովն և դադարելովն։ Իսկ արդ չէ առաւել մտաց՝ զշարժիչն և զփոփոխիչն թողուլ, և շարժմանցն և փոփոխմանց պաշտօն մատնել և երկրպագութիւն մատուցանել. զի որ շարժին և փոփոխին՝ չէ էական.

այլ կամ՛ լեալ յուսմքէ և յիմքէ, և կամ հաստատեալ ՚ի չգոյէ: Եւ որ էն և շնորհէ զամենայն, ինքն ոչ շարժի և ոչ փոփոխի. քանզի էական է և անշարժական է:

Գ. ԵՒ զի մի էութիւն միշտընջենաւորական է և պատճառ ամենեցուն լինելոյ, այնմ՝ և որ ըստ բազմատարածեան պաշտամունսն մուծին՝ վկայեն, և պատճառեն այսպէս: Մեք, ասեն, քանզի չեմք բաւական մերձենալ յամենեցունց պատճառն, յէն ՚ի Գոյն ՚ի միշտընջենաւորն և յանմատոյցն, վասն այնորիկ այլովքն խոնարհագունիւք նմա պաշտօն մատուցանեմք. և որովք նմա զպաշտօնն մատուցանեմք, հարկ է և զնոսա ողոքել զոհիւք և նուէրօք:

Եթէ որպէս վկայենն՝ մի է պատճառ ամենեցուն, և նոյն էական և միշտընջենաւոր, յայտ է թէ այլքն ոչ էականք են և ոչ միշտընջենաւորք. և զիարդ չէականքն և չմիշտընջենաւորք ընդ էականին և ընդ միշտընջենաւորին երկրպագութիւն առնու-

ցուն ։ Եւ մանաւանդ մարմնաւորք և երեւելիք, որպէս արեգակն և լուսինք և աստեղք և հուր և ջուր և երկիր, որ՚ի մտաց և՚ի հեթանոսաց պաշտին ։

Ապա եթէ ասիցէ ոք յայնպէսեացն . Բարւոք է, զի մի էութիւն աստուածային ասէք . արդ եթէ մի էութիւն է՝ որ զամենայն յամենայնի ազդեցուցանէ, և չիք ինչ նմա հակառակ, մեզ զերախտաւորն և զբարերարն՝ որ՚ի նմանէ կարգեալ են՝ զիա՞րդ հրամայէք անարգել ։

Ասասցուք, եթէ զերախտաւորն և զբարերարս՝ որ՚ի նմանէ կարգեցան՝ մեք ոչ հրամայեմք անարգել . բայց դարձեալ և ոչ ըստ պաշտօն արարչին՝ արարածոցն մատուցանել . զի չիք ոք բարերար և երախտաւոր, բայց միայն որ արար և ոչ խնայեաց . և պահէ կենդանի զբանաւորսն աներեւոյթս, և ոչ նախանձի . զհրեշտակաց ասեմ և զհոգւոց մարդկան, և զգայականացն անշնչից յիւրաքանչիւր կայանի ։

Արդ բարերարք է արեգականն և գե-
ղեցիկ բնութեանց, և մեզ և ամե-
նայն արարածոց՝ որ 'ի ներքոյ եր-
կնից՝ յօգուտ և 'ի զարդարանս, իբրեւ
ճրագ մի 'ի մեծի տան 'ի մէջ ձե-
ղուան և յատակի լուցեալ՝ առ 'ի
զխաւարն և զստուերն զերկուց մե-
ծացն անօթոց 'ի բաց 'ի միջոյ փա-
րատելոյ. բայց ինքն եթէ իցէ և ե-
թէ չիցէ՝ զայն ոչ գիտէ, զի չէ 'ի
բանաւորաց և 'ի մտաւորաց. Նոյն-
պէս և այլքն յանշնչոց արարա-
ծոց: Եւ թէ ջուր թէ հուր թէ
երկիր թէ օդ, թէ իցեն և թէ չի-
ցեն՝ զայն ոչ գիտեն, և զսպասա-
ւորութիւնն՝ յոր կարգեցան՝ ան-
դադար մատուցանեն, վարելով
այնոր՝ որ կազմեացն զնոսա: Եւ
մեք ոչ անարգեմք զնոսա, և ոչ
պաշտօն մատուցանեմք նոցա. այլ
հայեցեալ ընդ նոսա՝ փառաւորեմք
զկարգիչն նոցա և զյօրինիչ, զի
մեզ 'ի պէտս են, և կարգչին իւ-
րեանց 'ի փառս:

Զխառն պաշտօնիցեմք զարեգակն,
որ մերթ կոչի իբրև զծառայ առ

'ի սպասն՝ յոր կարգեցաւ՝ հաստա-
նելոյ, և մերթ երթայ զօղէ խղճիւ
զարհուրեալ, և առայ տեղի խաւա-
րին ընդուլ զմիջոց 'ի մեծի տանս.
և ընդ ժամանակս ժամանակս 'ի
խաւարի զտանալոյ՝ առ 'ի յանդգնու-
թիւն և յամօթ իւրոցն պաշտօ-
նէից. յայս արարեալ եթէ չեմ ես
արժանի պաշտաման; այլ այն՝ որ
զիս և զամենայն տես լուսաւոր
պահէ, և զգայր զօղեցուցանէ. և
երբեք երբեք խաւարեցուցանէ՝ և
խղճիւ խօսուն ընդունօղ անշշունչն
քաղցրէ՝ եթէ չեմ արժանի պաշտօն
առնելոյ այլ պաշտօն հարկանելոյ։
Կամ զլուսինն՝ որ ամսոյ ամսոյ հիւ-
ծանի, զրե'լթէ և մեռանի, և ա-
պա սկիզբն առնու կենդանանալոյ,
զի քեզ զյարութեան օրինակն նկա-
րեսցէ։ Կամ զօդ՝ որ մերթ գոչեցէ
վարագուրեալ՝ հրամանաւ, և մերթ
տարածէ 'ի գոչելոյն՝ տատանիւ։ Եւ
կամ զհուր՝ որում և զքեզ իսկ
երկրորդ արարիչ կազմեաց յօրի-
նիչն, զի յորժամ կամիցիս՝ վառի-
ցես, և յորժամ կամիցիս՝ խափա-

ցանկիցես ։ Կամ զերկիրն՝ որ համբա-
ապառ բերեմք, և ցանկ կոխեմք, և
զաղբ զմեր և զանասնոց մերոց 'ի
նա հեղումք ։ Կամ զՋուրս՝ զոր հա-
նապազն ըմպեմք, և զանուշու-
թիւն նոցա 'ի ժանտահոտութիւն
'ի փոխել մերում դարձուցանեմք,
և զներքին և զարտաքին աղտեղու-
թիւնս մեր նոքօք սրբեմք ։

Եւ այսու ամենայնիւ յայտ է՝
թէ զոր առ աստուածն ունին,
անարգեն շատք և անպատուեն ։
Նա և զողորումն և սոսկումն ունի
զարմարածն, յորժամ զպատիւ ա-
րարչին ոք նոցա մատուցանիցէ ։ և
յայտ առնէ երկիր շարժելովն, և
լուսաւորքն խաւարելովն, և օդքն
գժգմելովն և քամմնելով, և ծով
սաստկութեամբ ալեացն ապա-
նալեօք ։ Զի թէ ոչ սոսա արարա-
չէին նահանջէր զնոսա, մի մի 'ի նո-
ցանէն բաւական էր զամենեսին
սատակել՝ առ 'ի խնդրելոյ զվրէժ
անարգանաց հաստատչաց արարա-
չին ։ Կամ ծով ծածկելով, որ
ակամ աւազովն պաշարեալ՝ չիշխէ

անցանել ըստ հրամանին ։ Կամ եւ կիր կլանելով, որ 'ի վերայ ոչընչի կայ հաստատեալ, եւ յոչինչ դառնալ եւ դարձուցանել չէ պատշաճ զիւր զբնակիչսն ։ Կամ հողմ պարտասեցուցանելով, որ կենդանութիւնն է ամենայն շնչաւորաց, եւ չիշխէ արգելուլ զկենդանութիւնն՝ առանց հրամանի կենդանապահին ։ Կամ օդք երկոքին զատուամանին շնչելով, եւ երկոքին զխորշակին բերելով. եւ լինէր ամենայն ինչ ոչ ինչ ։

Այլ նա առաւել երբեւ զկատարումն լծեալ 'ի չորից երիվարաց զաշխարհս տեսանեմք, 'ի ջերմութենէ 'ի ցրտութենէ 'ի ցամաքութենէ եւ 'ի խոնաւութենէ. եւ զօրութիւն իւր ծածուկ կառավար, որ զչորս կապեցուցանէ ընդ միմեանս 'ի հաշտութեան եւ 'ի հաւանութեան պահեալ նուաճէր ։ Ամենայն կառք 'ի համազգեաց երիվարաց լծին, բայց միայն այսոց կառաց՝ որ 'ի չհամազգեաց լծեալ են. եւ որ 'ի համազգեաց լծեալ են՝ երկոքին սայթաքին, երկոքին օձանեն եւ 'ի սաղ-

Նաւալի դիպուածովքն և զանձինս կա-
ցուցանեն. և երբեմն խորտակումն
խուկ կառացն գործեն. և յորժամ
ողջ կառաքն լցեն, և ողջ կառա-
վարն, և վարժ երիվարքն, ուշ և-
դեալ 'ի հանդէպ երեսացն եւեթ
արշաւին. և այս կառաք զարմանա-
լիք 'ի հակառակ և յաննման երի-
վարաց լծեալ և ծածուկ ձեռամբ
ուղղեալք, ոչ 'ի մի միայն կողմն 'ի
հանդէպ երեսացն եւեթ արշաւին,
այլ յամենայն կողմանս վարգին,
և ընդ հանուր արշաւին, և ընդ
քնաւս սլանան, և ամենայնի բաւա-
կան են։ Յորժամ ընդ առեւելս
ընթանան, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ
առեւմուտս ոչ արշաւեցին, և յոր-
ժամ ընդ հիւսիսի վարգին, չէ ինչ
արգել՝ թէ ընդ հարաւ ոչ սուրայ-
ցեն. զի ձեռն կառավարին բաւա-
կան է յամենայն կողմանս դիմե-
ցուցանել, և ընդ չորս անկիւնս
տիեզերաց արշաւեցուցանել։

Դ. ԴԱՐՁԵԱԼ առ այսպիսի
Ճշմարիտ աստուածս անպատշաճ
հարցուածս մատուցանեն. ուստի՞

իսկ ընտանի են , տանն , այդպիսի ան-
հարթութիւնք . զի թէ Աստուած
բարեաց արարիչ է և ոչ չարաց ի-
րաց , ուստի՞ է խաւար , ուստի՞ են
չարիք , ուստի՞ են աշխատութիւնք,
ուստի՞ են ըկանք՝ մերթ 'ի ցրտոյ
մերթ 'ի խորշակէ ։ Կամ ուստի՞ են
անզգամութիւնք , զի տեսանեմք
երկուս արս միազգիս ընդ միմեանս
զրգռեալ , միմեանց մահու և ա-
րեանն ծարաւի են ։ Եւ այլք զգե-
րեզմանս կործանեն, և զթաղեալ մար-
մինս ընդ հողովն մերկացեալ խայ-
տառակեալ՝ արեւու ցուցանեն .
և զմեծարեալ գլխն , առ փութի
չծածկելոյ , Թերեւս և շանց եւս
կեր արկանեն ։ Եւ է երբեք զի
մին փախուցեալ երթայցէ անձնա-
պուր ուրեք զկեանս անձինն շա-
հել , և միւսն ցասմամբ բորբոքեալ՝
արտաք զկնի ընթացեալ , ոչ դադարէ՝
մինչեւ յագեցուցանէ զցասումն .
ուստի՞ է այն անյագ ցասումն ։ Եւ
ամն մերկանայ զհանդերձս ընկե-
րին , և թէ ընդդէմ դառնայցէ
յարեւէ եւս արկանէ ։ Եւ ուրումն

'ի մտի եղեալ գողանալ զայլոց ա-
մուսնութիւն, և ելեալ անօրէ-
նութեամբ յօտար մահիճս, չտայ
լինել հայր որդւոց այնմ՝ որ օրինօքն
ամուսնացեալ իցէ ։ Եւ երբէք եր-
բէք պատերազմունք շարժին, ուր
մեղաւոր և արդար առ հասարակ
կոտորին, և մահք տարաժամք և
ախտք չարաչարք ։ Եւ զի՞ պիտոյ
է մեզ բնաւ մի ըստ միոջէ թուել,
այլ համառօտ իսկ ասել՝ թէ ու-
ստի՞ է այս ամենայն, և ո՞վ է սկիզբն
և գործիչ այնպիսի անպատեհից,
բայց եթէ իցէ ինչ չար զօրութիւն՝
որ զայն ամենայն անհարթութիւնս
տայցէ գործել, և ինքն իսկ արա-
րիչ իցէ նոցա. զի զԱստուած ա-
րարիչ ասել այնպիսի իրաց անպատ-
շաճ է. և ոչ 'ի նմանէ ունել զգոյ-
ութիւն չարեաց ։ Զիա՞րդ մարթ
է զայնպիսիսն յԱստուծոյ կար-
ծել. զի Աստուած բարերար է և
լաւութեանց արարիչ, և 'ի չարու-
թեանց ինչ 'ի նա ոչ մերձենայ, և
ոչ խնդալ ընդ այն ախորժէ, այլ
և խոտէ եւս զգործսն և զգործե-

լեա․ զի անընդունակի են չարիք 'ի բնութենէ նորա ։

Վասն որոյ կարծիք՝ թէ էր ինչ ընդ նմա, որում հիւղն անուն էր՝ որ է նիւթ, ուստի զամենայն արարածս արար և զատոյց ամենարուեստն իմաստութեամբ, և զարդարեաց վայելչութեամբ․ և յայնժամ նիւթոյ պատրաստ է կարծել զչարիս, որ անձիրան և անկերպարան էր և խառն'ի խուռն օձանելով երթեւեկէր, և կարօտէր Աստուծոյ արուեստագիտութեանն ։ Եւ Աստուած ոչ եթող զնա հանապազ խառն'ի խուռն վարել, այլ եկն յառնել զարարածս, և 'ի յոռութեանցն նորա յազնուագոյնսն զատուցանել կամեցաւ ․ և այնչափ ինչ արար 'ի նմանէ՝ որչափ Աստուծոյ վայելչէր առնել արարածս ․ և որ ինչ մրրախառն էր 'ի նմանէ, և չէր պատշաճ արարչութեան, զայն եթող ․ և յայնմ մրրոյ են չարիք մարդկան ։

Ե․ ԳԱՏԱՍԽԱՆԻ․ արդարեւ խակ չարիքն որ լինին՝ 'ի տարրակու-

սի կացուցանեն զպատգամս, և բա-
զում արք աւագք վասն նորին խորհ-
դերս մեծամեծս արարին ։ Կեաք
անհակընդդիմակից լինէր ընդ Աստուծոյ
կամեցան զնել. և կեաք ըստ նմա-
նէ նուաթ լինէր, զոր հելզն անուա-
նեն, թէ 'ի նմանէ արար զարա-
րածս. և կեաք հրաժարեցին բնա-
'ի խնդրելոյ, որպէս թէ անմեկնելին
այնիմ խնդրոյ չէք պատասխանած ։
Բայց մեզ հարկ եղեւ 'ի սիրոյ բա-
րեկամաց, և յոչ ուղիղ հայելոյ
ընդդիմակացն, ըստ մերում ակա-
րութեան պատասխանել յԱստու-
ծոյ շնորհաւն, մտանել 'ի խնդիր ճա-
ռիցս. մանաւանդ զի յաւանցեալ
եւս վասն խոցեալք յուղղոց ուղիղն-
դրոց 'ի կամացն մտադիւրութեան.
ուսեալ և ըմպեցի նոցա զճշմարտութիւն
ուսանել, և մեզ ոչ 'ի զուր լինէր
զրաստս ծախել ։ Քանզի ոչ եթէ
անփորձութեամբ ինչ յաղթել ճա-
նաչե, այլ խրատուածք զճշմարտութիւն
ուսանել ։

Որով յայտ է թէ երկուց անու-
րացաց 'ի միասին չէ մարթ լինել ։

Զի ուր երկու որք 'ի միաբանին իցեն, հարկ է թէ իցէ ինչ՝ որ գտանիցէ 'ի միջի: Արդ զիա՞րդ համարիցիմ զԱստուած. իբրեւ 'ի տեղւոջ ինչ յամենայնի 'ի հիւղն ընկեալ, եթէ 'ի միում ինչ 'ի մասանց նորա: Եթէ զամենայն զԱստուած յամենայնի 'ի հիւղն ընկեալ ասիցեն, որչափ մեծ եւս ասիցեն զԱստուած, գտանի հիւղն մեծ քան զնա: Քանզի զի յորում իցէ որք, այն յորում են, քան զայն որ 'ի նմա են՝ մեծ գտանի, զի բաւական եղեւ ամանել բոլոր զնա. եւ եթէ 'ի մասն ինչ միայն 'ի նմանէ, եւ այնպէս բիւրապատիկ մեծ քան զնա հիւղն գտանի, զի սակաւ ինչ մասն նորա բաւական եղեւ ընդունել զամենայն զնա: Եւ եթէ ոչ 'ի նմա, եւ ոչ 'ի մասանց ինչ նորա, յայտ է՝ թէ այլ ինչ էր անճառապէս ընդ մէջ երկոցուն, մեծ քան զերկոսեան. եւ ոչ միայն երկու անսկզբնականք գտանին, այլ երեքք. Աստուած, եւ հիւղն, եւ անճառապէսն, եւ մանաւանդ մեծ եւս անճառապէսն քան զերկոսեան:

Իսկ եթէ էր երրեք հիւղն ան-
զարդ և անսարգ և անկերպարան ,
և զարդարեաց զնա Աստուած ,
քանզի 'ի յատուութեանցն նորա 'ի
լաւն դարձուցանել կամեցաւ , ա-
պա ուրեմն էր երբեմն՝ զի յան-
զարդս և յանսարգս և յանկերպա-
րանս էր Աստուած , և հարկ էր
թէ խորհել զհիւղն իսկ և նա խառն
'ի խառնն վարէր :

Եւ թէ յամենայն 'ի հիւղն՝ որ-
պէս ասեն՝ էր Աստուած , յոր-
ժամ զնա 'ի զարդ և 'ի յարդ և 'ի
կերպարանս ածէր , ինքն յո՛ մար-
թէր ամփոփել , զի չէր ուրեք մարթ
ամփոփելոյ : Մի՛ թէ և զի՞նքն ընդ
հիւղին 'ի զարդս 'ի յարդս և 'ի
կերպարանս ածէր , քանզի չգոյր
ուրեք տեղի ամփոփելոյ . որ յետ-
նոյ ամպարշտութեանն է :

Ապա թէ ասիցեն՝ թէ հիւղն 'ի
յԱստուած էր , լաւ նմին օրինա-
կի պարտ էր խնդրել՝ որպէս զամա-
նինչ * 'ի նմանէ , որպէս զանասունս

* զատաքէչ :

'ի մէջ օդոյ՝ որք 'ի Նմա էին և զաւուցեալք 'ի Նմանէ, թէ իբրեւ 'ի տեղւոջ՝ որպէս և ջուրք յերկրի ։

Եւ զհիւղեայն ասեն՝ թէ անճահ և անզարդ և անարգ և չար էր. եթէ ըստ Նոցա մտացն իցէ, ապա չարեաց տեղի էր Աստուած. զի անհեդեղքն և անզարդքն 'ի Նմա էին. որ անհնարին անօրէնութիւն է, կարծել զԱստուծոյ թէ երբեմն ապանջական չարեաց էր, և ապա արարիչ չարեաց. Նա և բաժանելի եւս՝ թէ 'ի Նմա իբրեւ 'ի տեղւոջ էր ։

Զ. ԱՐԴ հարկ է 'ի պատճառս չարեացն գալ, և ցուցանել՝ թէ ուստի՛ լինին չարիքն, և չէ պատճառ չարեաց Աստուած՝ այնու զի առ ընթեր Նմա զհիւղն դնեն ։

Եւ արդ զո՞ր հիւղ առ ձեռն դնիցեն Աստուծոյ. ո՞չ ապաքէն զայն՝ ուստի զաշխարհս արար. որ անկերպարանն և անզարդ և անարգ էր ։ Զի տեսանեմք զաշխարհս 'ի պէսպէս կերպարանս և 'ի զարդս և 'ի յարդս. ապա ուրեմն կերպարանաց և զարդուց և արդուց ա-

բարիչ է՝ Աստուած, և ոչ ընութեանց: Իսկ եթէ արարչի այն գործ է՝ զբնութիւնս առնել, և ոչ միայն արդս և զարդս և կերպարանս, յայտ է եթէ աւելորդ է կարծել՝ թէ 'ի նիւթոյ ինչ իմէքէ յընթերակացէ արար Աստուած զաշխարհս, այլ յոչընչէ և 'ի չգոյէ:

Նաեւ զմարդիկ տեսանեմք, զի 'ի չգոյէ առնեն ինչ. որպէս շինօղքդ ոչ 'ի քաղաքաց քաղաքս առնեն, և ոչ 'ի տաճարաց տաճարս: Նոքա քանզի ամենեւին յոչընչէ չկարեն ինչ առնել, քարինքն՝ զոր 'ի շինուածսըն յօրինեն՝ ոչ եւս քարինք կոչին, այլ կամ քաղաք կամ տաճար. զի ոչ եթէ բնութեան գործ է քաղաքս կամ տաճարս, այլ արուեստին է՝ որ 'ի բնութեանն: Եւ արուեստն ոչ եթէ յընթերակացէ ինչ իմէքէ՝ որ 'ի բնութիւնսն իցէ՝ առնու զարուեստագիտութիւնն, այլ 'ի դիպացն որ դիպին 'ի բնութեանցըն: Քանզի ոչ եթէ անձնաւոր ինչ յանձնաւորաց զարուեստն կարէ ցուցանել, այլ 'ի դիպացն որք

գիտելին. որպէս 'ի զարգանութենէ զարբլինն, և 'ի հիւանդութենէ հիւանդին։ Չի մարդ և յառաջագոյն քան զարուեստն է. բայց արուեստաւորն չէ՝ եթէ ոչ նախ մարդն իցէ. ուստի զարուեստն յոչընչէ 'ի մարդիկ պատրաստեալ հարկ է ասել։ Եւ եթէ առ մարդկան այսպէս, որչափ ևս առաւել պատշաճ իցէ զԱստուծոյ խմանալ՝ թէ ոչ միայն արգուց և զարդուց և կերպարանաց արարիչ է, այլ յոչընչէ առնել բնականն է բնութիւնս, և ոչ առ գասախ նիւթ՝ յորմէ Աստուած ընտրեաց զբարերն 'ի մի թեր, և զչարն մրրախառն 'ի միւս կողմն, ուստի ջանայ մրրախառնն զյստակն պղտորել։

Է. ՉԱՐԻՔՍ որ լինին ուստի՞ իցեն։

Հարցցուք և մեք. չարիքն որք լինին անձի՞նք ինչ իցեն, թէ արդասիք անձանց։

Ասեն. 'ի դէպ է կարծել՝ եթէ արդասիք անձանց։

Եւ հիւղն, զոր ասեն անարգաւոր և անկերպարան, զիա՞րդ

անարգասաւորն և անկերպարանն՝ յայլս կարէր արգելանս ծնուցանել, եթէ ոչ 'ի դիւպացն լինիցին չարիքն, և ոչ 'ի նմանէ։ Զի ապանութիւնն չէ անձն ինչ, և ոչ չնութիւնն անձն ինչ է, և ոչ դարձեալ այլքն մի քան միոջէ 'ի չարեացն. այլ որպէս 'ի դալրութենէն դալիր կոչի, և 'ի ճարտարութենէ ճարտար, և 'ի բժշկութենէ բժիշկ, և այն ոչ եթէ անձինք ինչ են, այլ յիրաց անտի անուան զանուանս, նոյնպէս և չարիքն 'ի դիւպացն անուան զանուանութիւն։

Արդ եթէ և զայլ ոք խմանայցեն դրդիչ և դրդուիչ՝ որ արկանիցէ 'ի միտս մարդկան զչարիսն, և նա 'ի գործոյն՝ զոր գործէ՝ անուանի զանուն չարութեան։ Բայց զայն պատրաստ է գիտել, թէ զոր գործէ ինչ ոք՝ ոչ ինքն նոյն է. որպէս բրուտն յորժամ անօթս գործիցէ՝ ոչ ինքն անօթ լինի, այլ գործիչ է անօթոցն, ուստի և զանուանութիւն արուեստին առնու. նոյնպէս և չարագործն 'ի չարն գործելոյ առնու-

զանունս չարութեանն՝ եթէ շուն իցէ և եթէ սպանող։ Այսպէս ուրեմն յիրաւի ասեն մարդիկ արարիչք չարեաց, զի ինքեանք են պատճառք առնելոյ և չառնելոյ։ Եւ զչարիսն ոչ պատահեալք անձինս անուանել, այլ արդարև անձանց և չար։

Իսկ եթէ 'ի նմին յանմտութեան կացցեն՝ թէ արդարև անարդ և անարգասաւոր էր հիւղն, և Աստուած ած զնա 'ի զարդ և 'ի կերպարանս և յարդարանս, ապա զԱստուած գտնեն պատճառս չարեացըն։ Լաւ էր լեալ՝ թէ նոյնպիսի կացեալ էր անհեթեթ և անարգասաւոր, քան զալ յարդարանն և 'ի կերպարանս, և լինել պատճառ չարեաց այլոց։ Քանզի զի՞նչ մարթի ոք լինել՝ որ իցէ թէ անկերպարան իցէ. նա և ասելն անկերպարան՝ զկերպարանացն յայտ առնէ։ Իսկ եթէ էր ինչ անձնաւոր և կերպարանաւոր, անկլոյդ է ասել արարիչ զԱստուած։

Այլ այնու, ասեն, զի յանարգութենէն և յանհեթեթութենէն

դարձոյց 'ի զօրս և 'ի կերպարանս յիրաւի կոչի արարիչ ։

Այդ այնմ նման է , յորժամ 'ի քարանց որք շինուածս անկցէ՝ պատուաստելոյն և յօրինելոյն միայն արարիչ է , և ոչ բնութեանն ։ Իսկ արդ յի՞նչ իւիք արդեօք արար Աստուած զամենկերպարանսն . 'ի բնէ՞ իւիք թէ 'ի յոչէ ։ Եթէ ասիցեն՝ եթէ 'ի լոյս , զչարիսն՝ որ լինին՝ պատրաստին խնդրել , թէ ուստի՞ լինին ։ Որովհետեւ արդարութիւն ոչ նոյնպիսի մնացին՝ որպէս և էինն , այլ զի 'ի լաւն դարձեալ՝ լաւքեւեւթ երեւեացին ։ Ապա եթէ 'ի յոչէ իւիք դարձան , խզխեսցե՞ն ասել՝ թէ չարեացն պատճառ Աստուած է , զի նա զայր գաւախսն 'ի լաւ անոյր դարձոյց ։

Այլ ասեն՝ թէ պյատակն 'ի մի կազմին ընթարեաց , ուստի զարարածսն արար , և զմրրախատնն և թող ։

Աստացուք . որպէս զի թէ կարող էր և զայն յատակել և զչարիսն 'ի միջոյ բառնալ , և ոչ կամեցաւ զայն 'ի միջոյ բառնալ , ապա

պատճառս չարեացն պարտ է զնա տանել. զի 'ի կիսոյն նորա արար բարի արարուածս, և զկէսն նորա եթող նոյնակախս` յապականութիւն լինելոյ բարւոք արարածոցն : Եւ եթէ ճշմարտիւ ոք քննիցէ զիրսն` գտանէ յանհնարին վտանգս եկեալ զհիւղն քան զաստուծին անկարողութիւնն, զի նախ քան զընտրելն և զզգալն զվտանգսն չարեաց` յապահովք և յանհոգութեան կայր. և արդ յառնելոյ զազդմունս չարեացն` 'ի տագնապի և 'ի տարակուսի կայ: Եւ թէ կամիս` 'ի մարդոյ իսկ առօրինակ. զի նախ քան զպատկերանալն և լինել կենդանի, անմասն էր 'ի չարեաց. և յորժամ գայ 'ի չափ հասակի մարդոյ, յայնժամ միտ 'ի չարիս յիւրմէ անձնիշխանութենէ : Նոյնպէս և 'ի բարերարութենէն, զոր ասեն յԱստուծոյ եղեալ հիւղեայն, գտանի` զի 'ի յոռութիւնս եկն :

Ապա եթէ 'ի չկարելոյ Աստուծոյ բառնալ զչարիսն` եթող նոյնպիսիս, այնու տկարութիւն ածեն

զԱստուածով՝ կամ թէ բնութեամբ ունար իցէ, կամ թէ առ երկիւղի յաղթեցաւ յայլմէ զօրագունէ քան զինս ։ Եթէ յաղթեալ կայ կածանօք 'ի մեծագունէ քան զինս առիցեն, հարկ է թէ զչարիսն բըռնադատիչս կամաց նորա գնեն ։ Եւ ընդէ՞ր ըստ նոցա բանիցն չարիքն ոչ լինէին աստուածք, որ Աստուծոյն յաղթել կարէին ։

Ը. ԴԱՄՁԵԱԼ հարցցուք ըղհիւղայն. պա՞րզ ինչ բնութիւն իցէ, եթէ յօդուածով. զի ազգի ազգի գործուածք իրացն յայսպիսի քննութիւնս ածեն զմեզ ։ Զի եթէ պարզ բնութիւն էր հիւղն, և մենակերպ, և աշխարհս 'ի յօդուածոց և 'ի պէսպէս բնութեանց և 'ի խառնուածոց հաստատեալ է, անհնարին է ասել՝ եթէ հիւղեայն լեալ իցէ ։ Վասն զի չէ մարթ յօդուածոյիցն 'ի միոջէ պարզ բնութենէ ունել զհաստատութիւնս. քանզի յօդուածոյքն 'ի պարզական բնութեանցն յօդին ։

Եւ եթէ 'ի պարզական բնու-

Թեանցն յօդեցաւ, այսպէս էր ժա-
մանակն՝ յորժամ հիւղն խակ չէր 'ի
մէջի, զի 'ի պատրաստականացն յօդե-
լոյ եղեւ հիւղն. ուստի լեալ խակ
երեւի հիւղն, և ոչ անարար: Զի
եթէ յօդուածով էր հիւղն, և յօ-
դուածոյքն 'ի պատրաստականացն ու-
նէին զանձնաւորութիւն, այսպէս էր
երբեք՝ զի չէր խակ հիւղն, մինչ չեւ
պատրաստականացն 'ի միմեանս յարեալ
էր. և եթէ էր ժամանակ՝ յորժամ
զի հիւղն չէր, ապա չգոյր ժամա-
նակ յորում չէր անարար: Զի
եթէ Աստուած անարար էր, և
պատրաստականքն եւս անարարք ուստի
հիւղն յօդեցաւ, յայտ է թէ չէին
երկոքեան միայն անարարք, այլ հինգ:
Եւ արդ ասեսցուք, համամի՞տք ինչ
ընդ մի՛միմեանս էին բնութիւնքն,
ուստի հիւղն յօդեցաւ, թէ հա-
կառակք երկերաց. Նա առաւելն ան-
ասնեմք զընտութիւնն միմեանց հա-
կառակս. քանզի ընդդիմամարտ է
հրոյ ջուր, և լուսոյ խաւար, և
ցրտոյ ջերմ, և ցամաքի խոնաւ:
Եւ ինքն՝ման ինչ հակառակ և զիա-

տկար չէ , բայց ընկերին . և ան-
տի յայտ է՝ թէ չեն 'ի միոջէ նիւ-
թոյ , և ոչ մի նիւթն 'ի չորից հա-
կառակորդաց ։ Արդ եթէ մինչ էր
նիւթն՝ ոչ եթէ ինքեան հակառակ
էր , այլ ընկերին . որպէս սպիտակ
թխոյ , և քաղցր դառին ։

Թ. Եւ արդ զհիւլեայն խնդիր
թողեալ՝ զոր նիւթն ամենայնի կո-
չեն , 'ի չարեացն խնդիր եկեսցուք՝
զոր 'ի նմանէն խմանեան ։ Զի յոր-
ժամ չարիքն յայս լինիցին՝ թէ չեն
անձնաւորք , անտի և հիւղն յան-
դիմանի՝ թէ ոչ էր երբէք , և ոչ
գոյութիւն անձնաւոր ։

Արդ զմարդկան իսկ չարեաց
հարցցուք . արգասիք անձանց ի-
ցեն , և եթէ անձինք ինչ չարիքն .
զի որ ինչ 'ի մարմինս և 'ի հոգիս
շարժմունք խաղան , ոչ մարթի ա-
սել՝ թէ այն մարդ իցէ , այլ կամա-
կան շարժմունք . զի մարդն անձ-
նաւոր է , և բարքն չանձնաւորք ,
որպէս սպանութիւն կամ շնու-
թիւն՝ որ 'ի բարուցն գործիցին ։

Արդ եթէ այնք՝ արարածք ինչ

անձնաւորք իցեն, հարկ է և ըղ-
պատճառն որ զնեն՝ արարած
անձնաւոր կարծել. զի որոյ մասն
ինչ արարած է, յայտ է եթէ նա
ամենեւին իսկ արարած է. և որոյ
մասնն չէ արարած, նա բնաւ իսկ
չէ արարած: Այլա ուրեմն էր եր-
բեք՝ զի բնաւ չէր ամենեւին ինչ
արարիչ բովանդակ, մինչ չեւ Աս-
տուծոյ զմարդն արարեալ էր, ուս-
տի չարիքն լինէին: Քանզի մասանց
չարեաց պատճառ մարդն արարիչ,
անտի յայտ է թէ և բովանդակ
իսկ չարեացն արարիչ Աստուած է,
զոր ամենեւին մի՛ երբէք լիցի ասել՝
թէ Աստուած չարեաց պատճառ
իցէ, այլ այն որ իւրով կամօք ըղ-
գործ չարեացն գործիցէ. և յում-
մէ չարն գործի՝ յիրաւի նմին և ա-
նուն չարութեան դնի, որպէս և
յառաջագոյն իսկ ասացաք:

Ժ. ԵՒ արդ եկեսցուք յիրացն
իսկ 'ի քննին, զի յորժամ ճշգրիւ-
մրցութիւնք լինիցին՝ դիւրաւ ըղ-
յայտնութիւն ճառիցն յանդիման
կացուցանիցեն:

Արդ զԱստուած բարի՞ և բարերա՞ր ասիցեն ։ Հարկ է թէ բարի և բարերար ասեն , և չարութիւն ինչ ՚ի նա ոչ մերձենայ ։ Եւ եթէ այն այնպէս իցէ ։ Նախ զչնութենէ և զպոռնկութենէ հարցցուք , և ապա զայլոցն նոյնպիսեաց ։ Եթէ Աստուծոյ կամօք գործէին այնպիսի չարիք , ընդէ՞ր ՚ի գործելեաց չարեացն վրէժս պահանջէ . այլ այնու զի ըստ չարեաց գործոցն վրէժս պահանջիցէ՝ յայտ է եթէ ոչ ախորժէ զչարիսն , այլ ատեայ , և պատիժս պատուհասից ՚ի վերա գործելեացն ածէ . որոց , ըստ իւրեանց անմտութեան , խրատք նորա՝ չարութիւնք կարծին . որպէս և այժմ սպանողք յորժամ ՚ի պատիժս մտանեն՝ ոչ բարերարս ըզպատժածուսն կոչեն , այլ չարարարս . քանզի այնպիսի բարք են չարագործաց՝ զիրաւունսն անիրաւութիւն ասել ։ Բայց մեզ մի՛ լիցի այնպիսի ինչ ասել . այլ զչարիսն ոչ անձնաւորս կարծել , այլ կամածինս ։

Ապաքէն՝ պոռնկութիւն և շնութիւն՝ 'ի մերձենալոյ 'ի միմեանս առն և կնոջ լինին. եթէ յիւր կին ոք օրինօք ամուսնացեալ մերձենայցէ վասն որդէծնութեան և զաւակի սերելոյ, բարիոք է մերձաւորութիւնն. ապա եթէ ուրուք թողեալ զիւր կին, զայլոյ ամուսնութիւնն թշնամանիցէ, գործ չարութեան գործէ: Եւ թէպէտ մերձաւորութիւնն նոյն է, և օրինակ մերձաւորութեանն ոչ նոյնպիսի. քանզի միոյն բուն հայր լինի որդւոց, և միւսն գողունի: Նոյն բանք են և վասն պոռնկութեան. եթէ վասն որդէծնութեան ոք մերձենայցէ յիւր կին, յիրաւի է. ապա եթէ առ ցանկութեան օտար մարմնոց ցանկանայցէ, կարի իսկ անիրաւութիւն: Եւ յայտ է՝ թէ իրքն չարք յայնժամ լինին, յորժամ պէտքն օրինօք ոչ վճարեսցին:

Նա և զսպանութենէ նոյն բանք են. յորժամ զոմն բռնեալն 'ի շնութեան ոք սպանանիցէ, պատուհաս 'ի վերայ ածեալ վասն յանդգնու-

թեանն, չառնէ չար ինչ: Այլ ապա ե-
թէ զանմեղն ոք, որոյ ոչ ինչ 'ի
վճռականացն գործեալ իցէ՝ սպա-
նանիցէ, կամ վասն ինչս զերծա-
նելոյ, կամ վասն ստացուածս հա-
տանելոյ, չարութիւն գործէ. եւ
գործն նոյն է երկոցունց, բայց օ-
րինակն ոչ նոյնակիսի:

Նա եւ յինչս առնուլ նոյն բանք
են. որ պարգեւ 'ի տեառնէ կամ
ձիր 'ի բարեկամէ առնուցու, ոչ
ինչ չարութիւն գործէ. իսկ որ
բռնաբար յանաւագէն հանիցէ,
չարութիւն գործէ. եւ առնուլն
երկոցուն նոյն է, բայց օրինակ
առնլոյն ոչ նոյնակիսի:

Նոյնպէս եւ աստուածպաշտու-
թեան յօրինակէ անտի ցուցանի
չարութիւնն. եթէ զճշմարիտն Աս-
տուած ոք պաշտիցէ, գործ աղ-
նուական գործէ. ապա եթէ թո-
ղեալ զճշմարիտն, քարանց եւ փայ-
տից՝ որպէս թէ Աստուծոյ՝ պաշ-
տօն մատուցանիցէ, անհնարին վը-
նաս գործէ. զի զօրինակ պիտոյից
յանպատեհ իրս դարձոյց: Եթէ

պատուհեր որք գործիցէ, և ոչ վասն սի-
րոյ սիրելւոյն՝ որ մնաչուանք յաւիտենից
վրիժառնեցաւ, կամ վասն դժուարու-
թիւն ցուցանելոյ, այլ 'ի պատշ-
աճն տանել երկնիր պարգևանիցէ
իւր Աստուծոյ, գործ չարութեան
գործէ ։

Եւ այսպէս կազմածոյ խրատ ինչ
եւս՝ միայք գործոյն գործենն զչարին,
որպէս և երկաթ մերթ 'ի բարիս
պաշտի, և մերթ 'ի չար ․ զի եթէ
խոսի և գերանդի և մանգաղ որք
գործիցէ, 'ի բարութ իւր պաշտե-
ցաւ ․ ապա եթէ սուսեր և գեղ-
արդն և սլաք, և այլ ինչ զէն՝ որ
մեռաասակար մարդկան է, գործ չա-
րութեան գործէ ․ և պատճառ չա-
րութեանն գործելին, և ոչ եր-
կաթն ։

ԺԱ․ ԽՍԿ մարդիկ, ասեն, յան-
ձանց ինչ ունիցին զայնպիսի շարժ-
մունս, թէ յԱստուծոյ լեալ իցեն,
կամ թէ այլ որք իցէ՝ որ զայն 'ի
մարդիկ արկանիցէ ։

ՑԱստուծոյ մարդկան այսպիսի
ինչ լինել՝ չէթուի պատշաճ ասել,

այլ ուժնել անձնիշխանութիւն և
ազատութիւն առաւելոյ մարդոյն
եղելոյ յԱստուծոյ, և 'ի նմանէն
զնոյն իւրոց պաշտպանութեան ժառան-
գել: Եւ արդ առեալ զանձնիշխա-
նութիւնն, ում կամի՝ ծառայա-
նալ, որ մեծ շնորհն պարգևեալ
է նմա յԱստուծոյ. քանզի այլն ա-
մենայն 'ի հարկէ ծառայէ աստուա-
ծական հրամանին. եթէ զերկնից
ասիցես, կայ հաստատեալ, և ոչ
շարժի 'ի սահմանելոյ նմա անդուոյն.
և եթէ զարեգականէ կամիցիս ա-
սել, սակայն և նա կատարէ զդր-
ուցեալ նմա զշարժումն, և չէ-
նէ խոտորիլ յընթացիցն՝ այլ 'ի
հարկէ ծառայէ ստրունական հրա-
մանին: Նոյնպէս և զերկիր ասեղմա-
ցեալ անսասանելիք, և բարձեալ՝ բե-
րէ զհրամանն հրամանատուին. և
զայլսն ամենայն համակերպ ծա-
ռայացեալս հրամանաց արարչին,
և չէշխեն այլ ինչ քան զայն՝ յոր
կարգեցանն՝ գործել. մարդն որոյ
գովելեակ զնոսա՝ յաղագս զանհամանս
հրամանացն պահելոյ:

Բայց մարդոյ առեալ զանձնիշխանութիւն, ում կամի՝ ծառայանայ․ ոչ 'ի հարկէ բնութեան բռնադատեալ, ոչ 'ի զօրութենէն՝ որ նմա վասն լաւութեանց շնորհեցաւ՝ կասեալ, այլ 'ի հնազանդութենէ միայն շահի զօգուտն, և յանհնազանդութենէ զվնաս․ և զայն ոչ եթէ առ եղեռանէ ինչ լեալ ասեմք մարդոյն, այլ վասն լաւութեանց։ Զի եթէ իբրև զմի ինչ յայլոցն բնութեանց լեալ էր՝ զոր 'ի հարկէն ծառայեն Աստուծոյ, ապա և վարձս ընդ կամակարութեանն առնլոյ չէր արժանի, այլ իբրև գործի մի էր արարչին, զոր թէպէտ 'ի չար վարէր և թէպէտ 'ի բարի, ոչ պարսաւանք ինչ էին նմա և ոչ գովութիւնք, այլ պատճառ այն էր՝ որ զնա այնպէսն վարէր․ նա և ոչ զլաւ ինչ գիտէր այնուհետև մարդն, քանզի չէր հմուտ այլ իմիք, բայց այնմ եւեթ՝ յոր պատշաճեալն էր։ Այլ Աստուած այնպէս պատուել զմարդն կամեցաւ, զի առ լաւութեանցն

խելամտաւ լինելոյ՝ զանձնիշխանութիւնն պարգեւեաց նմա, որով կարող իցէ առնել զինչ և կամեսցի, և զանձնիշխանութիւնն նորա 'ի լաւն խրատէ գործածուցանել:

Որպէս հայր ոք յորժամ զորդի իւր խրատիցէ՝ որ կարող իցէ ուսումն ինչ ուսանել, չծուլանալ յուսմանէն՝ այլ յառաջադէմ լինել 'ի լաւն սովորել. վասն զի գիտէ՝ եթէ կարող է յառաջադէմ լինել, պահանջէ զուսումն՝ յոր աւանդեցաւ: Նոյնպէս և զԱստուծոյ պարտ է իմանալ՝ եթէ յօժարեցուցանէ զմարդն առնել հրամանաց նորա. բայց զկամակար իշխանութիւնն ոչ հանէ 'ի նմանէ, որով կարողն է առնել և չառնել հրամանացն. այլ խրատէ և յօժարեցուցանէ զմարդն, զի լաւութեանցն ցանկացող լիցի, որովք արժանաւոր մեծաց պարգեւաց լինիցի, եթէ անսայցէ Աստուծոյ. այլ զի և չանսալոյն իշխանութիւն ունիցի. քանզի ոչ եթէ վայրապար

ինչ կամէր Աստուած զայնպիսի պատրաստել տալ, որ յաւիտենական անեղծութիւնն է. զի վայրապար իսկ էր այնպիսոյն տալ՝ որ ոչ ունէր իշխանութիւն երկոցունց, անսալոյ այնմ՝ զոր Աստուածն կամէր, և չանսալոյ այնմ՝ զոր նոյն չախորժէր: Բայց իրաւամբք այն է, յորժամ արժանի ըստ որոց գործեացն ոք ինչ առնուցու:

Եւ արդ զիա՞րդ եղեւ էր ընտրութիւն գործոցն, եթէ ոչ ունէր մարդն իշխանութիւն երկոցունց, և անսալոյն և չանսալոյն: Եւ արդ յայտ է թէ անձնիշխան եղեւ մարդն՝ առնել զբարի և ժտել 'ի չարէ. իբր ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ յոր ժտեսցի, այլ այն եւեթ առաջի կայր՝ կամ անսալ Աստուծոյ կամ չանսալ, և զնոյն եւեթ պատճառ չարին իմանալ: Քանզի լեալ մարդն առաջին՝ առնոյր պատուէր յԱստուծոյ, և չհնազանդեալ աստուածական հրամանին՝ մտանէր 'ի չարիս, և անտի լինէր ըն կիզքն չարեաց:

Ուստի ոչ ոք կարէ անհաստատ լինել*
և անձնատուր չարին ցուցանել. և
զարդարեալ ոչ յարտաքնոցն, այլ յան-
սաստութենէ զինեալ առանձնա-
նալին, և յուսով վարդապետակա-
թենէ զօրացեալ. զի ոչ եթէ այնպի-
սի լինէր հաստատեալ բնութեամբ
զմարդն ցուցանել կարէ ոք։ Եթէ
այնպիսի լինէր բնութիւն մարդոյն
առնեալ էր, ապա ոչ 'ի բնութենէ
արարածոյ և յաստուածեղէն գր-
րոց նմա վարդապետութիւն ըն-
ծայանայր. որպէս ասէ սուրբ առ-
ռաքելական բարբառն, եթէ 'ի
մանկութենէ մարդիկ 'ի խնամս չա-
րի միտեալ են. զի ցուցէ թէ որ
միտքն՝ կամօք միտի, և ոչ ուրուք
բնութեամբ։

Այդ անհաստատութիւնն եւեթ՝ որ
արարչի Աստուծոյ կամացն գոր-
ծիցի՝ պատճառ չարեաց իմանալի
է. և նմին զայլ ոք վարդապետ ծա-
ծուկ հաշուել, դրդիչ և ոչ բնա-
դատիչ, որ զմարդն 'ի լաւու-

* անսասանելի։

Թեանցն մերկանալ կամեցաւ։ Ապա եթէ զպատճառն եւս կամիցին խնդրել, զնախանձն՝ որ առ մարդն եղեւ՝ իմասցին զպատճառն։ Եւ եթէ զնախանձուէն եւս ճըշդիւք քննիցեն՝ թէ ուստի եղեւ, ասասցուք՝ եթէ յառաւելութենէ զմարդն պատուելոյ. քանզի միայն մարդ ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութեան Աստուծոյ եղեւ։ Իսկ եթէ այնու զԱստուած պատճառ չարեաց կամիցին առնել, անկանին յիմաստամարար խորհրդոյ։ Եթէ զնորա ինչ համեմեալ էր, եւ մարդոյն շնորհեալ, թէպէտ եւ յիրաւի պատճառ չարեաց կարծէր առնիցէն. ապա եթէ զնա նոյնպէս որպէս եղեւն պատճառեաց, եւ զմարդն այսպէս կամեցաւ առնել, պատճառ չարեաց նախանձորդն է։ Քանզի ոչ եթէ յորժամ լիցին ուրուք երկու ծառայք, եւ զմինն 'ի ծառայութեան ունիցի, եւ զմիւսն յորդեգիրս դրեսցէ, եւ միոյն յարուցեալ 'ի վերայ զմիւսն սպանանիցէ, մի՛ թէ պատճառ չարեաց զտէրն պարտ է

ցէ իմանալ, որ ոչ եհան ինչ 'ի ծառայէն և շնորհեաց միւսոյն :

ԺԲ. ԱՐԴ և զայն ես հարցանեմ. եթէ չար ինչ չկայր առաջի, ուստի՞ օձն՝ զոր սատանայ կոչէք՝ իմացաւ զհանգամանս չարին :

Ասեմք, եթէ սատանայ չար զստուննգամնեն մարդոյն Աստուծոյ իմացաւ, վասն որոյ զմարդն յայն յօժարեցոյց : Որպէս յորժամ իցէ ոք ուրուք թշնամի, և թագուցեալ զթշնամութիւնն՝ դադր կամիցի մտանել, և չցուցիցէ զհանգամանս մտատակարութեանն, և շուրջ եկեալ յածիցի հնարս խնդրել. ապա գտեալ ժամանակ՝ յորժամ ոք 'ի բժշկաց թշնամւոյն նորա պատուէր տայցէ յայս ինչ չհալել, և յայս նիշ կերակրոց չճաշակել, որով առողջութեանն կարիցէ հասանել, և նորա լուեալ՝ վաղվաղակի 'ի կեղծիս բարեկամութեան կեղծաւորեալ՝ զբժիշկն պարսաւիցէ, և զօգտակարսն նմա մտատակարս թելադրեալ կարծեցուցանիցէ, և հակառակ պատուէրս հրամանաց

բժշկին տայցէ, և այնու առնիցէ նմա վնաս. որ ոչ եթէ յառաջագոյն գիտէր զհանգամանս վնասակարութեանն, այլ 'ի պատուիրելոյ բժշկին զատեալ հնարս՝ եղև վնասակար: Նոյնպէս կարծի և զատանայէ՝ նախանձելն նմա ընդ նախաստեղծ մարդոյն, և չգիտել զհանգամանս վնասակարութեանն. քանզի ոչ եթէ չար ինչ առաջի կայր՝ ուստի զհանգամանսն մարթ էր առնուլ. ուսեալ յԱստուծոյ պատուիրանէն՝ որ մարդոյն տուաւ արգելուլ զնա 'ի ճաշակելոյ 'ի տնկոյ իմէքէ 'ի մահաբերէ, զայն յառաջադրեաց մարդոյն. որ ոչ եթէ անպիտան ինչ 'ի կերակուրս մարդոյ էր, և ոչ բնութեամբ տունկն մահաբեր, և վասն այնորիկ ինչ արգելաւ մարդն 'ի ճաշակելոյ 'ի նմանէ, այլ անսաստութիւնն եղև պատճառ մահուան մարդոյն, իբրև յանցաւորի՝ որ անցանիցէ ըզհրամանաւ հրամանատուին՝ որ նմա կարգեալ իցէ:

Արդ ժտեցոյց Թշնամին զմարդն

անցանել զհրամանաւն Աստուծոյ, որպէս զի ոչ եթէ ստուգեալ գիտէր՝ եթէ այնու նմա վնաս ինչ գործել կարիցէ, այլ կարծեօք 'ի թեթուս մտացեալ, եթէ լիցի և թէ չլինիցի. և յետոյ յԱստուծոյ պատուհասէն՝ որ առ մարդն եղեւ վասն պատուիրանազանցութեանն՝ իմացաւ եթէ պատուիրանք Նորա մահ գործեցին, և յիրաւի պատժեցան և նա և մարդն՝ զոր յօժարեցոյց յանսաստութիւնն, ճաշակել 'ի փայտէն՝ որ ոչ բնութեամբ մահաբեր էր, այլ յԱստուծոյ սպառնալեացն եղեւ այնպիսի իրաց պատճառ:

Եւ որպէս բժշկի ոչ կարեմք մեղադիր լինել՝ վասն յառաջագոյնն զգուշացուցանելոյ որով օրինակաւ կարիցէ մարդն առողջանալ, և նորա թողեալ զպատուէրս բժշկին՝ անսայցէ թշնամոյն՝ որ զվնասարար խրատն տայցէ նմա, որով ոչ ըղպատճառս վնասուն 'ի բժշկէն՝ որ յառաջագոյնն զգուշակեաց նմա՝ և մահապարտ է, այլ 'ի թշնամւոյն որ 'ի

պատուիրանէ բժշկին նման զփտեալն հնարեցաւ. Նոյնպէս և զսատանայէ ասեմք լեալ Թշնամի մարդկան՝ որ չեւ ևս գիտէր զհանգամանս չարեաց, այլ 'ի պատուիրանէն Աստուծոյ ուսեալ՝ կամեցաւ վնասել մարդոյն. որպէս զի եթէ առանց Աստուծոյ կամաց 'ի ծառոյն ճաշակիցէ՝ առնուցու պատիժ զմահ: Քանզի եթէ յառաջագոյն չէր զգուշակեալ Աստուծոյ մարդոյն չուտել 'ի կերակրոյ ծառոյն, և նորա յանդգնեալ կերեալ, չլինէր նմա պատիժ մահ. կամ որպէս թէ առ 'ի չգիտանս եկեր, կամ թէ առ չժուժալոյ 'ի կերակրոյ ծառոյն, չէր ինչ պատժի պարտական: Քանզի և մանուկ կաթնակեր՝ որ յայլ ինչ կերակուր մատչիցէ, ոչ պատժելի է՝ այլ արգահատելի, որպէս թէ առ 'ի չգոյէ կաթին յայն յօժարեաց: Նա և օձն, որ է սատանայ, յիրաւի պատժեցաւ՝ վասն ընդ անագորոն թշնամութեան ընդ մարդոյն ունելոյ:

Եւ արդ սկիզբն չարեաց զնա-

խանձն ասեմք, և զնախանձն յառաւել զմարդն պատուելոյ, և զչարիսն յանհնազանդութենէն։ Զի Աստուած այնպէս առաւել զմարդըն պատուեաց, և նորա անսաստեալ` զընկէց զպատուիրանն։ Ուստի զամենայն ինչ որ լինի չար, ոչ բնութեամբ չար գիտեմք, այլ զի առանց կամացն Աստուծոյ գործին իրք ինչ` լինին չար։

Նա և ընդ լինելն իսկ սատանայի յԱստուծոյ, գիտաց` եթէ անսաստել ումեք Աստուծոյ` չար է և ոչ բարի. քանզի ոչ եթէ անմիտ ինչ ոք եղեւ նա յԱստուծոյ` եթէ չգիտէր, եթէ որ ինչ.ըստ Աստուծոյ կամացն լինի` բարի է, և որ ինչ արտաքոյ քան զնորա կամսն` այն չար է. և վասն այնորիկ յիրաւի տանջէ զնա Աստուած, զի գիտէ նա զբարին, և ոչ առնէ. և հմուտ է չարին, և ոչ խորշի։ Եւ ոչ չար և չարչարիչ հաստատեաց զնա Աստուած. և ոչ փորձիչ` եթէ նովաւ փորձեալ զարդարս զտեսցէ. և ոչ ինքն յանձնէ չար

զանեալ, և ոչ անարգար և հակառակ Աստուծոյ. այլ մտաւոր եղեալ յԱստուծոյ, և հմուտ գիտութեան՝ թէ չար է հակառակ կալ Աստուծոյ հրամանին, և յայն զոր գիտէրն՝ թէ չար է՝ յանդգնեցաւ, զանսաստութենէն առեմք. և անսաստութիւնն ոչ եթէ անձնաւոր ինչ յառաջագիտ էհաս 'ի գիտութիւնն սատանայի, այլ իբրեւ զմի ինչ եղեալ 'ի դիպաց կամեցելոյն։

Նա և զմարդոյ յիրաւի, առեմք, կրել պատուհաս ընդ որոց գործիցէ. քանզի կամաւ երթայ յուսումն այնպիսի իրաց, յորոց յորժամ և կամիցի՝ և մեկնել կարող է. քանզի և կամելոյն և չկամելոյն ունի իշխանութիւն, զորոյ զհետ երթայ և կարելն զոր ինչ կամիցի առնել։

ԺԳ. ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ, առեն, չարեաց արարիչ զԱստուած չկամիք ասել, այլ 'ի մարդկանէ եղեալ թելադրութեամբ սատանայի 'ի հնազանդելոցն նորա և 'ի խաբեցելոց, և յիրաւի կրեն պատիժս. զի կարէին հաստատանել և ընկենուլ 'ի

բայց զչարիսն, և ոչ կամեցան, և արդ վասն նորին իսկ սատանայի հարցցուք․ այնպիսի՞ արդեւք արար զնա Աստուած, եթէ ինքնին այնպիսի չէր՝ և յօժարեաց ՚ի չարաբարել։

Եթէ այնպիսի արարեալ էր զնա Աստուծոյ, պատիժս ՚ինմանէ չէր պարտ պահանջել, զի պահեաց զպայման բնութեանն՝ յոր արարին զնա Աստուած․ և որ ոք ոչ կամօք ինչ գործէ, ընդ այնր պատիժ չըպարտի կրել․ բայց որ կամօք կարօղ է գործել, և գործ ինչ յոռութեան գործիցէ, յիրաւի պատժի, զի ոչ եկաց յայնմ՝ զոր Աստուածն կամի․ ապա եթէ յԱստուծոյ բարւոք եղեւ, և անձամբ յանձնէ դարձոյց զկամսն ՚ի չար՝ հեռացուցեալ զինքն ՚ի լաւէն, յիրաւի պահանջի ընդ որոց յանդգնեցաւն՝ պատիժս․ զի զսատանայ մեք ոչ յԱստուծոյ սատանայ եղեալ գիտեմք․ այլ զսատան անունն՝ վասն խոտորելոյն էառ իւր անուն․ քանզի սատանայ յեբրայեցւոց և յԱսորւոց

լեզու է խոստովանեալ թարգմանին. այլ զօրութիւն իմն զգայուն լաւութեանց հաստատեցաւ յԱստուծոյ, և 'ի թշնամութենէ ընդ մարդոյն ունելոյ՝ իւրն կամօք եղեւ բանսարկու. Թողեալ զԱստուծոյ հպատակութիւն՝ սկսաւ անսաստել, և հակառակ կալ Աստուծոյ հրամանացն ուսուցանել մարդկան, և իրրեւ զապստամբ յետս կացեալ Թիւրեցաւ յԱստուծոյ։ Եւ վկայէ բանիս առաքելական բարբառն, որ ապստամբ վիշապն կոչէ զնա՝ եթէ հրամանաւ սորան զապստամբ վիշապին։ Եւ արդարեւ իսկ բանն Աստուած սորան զսատանայ, այնուզի կոխելոյն զնա եւ իշխանութիւն։ Արդ ապստամբ կոչէ զնա գիր. և թէ նոյնպիսի՝ որպէս եղեւն յԱստուծոյ՝ կացեալ էր, ապա ոչ ապստամբ կոչէր զնա. զի որ ապստամբեալ ոք, Թողու զիւր սկզբանն՝ որով ոչ անապրաք իսկ յուսացանի։ Զի եթէ անապրար էր, ապա ոչ յիւրմէն բնութենէն փոխեր. քանզի չմարթի բնութեան իմիք՝ առանց

կամաց՝ մերթ բարձր լինել, մերթ ցածր :

ԺԴ. ԻՍԿ արդ եթէ ոչ էր անտրատ, տանէն, ըստ ձեզ աստուածոյ, և ոչ այնպիսի եղեալ յԱստուծոյ, և անձամբ զանձն դարձոյց 'ի լաւէ անտի 'ի յոռին, որ է 'ի հնազանդութենէ յանհնազանդութիւն, արդ զայն ասացէք . գիտէ՞ր Աստուած՝ եթէ այնպէս լինելոց էր, եթէ չգիտէր . թէ գիտէր և արար, ինքն է պատճառ՝ նորա 'ի լաւութեանցն դառնալոյ . ապա եթէ ոչ գիտէր, զիա՞րդ ասէիր զայն զոր ոչն գիտէր՝ թէ որպիսի ինչ ոք լինելոց իցէ :

Անգիտութիւն կարծել զԱստուծոյ՝ անհնարին յիմարութիւն է . քանզի միայն ինքն կանխագէտ է հանդերձելոց : Այլ քանզի բարերար էութիւն է Աստուած, ոչ կամեցաւ զազնուականութիւնն իւր ծածկել . վասն որոյ յառաջագոյն գիտէր զապառնայն՝ եթէ թիւրելոց է, և զմարդիկ յանցուցանելոց՝ առ 'ի չունկնդիր լինելոյ

հրամանաց նորա, որով միանգամայն վասն անձնիշխանութեան մարդոյն երեւելւոյ արար զնա Աստուած. զի առաւելութիւն բարերարութեան նորա յայտնի լիցի մարդկան, վասն թողութեան տալոյ մարդկան յառաջագոյն գործելոցն մեղաց: Զի յորժամ զսատանայ ամպարշտացեալ տեսանիցեն եւ չբարձեալ 'ի միջոյ, եւ վասն իւրեանց մեղացն խնամայցեն՝ թէ գոյ հնար թողութեան ապաշխարութեամբ. զի Աստուծոյ բարերարութիւնն ցուցանիցի, եւ մարդիկ զշնորհն նորա գիտասցեն. զի եթէ այն այնպէս չէր լեալ, եւ ոչ բարերարութեանն նորա ոք խելամուտ լինէր:

Նա բնաւ իսկ, ասեն, յետ թիւրելոյն սատանայի եւ խաբելոյ զմարդն՝ ընդէ՞ր իսկ ոչ եբարձ 'ի միջոյ, զի մի՛ զբազումս սպանանիցէ:

Ոչ եթէ չէր կարող Աստուած բառնալ զսատանայ 'ի միջոյ, քանզի չիք ամենեւին տկարութիւն զԱստուծով. այլ զի չէր ինչ մեծ

գործ Աստուծոյ զսատանայ ինքնին անձամբ սպանանել, և զարարած մի զեւր փոքր յոչինչ դարձուցանել, զի մի կարծիցի՝ թէ վասն չժուժալոյ չարութեանն նորա սպան զնա ։ Երկրորդ անգամ՝ զի անծանօթ եալ լինէր առ յապայ մարդկան Աստուծոյ բարերարութիւնն, թէ յառաջագոյն սպանանէր զսատանայ. զի ոչ ոք ունէր նշանակ ինչ յայտնի բարերար կոչելոյ զԱստուած ։ Այլ թերեւս և կարծէք ինչ 'ի մէջ մտանէին՝ թէ հաւասար ինչ ոք էր նա Աստուծոյ, և աճապարեաց 'ի միջոյ եբարձ. վասն որոյ պահեաց զնա, և ոչ կորոյս 'ի միջոյ, զի մարդիկ յորժամ լաւութեանցն հմուտ լինիցին, յաղթեսցեն նմա՝ փոխանակ այնոցիկ՝ որք յառաջնումն յաղթեցան 'ի նմանէ ։

Այն իսկ մեծ և զարմանալի է, զի մարդն Աստուծոյ՝ փառաւոր Աստուծոյ օգնականութեամբն, պատերազմեալ յաղթիցէ սատանայի ։ Որպէս մարտուցս ոք ամենայն հնարիւք հնարեալ զեւր աշակերտս

ղոն թէքէլ, առ 'ի ցուցանելոյ ըն-
հանգամանս մարդոցն, որով մար-
թիցեն յաղթել ախոյանից, և ա-
ռաքիցէ զնոսա 'ի հրահանգս մրցել
ընդ ախոյանսն, և յաղթութեանցն
ուշ առնել խրատիցէ, մինչև ըն-
կեանս անդամ արհամարհել. զի
լաւ համարի թէ վասն անուան բա-
րւոք մեռանիցին, քան թէ կենդա-
նի կայցեն և վատանուն լինիցին։
Եւ նոցա զթելադրութիւնս վար-
դապետին 'ի մտի եդեալ, և զպար-
գևս ընդ յաղթութեանն, զեր 'ի
վերոյ լինիցին ախոյանին, և պսա-
կեալ առ վարդապետին հասանի-
ցեն, և նշանակ ձգնութեան ընդ ա-
խոյանին՝ առ նա զպսակն բերիցեն։
Ապա եթէ զմարտուսոյցն զմտաւ
ոչ ածիցեն, և յաղթութեան և
պսակի ոչ ցանկանայցեն, կործա-
նին վատանուն յախոյանէ անտի.
յորում այնուհետև թշնամանին
և տանջին, և մահու պատիժ փո-
խանակ ընդ վատութեանն կրեն։
Նոյնպէս և զԱստուծոյ իմանա-
լի է, թէ իւրովք պատուիրանօք

վասն զ՚երկեցին զմարդիկն՝ առ 'ի պար-
տակելոյ զյաղթօղն, և յամօթ ա-
ռնելոյ զվատացեալն. Իսկ եթէ որ
յոչինչ զԱստուծոյ զպատուիրան-
սն համարիցի, յորժամ մրցել ընդ
բանսարկուին մարտնչիցի՝ վաղվա-
ղակի կործանի, քանզի չունի զնշա-
նակս յաղթութեանն. և յիրաւի
կրէ սաստիկ պատուհասից այնպի-
սին, զի ոչ նմանեաց ընկերին՝ որ
կռուեցաւ և յաղթեաց:

Արդ վասն այնորիկ թողեալ է
Աստուծոյ զսատանայ իբրեւ 'ի հրա-
հանգս կռուանոցաց յաշխարհի,
զի յորժամ իւր նախահատակեալքն
կռուիցին և յաղթիցեն նմա՝ պար-
ծանք առաքինոյ յաղթութեանն նո-
րա քակեսցին յայժմուն յայնմի-
նեացն մարդկանէ, որ լաւութեան-
ցըն ցանկութեամբ պարտիցեն զնա,
և նշան յաղթութեան զնահատա-
կութեանն կանգնիցեն: Քանզի կո-
խան արկեալ ընդ ոտիւք մերովք՝
անկեալ դնի մեռեալ, և կործանի՝
առ 'ի լաւութեանցն ցանկութեան
մերոյ 'ի պարտութիւն մատնեալ:

ԺԵ. ԱՐԴ յետ այսր ամենայնի հաւանութեանց՝ յամառեալ զնոյն 'ի մէջ բերեն. բնութեամբ են՝ ասեն՝ չարիք, և ոչ կամածինք:

Ասեմք. եթէ բնութեամբ իցեն, ընդէ՞ր օրէնք 'ի թագաւորաց դնիցին, և սաստք 'ի իշխանաց, և պատիժք 'ի դատաւորաց. ո՞չ ապաքէն վասն կործանելոյ չարեացն: Եւս, թէ բնութեամբ իցեն չարիքն՝ ոչ պարտի օրէնսգիրն օրէնս դնել, և ոչ իշխանին պատիժս 'ի վերայ չարագործին ածել: Ընդէ՞ր պատժիցեն զայն՝ որ ոչ կամօքն չար իցէ, որում արգահատելն պարտ էր, և ոչ պատիժս 'ի վերայ հասուցանել:

Եւ արդ այնպիսոյն եթէ կին չնայցէ, չպարտի մեղադիր լինել. քանզի ոչ կամաւ՝ որպէս ասենն՝ յօժարեցաւ 'ի չարն, այլ բնութեանն բռնադատեցաւ: Եւ եթէ որդւոյ իւրոյ սուր առեալ՝ 'ի վերայ խաղայցէ, մի՛ լիցի նմա մեղադիր. զի ոչ իւր կամաւ երթայ, այլ չարին տանի զնա յայն: Եւ եթէ

'ի դղրտացւոյ և 'ի բարեկամէ Թշնամանեացի՝ մի՛ փոխարէն Թշնամանեսցէ, այլ առաւել արգահատեսցէ եւս . զի ոչ եթէ նա ինչ Թշնամանէ, այլ չարն՝ որ բռնաբար վարէ զնա : Նոյնպէս՝ յորժամ դատաւոր զմայր անարգիցէ, և նու զկեսուր իւր, և կին զայր, և ծառայ զտէր, և եղբայր զեղբայր, մի՛ ինչ տարցին ընդ միտ՝ որք անարգեցանն, այլ արգահատեսցեն նոցա որպէս 'ի չարէն բռնադատելոց :

Իսկ եթէ տեսանեմք՝ Թէ Թագաւորն զիւրոց օրինաց վրէժս պահանջէ, և պահանջմամբ վրիժուցն զվնասն կարճէ, և դատաւորն ըզգողն և զաւազակն արկէ և քերէ՝ վասն զվնասակարութիւնն 'ի միջոյ բառնալոյ, և հայր զորդի դժնեայ մահապարտեալ՝ դատաւորաց մատնէ, և այլքն ամենեքեան զիւրաքանչիւր զանցնիւր զանարգանաց վրէժս պահանջեն՝ կամ անձամբ կամ իշխանօք, յայտ է Թէ չարեացն որք գործին՝ կամածինք են և ոչ բնականք : Բայց աղէ՝ դու ըղ-

կարծին իսկ զոր շռայլեալ ցանկու–
թեամբք՝ ապրկեա և մարմնակեա, տես
թէ ընդու ամենեւին զտանիցի 'ի
Նմա յիշատակ ցանկութեանն : Եւ
արդարեւ ոչ ինչ ընդ վայր առա–
ցեալ է բանն իմաստնոյն, թէ ծա–
ռայ որ ընդ ունկն ոչ լսէ՝ ընդ մկա–
նունս տան լսել Նմա :

Նա և յայլուստ եւս մարթեմք
իմանալ, զի մարդոյ բնութիւն բա–
րեաց ցանկացող է, և ոչ չարեաց :
Զի շունն, որ շնայ, մինչ դեռ իսկ
'ի գործ շնութեանն իցէ՝ եթէ ոք
շուն կոչէ զնա, ընդդիմանայ. պոռ–
նիկն, որ յայտնի պոռնկի, զանուն
պոռնկութեանն չախորժէ լսել.
նոյնպէս և գողն և աւազակն, և
այլ եւս չարագործքն, թէպէս և
զգործ չարագործութեան գործեն՝
զանուն չարագործութեանն յան–
ձն ոչ կամին առնուլ : Նա և կեղ–
ծաւորն կեղծաւորեալ, որ մեղմե–
խանօք ընկերին կամիցի վնաս առ–
նել, թաքուցանէ զկեղծաւորու–
թիւնն, և որպէս թէ բարւոյ ինչ
խրատ տայցէ՝ հրապուրեալ արկա

նէ ընդ միաւորիւք զանձամբն . և եթէ ոչ զբարւոյ զդէմս զգեցեալ մեզմեզիցէ , չկարէ ըստերիւրել յիրաւանց զիրաւապէտն :

Նա և յորժամ զխիստ ոք իշխան կամիցի 'ի քաղցրութիւն ածել , չըկարէ յայս երթալ ասել՝ թէ դու խիստ ես , այլ քաղցրախօսն բանիւք մատուցեալ ողջէ՝ թէ դու , տէր , քաղցր ես և բարերար ամենեցուն , ամենեքին գոհ են զքէն , բոլորք առ իրաւապէտս ունին . և այնպէս կարէ մեղմով քաղցրացուցանել զխստութիւն իշխանին , և խոնարհեցուցանել ածել յիրաւն և յարժան : Նոյնպէս և առ ցասուցեալն և տրտմեալն և առ նախանձոտն քաղցրութեամբ ոք մատչի և ցածուցանէ . և անտի յայտ է՝ թէ բարեաց ցանկացող է բնութիւն մարդկան , և ոչ չարեաց :

Եւ եթէ գազանացն գազանութիւն չար ինչ բնութեամբ կարծեցուցանիցէ նոցա , զխոստացեն՝ զի կէսքն յանասնոցն 'ի պէտս արարան , որպէս և արջառ և ոչխար և

ամենայն ինչ որ ուտելի է և կրելի է. և կեսքն վասն երկիւղ 'ի միամարդկան ծնուցանելոյ ։ Զի թէ զազանք ահագինք են, և միշտայք և օձք և այլ ճճիք մլաստակարք , և մարդն այնչափ հպարտացեալ է՝ մինչ ըստ Աստուծոյ երկիւղին սահմանս արտաքոյ ելեալ անսաստէ , եթէ այնպիսի զարհուրեցուցիչք չէին՝ որչափ եւս առաւել չկայրերքէք յակատանի ։

Նա և նոքին իսկ, որ չարքն կարծին անմնաց, երբեմն երբեմն օգտակարք լինին և զերծուցիչք 'ի մահուանէ ։ Զինչ չար քան զօձ կայյէ, և ինմանէ թերիակէ. և 'ի սպանող դեղոց , որք 'ի ննեգութենէ մարդկան կազմեցան , չեւ հասուցեալ և անդէն բուժէ ։ Եթէ բնութեամբ չար ինչ էր օձ , կամ չարի իրիք արարած , ապա չգտանէր ինչ ամենեւին 'ի նմա օգտակար , և ոչ զգօնանայր երբեք 'ի զազանութենէ անտի իւրմէ. Նա առանիկ տեսանեմք 'ի հնարագիտութենէ թովչաց զգօնացեալ , Ք իբրեւ զչուան

խաղաղէին ը՚նոցա, և բազում ան-
դամ բնակեալ ՚ի տան՝ չմեղանչէին
բնակչացն ։

Եւ արդ եթէ հեթանոս իցէ՝
որ չար ինչ բնութեամբ կարծիցէ,
յանգիտմանեացի յիւրոց արուես-
տակցացն օձապաշտացն. որ այն-
չափ զգօնացուցանել զօձս գիտեն,
մինչև կոչել յուռթիւք ՚ի տունս,
և կերակուրս մատուցանել, որպէս
բաբելացիքն վիշապին՝ զոր պաշտէ-
ին. և սպան զնա Աստուծոյ սիրե-
լին՝ նովին ընտելական կերակրովն ։

Եւ եթէ մոգ իցէ, և չարի արա-
րած զգազանսն վասն գազանու-
թեանն ասիցէ, ՚ի հասարակաց մը-
տաց փոշանման կրեալ ըմբերանեա-
ցի ։ Զի եթէ գազանքն չարի արա-
րածք իցեն, և երկիր բարւոյ, զի-
արդ բարւոյն արարած չարին արա-
րածոց դայեակ մնեալ՝ սնուցիչ լի-
նիցի, որք ՚ի նմանէ կերակրին և ՚ի
ծոց նորա հանգչին. զի երկու հա-
կառակքն իրերաց՝ միմեանց ծախիչք
են, որպէս խաւարի լոյս, և չէր
ստուամանեաց ։

Արդ եթէ գազանք չարի արարածք էին, և երկիր բարւոյ, ծախել պարտ էր զնոսա երկրի՝ և ոչ մնուցանել, սպառել և ոչ սերել. ապա եթէ երկիր և զգազանսն մնուցանէ և ոչ ապականէ, յայտ է՝ եթէ յորմէ արարչէ երկիր լեալ է, 'ի նմանէ և գազանքն արարեալ են. և չիք ինչ չար բնութեամբ. քանզի չէք ինչ չար արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանդ թէ և գազանք իսկ, զորոց ասեն՝ թէ 'ի չարէ արարչէ եղեալ են, ցուցանեն թէ չեն ուստեք՝ այլ յերկրէ, այնու զի յերկրէ կերակրին և 'ի նմա բնակեն, և անդրէն 'ի նոյն շրջեալ հողանան:

Նա թէ և 'ի չարէ ինչ էին չարք արարեալք, ոչ ինչ 'ի նոցանէ օգտակար գտանէր, այլ ամենեքին իսկ վնասակար: Իսկ արդ եթէ տեսանեմք, զի կիսոցն մորթքն պատուարան մերկութեան մերոյ լինին, և կիսոցն ճրագուն գեղնեղի լինի, և այլ ինչ յանգամոցն, որպէս առիւծուն և արջոյ և այլոցն՝ ըստ իւ-

ըմբռնչիւր մի բառ միոջէ , յայտ է՝ եթէ 'ի բարւոյ արարչէ լեալ են , վասն միոյ նորին օգտակարին գտանելոյ 'ի նոսա ։ Զի որ չար ինչ է , նորա և ամենայն ինչ մնասակար է , և մոլութ և մեղս . այլ նոցա որպէս զմորթն զգենումք , և ոչ մնասէ , և զմիսն եթէ սիրա ուտուք առնոյր և ուտէր՝ ոչ մնասէր . որպէս վարազն՝ որ գազանազոյն է քան զամենայն գազանս՝ ուտի միսն , և ոչ մնասէ . նոյնպէս և նոցայն՝ եթէ ուտէր ոք՝ չմնասէր ։

Եւ յարջառ , զոր ասեն՝ եթէ 'ի բարւոյ արարչէ արարեալ է , գտանի ինչ մնասակարութիւն ։ Զի ցլու միս ուտել՝ պարման է մարմնոյ , բայց եթէ զարիւնն ոք ըմպիցէ՝ սատակի ։ Նոյնպէս և 'ի բանջարս է ինչ՝ որ առանձինն սատակիչ է , և խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ բժշկիչ պէսպէս ցաւոց լինի ։ Զմանբագորն եթէ ոք լոկ ուտիցէ՝ սատակիչ է , և խառնեալ ընդ այլ աղմանս՝ քնածու լինի քնահատաց ։ Եւ զհաղպար՝ եթէ 'ի սոթ ժամա

նակնի ուտիցէ ոք, քանզի զովացու-ցիչ է, զտապս 'ի փորոյն փարա-տէ. և եթէ 'ի հով ժամանակի ու-տիցէ ոք, միասէ. և եթէ զջուրն քամեալ անապակ ըմպիցէ ոք, սա-տակի. և 'թէ զսերմն աղացեալ՝ ջրով ըմպիցէ ոք, 'ի ցանկութենէ արկանէ: Եւ կանեփուկն թուփ ինչ է, որոյ սերմն նորա գեղ է, և նոյն զարմեալ կասեցուցիչ ցան-կութեան: Եւ մոլախինդ, որ ա-ռանձինն 'ի յայտնի ինչ ժամա-նակի սպանող է, նովիմբք զմաղձս հնացեալս հնարին բժիշկք հանա-նել: Եւ կաղամնչանման սոխ ինչ՝ առանձինն սպանող է, և խառ-նեալ ընդ այլ դեղոյ՝ մաղձահալեղ է բուժիչ 'ի մահուանէ:

Արդ յայտնապէս երա անհնարթա-ւոր ոչ ուղիղ հայելոյ, կարծեցին եթէ չար ինչ բնութեամբ իցէ. բայց Աստուած այսպէս իմաստուն զմարդն կազմեաց, զի և 'ի դար-մանիչսն մարթիցէ վայելել. և որք մտաւորականքն կարծիցին, և անտի եւս հնարիւք օգտակարութիւնս

կարիցէ գտանել, առ 'ի յանդիմա-
նելոյ զբարս անմտացն՝ թէ չիք ինչ
որ բնութեամբ չար է:

ԺԶ. ԲԱՑՑ Թէպէտ և նոքա
աստուածական օրինացն ոչ հաւա-
տան, մեք յուղղորդ նպատակախան-
ւոյ զմեր ընտանիս մի՛ զրկեսցուք:

Այնչափ ինչ չար 'ի գազանացն
բնութեամբ ոչ գոյր, մինչեւ ա-
ծեալ զնորարարսն առ նորաստեղ-
ծըն՝ նմա նոցա անուանս հրամայ-
էր դնել. և եթէ մօտ ոչ գային, դի-
տօրդ միոյ միոյ ըստ իւրաքանչիւր
ազգաց անուանս յօրինէր. արդ
եթէ մօտ գային, և ընտելութիւն
ընդ մարդոյն ունէին, յայտ է՝ թէ
ոչ չարք էին, և ոչ մարդոյն վնա-
սակարք. այլ յետ յանցանելոյ մար-
դոյն զԱստուծոյ պատուիրանաւն՝
տուան նմա զարհուրեցուցիչք, առ
'ի չհպատակութեան հողեղինին՝ որ 'ի
հողոյ եղեւ, և 'ի հող դառնալոց էր:

Եւ առաջնոյ չինասակարու-
թեան գազանացն մարդոյ՝ այժմու
համբերոյս և ընտելութիւնս վկայ-
են: Զի ոմն զգայլոյ կորիւն սնու-

ցանէ , և իբր զչան կորիւնս՝ առ
ընտանելութեան ընդ անձն անկանին ։
Եւ միւսն զառիւծու կորիւն մնու-
ցեալ՝ աճէ 'ի համբոյր և 'ի քծինս ,
մինչեւ պատել զնուացանելեաւն .
և եթէ այլ ոք 'ի նա հուպ գայ-
ցէ , չմոռացեալ զբարս գազանու-
թեանն՝ 'ի վերայ յարձակի . և նո-
րա սատակեալ գազանին իբր շան ,
ցածուցանէ յանսաստ գազանու-
թենէն ։ Եւ այլ ոք զարջոյ թոժիւն
մնուցեալ՝ կաքաւիչս ուսուցանէ ,
և նմանեցուցեալ բարուց մարդ-
կան՝ զգազանաբարոյն ցածուցա-
նէ ։ Եւ այլ ոք զկապիկս անապա-
տականս ըմբռնեալս՝ հապիտս և ըն-
չապտուկս և ամենաչար ուսուցա-
նեն ։ Եւ այլոց զքարբս իգակերպս
կալեալ թովչութեամբք յընտելու-
թիւն մարդկան ածեն , Ջրեցու-
ցեալ զթոյնսն սպանողս ։

Արդ եթէ չար ինչ էին գազան-
քըն բնութեամբ , չէր հնար ձեռա-
սանկարացն ընդ իւրեանց ձեռասա-
կարին ընտելութիւն ունել ։ Եւ ե-
թէ զխորշակս և զսառամանիս 'ի

մտաստակարութեանն 'ի չարէ արտա֊
չէ կարծիցեն, գիտասցեն. եթէ ոչ
ձիւն և սառամանիք պնդէին զեր֊
կինս, արմատք խոտոց ոչ պարա֊
րէին. և եթէ ոչ տօթ ջերուցա֊
նէր զանդաստանս, պտուղք ոչ
հասանէին:

ԺԵ. ԵՒ եթէ զախտս և զհի֊
ւանդութիւնս և զմահս տարա֊
ժամս, և զբնաւ զմահ իսկ 'ի չա֊
րէ ինչ արարչէ իմանայցեն, եթէ
աստուածական օրինաց հաւա֊
տայն՝ անդստին յօրինացն առնէ֊
աք պատասխանի: Բայց որովհե֊
տեւ 'ի չարէ արարչէ զնեն զայս֊
պիսի անհարթութիւնս, հարցցուք
և մեք ցնոսա. բարեացն արարիչ
և չարեաց՝ ո՞ քան զո հարուստ ի֊
ցեն: Եթէ ասիցեն՝ եթէ բարեացն
արարիչ հարուստ է, ասեն. զի ե֊
թէ հարուստ ոք էր նա քան զչա֊
րեացն արարիչ, ոչ տայր նմա զմտա֊
ստակարութիւնն յիւր 'ի բարի ա֊
րարածոյն արկանել. նա և տեղի
եւս չէր պարտ տալ նմա յիւրումն
վայրումն: Զի եթէ կարող ոք ինչ

էր, Նախ իւր տեղիս զատ 'ի Նմա-
նէ առնէր, և ապա զարարածս՝
զինչ և կարող էր առնել։

Արդ զայն ասասցեն. կարօղ էր
զնա մերժել բարին յիւրոց 'ի բա-
րիոք արարածոցն, եթէ չէր կա-
րող։ Եթէ ասիցեն՝ եթէ կարող
էր, լուիցեն. եթէ կարող էր մեր-
ժել զչարն և ոչ մերժեաց, ինքն է
պատճառ ախտասուն. և եթէ ոչ էր
կարող մերժելոյ զչարն, գտանի՝
զի հարստագոյն քան զնա էր չարն,
որ բռնաբար նեղէ և ապականէ
զբարիոք արարածս Նորա։ Դար-
ձեալ և այն եւս սուտ է, զոր ա-
սենն, թէ 'ի վախճանի յաղթէ
Նմա բարին. զի որ յառաջնումն
չկարաց յաղթել, յայտ է՝ թէ և 'ի
վախճանին չկարէ յաղթել։

Այլ մեք զցաւոց և զմահուան
բազում ինչ պատճառս ունիմք
ճշմարիտ բանիւ 'ի մէջ բերել։ Նախ
այն իսկ՝ զի յորժամ մարդն զԱս-
տուծոյ պատուիրանաւն անց, ա-
պա եղեւ ընդ ցաւովք և ընդ մա-
հուամբ. քանզի ցկինն ասաց՝ թէ

ցաւովք և տրտմութեամբ որդւոց ծնողին․ և ցայրն՝ թէ աշխատութեամբ և քրտամբք երեսաց քոց կերիցես զհաց քո, մինչև լիցի քեզ դարձ անդրէն յերկիր՝ ուստի առար․ զի հող էիր, և 'ի հող դարձջիր։ Որով յայտ է, զի թէպէտ և բնութիւն մարդոյ՝ քանզի մարմնապատ է՝ ընդ ցաւովք և ընդ մահուամբ կարծէր, այլ թէ կացեալ էր 'ի պատուիրանին՝ պահէր զնա կենդանարարն կենդանի․ որ յոչընչէն կարող եղև զշունչ մարդոյն առնել, և պահէ միշտ կենդանի և անմահ, նոյն և զմարմինն՝ զոր յերկրէ առեալ՝ կարող էր պահել կենդանի։

ԺԲ․ ԱՅԼ ևս զայս լսեն թըշնամիք ճշմարտութեանն, ազգի ազգի զինուք վառեալն ընդդէմ ստուգութեանն․ զի կէսքն ասեն՝ թէ չէր մարթ մարմնաւորի անմահ կալ․ և այլքն ասեն, վասն զի ոչ տևէր մարմինն ընդ շնչոյն յերկար ժամանակս կեալ, հարկ է անտևականին մեռանել։

Այլ զատուածչինան յանդիմանեն Եղիա և Ենովք, որ ցայժմ կենդանի են. և զայլսն՝ հաստատուկաց համաըէնն յարութիւն: Զի եթէ այժմ վասն զի անտեսանական են մարմինք՝ յայն սակս մեռանին, ապա և 'ի յարութեանն՝ ըստ նոցա բանին՝ չըրտոկան ընդ շնչոյն. և այսու յայտ առնեն՝ թէ զյարութիւն իսկ մարմնոյ խափանել կամին, ուր աստուածական գիրք և արարածոց բնութիւնք անդադար վկայեն ըղյարութենէ մեռելոց:

Այլ ասեն. թէ ոչ մահկանացու իսկ էր մարմին, զիա՞րդ էր՝ զի վասն դոյզն յանցմանն անկանէր ընդ մահուամբ, և ոչ արդահատէր նմա արարիչն և ներէր յանցմանն:

Զի ներող և արդահատող է արարիչն, այն ամենեցուն իսկ յայտնի է. և առաւել յայնմանէ, զի յետ յանցանելոյ մարդոյն՝ լինել անմարմնին՝ երբ զմարմնաւոր ըզ տնանձայն առնէր 'ի դրախտին. և մեղմով և աղերսանաց բարբառով ասէր ցյանցուցեալն՝ ու՞ր ես Ա-

դամ, զի մի՛ տաղնապեցուցեալ՝ չտացէ ուշաբերել նմա ապաշխարութեան. և զի չեկն 'ի զղջումն յանցուցեալն, յիրաւի կրեաց պատիժ զմահ:

Դարձեալ և այլազգ ևս. զի իւրոյ արարչին յառաջագոյն պատուիրեալ էր նմա՝ թէ յորում աւուր ուտես 'ի պտղոյ ծառոյն, 'ի նմին աւուր մեռանիս. և թշնամին յետոյ եկեալ ասէր՝ ոչ մեռանիս, այլ իբրև զաստուածս լինիս: Եւ արդ, ո՞յր բանից պարտ էր հաւատարիմ լինել, ո՞չ նոր՝ որ յառաջագոյն զգուշացոյց, և կամէր ունկնդրութեամբ պատուիրանին զնա անմահ պահել. եթէ միւսոյն՝ որ պատրանօք ջանայր զնա մահկանացու առնել:

Եւ եթէ չէր արարչին յետ յանցանելոյ զպատուիրանաւն զմարդն մահկանացու արարեալ, հանապազ մարդն սատանայի հաւատայր, և ոչ Աստուծոյ. զի սա ասաց՝ եթէ ուտես 'ի պտղոյն, մեռանիս. և նա ասէր՝ թէ ուտես, չմեռանիս, այլ իբրև զաստուածս լինիս:

Արդ եդ մահ 'ի վերայ բնութեանս մարդկան արարիչ բնութեանն, զի իւր բանն հաստատեսցի, և չար խրատուն պարտաւորեալ գտանիցի. զի թէպէտ առ ժամանակ մի վասն այսց երկուց պատճառանաց ընդ մահուամբ անկանիցի, այլ ըստ իւրում կարողութեան յարուցէ միւսանգամ, և յանսպառ յաւիտեանս կենդանի և անմահ պահեսցէ: Եւ որ զհրեշտակս և զհոգիս մարդկան յոչընչէ արարեալ՝ կենդանիս և անմահս պահէ, նոյն և զմարմինս կարող էր կենդանի պահել՝ թէ չէր առաջնոյ մարդոյն զԱստուծոյ հրամանն զընկեցեալ:

ԺԹ. ԱՅԼ զի Աստուած մահուան չէ պատճառ, վկայեսցէ ամենարուեստ իմաստութիւնն, որ ասէ՝ եթէ Աստուած զմահ ոչ արար, և ոչ խնդայ ընդ կորուստ մարդկան. այլ հաստատեաց Աստուած ըզմարդն յանեղծութիւն պատկերի իւրոյ միշտնջենաւորութեանն, և նախանձու բանսարկուին եմուտ մահ յաշխարհ: Եւ զգործեալ

ինքն իսկ ասէ. Ես ասացի՝ թէ աստուածք իցէք, և որդիք բարձրելոյ ամենեքին։ Այլ ինքն՝ եթէ ես զձեզ անմահս արարի, եթէ կացեալ էիք յիմում հրամանին. բայց որովհետեւ ոչ կացէք յիմում պատուիրանին, դուք իբրեւ զմարդիկ մեռանիք, իբրեւ զմի յիշխանաց անկանիք. Ես ոչ ընդ ձեր մահ կամէի, և ոչ ընդ իշխանին վասն խրատտուին անկանել։

Այլ ընտու իսկ, ասեն, ընդէ՞ր եմոյծ զնոսա՛ի կռիւս ընդ միմեանս։

Այսու զանձնիշխանութիւնն սատանայի և զմարդոյն կամին խափանել. զի Աստուած՝ որ աննախանձն արար զնոսա անձնիշխանս, ոչ կամէր թէ որպէս զանասունս ՚ի հարկէ վարեսցին, և սոյա անձնիշխանութիւնն այնուհետև չլինէր անձնիշխանութիւն։

Բայց Աստուած թէպէտ և տունէր իշխանութիւն զիւրոյ արարածոյն զհանդէսն տեսանել, այլ ոչ ինքն դրդեաց զնոսա անկանել ընդ միմեանս։ Իբրև։ եւնես զատատանեայ

նախամեծու թողուցեալ, թոյլ եւ անձնիշխանեն ընդ անձնիշխանեն ողորմել. քանզի գիտէր՝ եթէ ոչ ինչ ակարարագոյն է սորա անձնիշխանութիւնս քան զնորայն. և ոչ նա կանխագէտ, և սա ոչ կանխագէտ. և ոչ նա բռնաւոր, և սա ակար ոք: Եւ զի չէր բռնաւոր ոք, յայտնիմանէ յայտ է՝ զի ցկնինն պատրանօք մատուցեալ հարցանէր, և ոչ բռնանութեամբ զարհուրեցուցանէր: Եւ զի չէր կանխագէտ, ասէ. զի՞նչ է այդ՝ զոր ասաց Աստուած, զի՛ 'ի նմանէն ուսցի զհանդամանսն:

Դարձեալ և 'ի Յոբայ փորձանացն է ուսանել՝ թէ չէ սատանայ բռնաւոր և կանխագէտ: Զի եթէ բռնաւոր ոք լինէր նա, ոչ յԱստուծոյ խնդրեալ առնոյր օճան, և ապա մտէր 'ի փորձութիւնն. և եթէ կանխագէտ էր, ոչ մատչէր փորձել. քանզի գիտէր՝ թէ յորժամ ոչ կարէ յաղթել, յամօթ լինելոց է:

Նա և 'ի աւետարանական իսկ 'ի փորձանացն իմանալի է՝ թէ չէ կան-

խադէա, այնու զի ասէր ինքն իսկ՝
թէ որդի ես Աստուծոյ. և յայտ
առնէր, թէպէտ և լռեալ էր ՚ի
մարգարէիցն՝ թէ գալոց է որդին
Աստուծոյ, այլ զժամանակ գալըս-
տեանն ոչ գիտէր: Եթէ գիտա-
ցեալ էր՝ եթէ արդարեւ որդին Աս-
տուծոյ էր այն, որ նմա երբեւ ըղ-
մարդ երեւէր, ոչ փորձէր զնա և ոչ
յամօթ լինէր. որ թէպէտ և յաղ-
թուածեղէն զօրութեանցն խմա-
ցաւ զգալուստ որդւոյն Աստուծոյ,
և տագնապեալ աղաղակէր, թէ
գիտեմ զքեզ ով ես սուրբդ Աս-
տուծոյ:

Դարձեալ թէ կանխագէտ ինչ
զք էր նա, ոչ գրգռէր զՀրէայսն՝
զնա ՚ի խաչ հանել, թէ գիտացեալ
էր՝ թէ մահն Քրիստոսի ընկենոյր
զնա յիշխանութենէն. ըստ այնմ զոր
ասաց Տէրն՝ թէ իշխան աշխարհիս
այսորիկ ընկեսցի արտաքս. և դար-
ձեալ՝ թէ տեսանէի զսատանայ իբ-
րեւ զփայլակն անկեալ յերկնից. և
դարձեալ՝ թէ իշխան աշխարհիս այ-
սորիկ արդէն իսկ դատապարտեալ

է. զի ցուցցէ թէ և յերկնաւորութենէ անկաւ՝ որ աստուածանմանն կաներգաւ, և յաւիտենականն զաստուածանեացն արքայական եղեւ :

Ի. ԱՐԴ որովհետեւ վասն մահու և ցաւոց՚ի վերայ մարդոյն գնելոյ ցուցաւ յաստուածատուր գրոց՝ թէ վասն անցանելոյ զպատուիրանաւն Աստուածոյ մահն յաշխարհ, աստացուք և զայլ եւս զպատճառսն՝ վասն որոյ տարաժամ մահք լինին :

Յաղագս. անգամ թերեւս չարիք խոչ մեծամեծք առաւելի մարդոյն կայցեն, կամ նեղութիւնք՝ որոց ոչ կարէ ժուժալ, կամ փորձութիւնք՝ որոց ոչ լիցի բաւական տանել, Աստուած կանխագէտ և մարդասէրն գթացեալ յերկր տարաժամն՝ տարաժամ մահուամբ փոխուցանէ ըզմարդն յաշխարհէն չարեացն. ըստ այնմ զոր գիրն ասէ, թէ յառաջ քան զչարին ժողովեսցի արդարն :

Դարձեալ և այլ ազգ եւս. առանձինն մահք տարաժամք, զի յամենայն ամս և ՚ի բազում ժամանակս տարաժամանակեան մարդոյն զանեալ՝ չէր

ծիցի յաստուածպաշտութենէ ։
Բայց թէպէտ և յանիծից մահին
ցաւք յաշխարհ, սակայն են և այլ
ինչ պատճառք ։ Երբեմն վասն մե-
ղաց, ըստ այնմ՝ զոր ցանդամալուծն
ասաց Տէր, թէ ողջացար՝ այսու-
հետև մի՛ մեղանչեր ։ Եւ հայե-
ցեալ ընդ հաւատս մատուցանե-
լեացն, ասէ ցմիւս անդամալոյծն՝
թէ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո ։
զի յայտ արասցէ, թէ են ինչ ցաւք՝
որ վասն մեղաց լինին, և են ինչ
ցաւք՝ որ ոչ վասն մեղաց ։ որպէս
յորժամ աշակերտքն հարցին զՏէր
վասն կուրին՝ թէ ո՞յր մեղ է վասն
կուրութեանն, դորա՞ թէ ծնողաց
իւրոց, և նա ասէ՝ թէ ոչ դորա և
ոչ ծնողաց իւրոց, այլ վասն փառա-
ւորելոյ Աստուծոյ՝ զի փառաւորես-
ցի 'ի դմա Աստուած ։ Եւ են ցաւք՝
որ ոչ վասն մեղաց են, և ոչ յԱս-
տուծոյ ինչ 'ի փառս, այլ 'ի չկշռե-
լոյ խառնուածոցն ։ Քանզի մար-
դոյ մարմինն 'ի չորից տարերց խառ-
նեալ է, 'ի խոնաւութենէ, 'ի ջեր-
մութենէ, 'ի ցրտութենէ, և 'ի

Ջերմութենէ ․ և թէ մի՝ ինչ պա-
կասիցէ կամ յոլովիցէ , ցաւս դար-
ձէ ՚ի մարմինն ․ և այն կամ ՚ի շատ-
ուտելոյ և յըմպելոյ լինի , կամ ՚ի
սաստիկ պաղոց , կամ յանխափիր կե-
րակրոց , կամ յոյժ ՚ի տօթի աշխա-
տելոյ , կամ կարի ՚ի ցրտոյ լլկելոյ ,
կամ յայլոց ինչ այնպիսեաց հա-
կառակորդաց՝ որովք անհարթու-
թիւնք ՚ի մարմինս գործիցին ։

Եւ պատահարանաց սկիզբն յագա-
հութենէ մարդկան եղեւ , ուստի
յափշտակութիւնք սահմանաց են
և գիւղից և օտար քաղաքաց , ըն-
չից և ստացուածոց ։

Նախանձս և պառակտութիւնք՝ առ
՚ի չկալոյ ՚ի սահմանս անմտու-
թեանն , զոր Աստուած ՚ի յանէ կար-
գեաց՝ թէ թողցէ այր զհայր և ըզ-
մայր իւր , և երթիցէ զհետ կնոջ
իւրոյ ։ Զհետ կնոջ իւրոյ՝ ասէ , և
ոչ զհետ կանանց ․ զի և զառաջինն
սահման քնութեանն հաստատեա-
ցէ , առաց Տէր ՚ի սուրբ աւետա-
րանին՝ թէ զոր Աստուած զու-
գեաց , մարդ մի՛ մեկնեսցէ ։

Եւ զիւրահաւատութիւնք մտաց հըպարտաւորութեան մարդկան ընծեն. քանզի եթէ որդի ուրուք մտավարժ իցէ, զան ոչ ըմպիցէ. եւ որ չէին մտավարժ՝ բազում անգամ ղծառայ այր առաջի նորա զան հարկանեն, զի 'ի նա հայեցեալ՝ ընդ այն ընծիցի մտավարժ. ապա եթէ եւ այնու եւս ոչ խրատիցի, 'ի նա լռել մատուցանեն զատանջանսն :

ԻԱ. ԱՅՍ ապացուցանէ մտաց հարցանելոյ ոմանց, թէ մեղաւորք մտան մեղաց սանձեցեն 'ի գիւսացն, այսպէսցն անմեղաց ընդէ՞ր տիրեցեն դժոքըն :

Զամենայն մարդկեկ յորդեգրութիւն կոչէ Աստուած, որպէս մարգարէիւն ասէր, որդի անդրանիկ իմ Իսրայէլ. եւ դարձեալ՝ թէ որդիս ծնայ եւ սնուցի : Թէ առաջինացեալքն ընդ օրէնօք՝ որդիք կոչէին, որչափ եւս առաւել, զորոյ ասէ՝ թէ ես նոցա իշխանութիւն որդւոյ Աստուծոյ լինել :

Այդ քանզի իբրեւ յորդիս մատուցեալ է 'ի մեզ Աստուած խորա

ատել, եղբարքն հարկաւոր է առաւելն մեր խրատել զծառայ՝ զանառակն մեր, և եղբարքն զանձնս և զայլս. զի ընդ այն հայեցեալ՝ մնացուք ընդ լծով Աստուծոյ երկիւղին. ապա եթէ այնու ևս ոչ խրատեցիմք, 'ի մեզ իսկ մատուցանէ զատանջանսն, կամ ցաւովք, կամ խեղդութեամբք, կամ դիւօք: Տանջին և անմեղք՝ զի 'ի մասի կայցեն այլքն զբան Իմաստանոյն՝ որ ասէ. եթէ արդարն հազիւ կեցցէ, ամպարիշտն և մեղաւորն ո՞ւր գտանիցին: Եւ այն յայն սակս լինի՝ զի մի՛ արդարն յարդարութեանցն ծուլասցի, և մի՛ մեղաւորն մեծա 'ի մեղսն կայցէ: Եւ չէ այնմ պարտական Աստուած, այլ չարիք մարդկան ածեն զԱստուած այնպիսի տանջանօք խրատել զմարդիկ, զի որպէս այլոց հաւատովք հաստատեաց զանդամալոյծն, և շնորհեաց նմա թողութիւն մեղաց, նոյնպէս և այլոց սակաւուց տանջանօք՝ ածէ յերկիւղ և 'ի խրատ զգուշումն, յորժամ դիւալիցէ անմեղօք, և յորժամ դիւալիցէ մեղա

ւորօք, որպէս ինքն միայն Ճարտար գիտէ : Եւ ոչ եթէ 'ի դատապարտութիւն ինչ ոգւոց լինի մարդոյն տանջանքն դիւաց, այլ առաւել եւս յարդարահատութիւն. մանաւանդ՝ թէ անմեղ ոք լիցի, և վասն այլոց երկիւղ 'ի միտս արկանելոյ՝ յայնպիսի տանջանս մտանիցէ, զոր ինքն զմտօք կախեալ 'ի մեծի տանս՝ ցուցանէ Աստուծոյ տեսչութիւնն, զի հայեցեալ ընդ այն բազմաց՝ ամփոփեսցին և մնասցեն երկիւղիւ ընդ Աստուծոյ հնազանդութեամբ :

Եւ է երբեք՝ զի վասն մեղաց իւրեանց լինին այնպիսի տանջանք. և է երբեք՝ զի պատուհասք պատահեն, և պայծառանեալք 'ի սրբոց մարտիրոսաց նշխարս՝ փրկեն մարդիկ յայնպիսի տանջանաց, որով զօրութիւնն Աստուծոյ՝ որ 'ի սուրբսն է՝ երևի, և ինքեանք յոգիս ինչ ոչ վնասին :

Այլ զի դեւ զդեւ ոչ հանէ, զայն իսկ յայտ առնէ. թէ սատանայ, ասէ, զսատանայ հանէ,

տայս ուրեմն բաժանեալ է յանձնէ իւրմէ. այլ ես ասէ հոգւով Աստուծոյ հանեմ զդեւս։ Եւ ընդէ՞ր ինքն որ Աստուածն էր՝ ասէր, հոգւով Աստուծոյ հանեմ զդեւս, այլ զի մարդկան ուսուսցէ, եթէ ոչ արժանաւորք շնորհաց՝ հոգւոյն սրբոյ լինիցին, ոչ կարեն հանել զդեւս. որպէս առաքեալքն մինչ ոչ նախ առին իշխանութիւնն 'ի Տեառնէ, ոչ կարէին հանել զդեւս։ Նա և նմին իսկ, որ 'ի սանճական իցէ, եւ իշխանութիւն հանելոյ զդեւն. ասէ, այդ ազգ ոչ ելանէ իւիք՝ եթէ ոչ պահօք և աղօթիւք։ Ոչ եթէ մի ինչ ազգ իցէ դիւաց՝ որ պահօք և աղօթիւք ելանիցէ, և այլքն ոչ, այլ ամենայն իսկ դունդքն դիւաց 'ի պահոց և յաղօթից փախստական գնան։

ԻԲ. ԱՅԼ կախարդք, ասեն, յղեն դեւս և հանեն զդեւս։

Զի կախարդք զդեւս ոչ կարեն հանել՝ բաւական է մեզ հաւանեցուցանելոյ բանն Տեառն, զոր ասաց՝ եթէ սատանայ զսատանայ ոչ

հանէ. զի կախարդն եթէ հանէր, ապաքէն զիւրք հանէր. և զդիւէ ասաց Քրիստոս՝ թէ դեւ զդեւ ոչ հանէ. ապա յայտ է թէ այլազգ-րումն իրք լինին, որպէս 'ի Նոցանէն իսկ ելեալ է բանն՝ և ոչ 'ի մէնջ։ Ասեն. հանել չկարեն, բայց ան-զէն կապել մարթեն, զի հանապազ խեղդ ընդ անձն հողւոց մարդոյն դեւն լինիցի։ Եւ այն յԱստուծոյ արժանիցն յիրաւի լինի. զի եթող ոմն զԱստուած, զաւուրս, զպահս, զաղօթս., և 'ի կախարդն՝ որ և ան-ձին չկարէ օգնել՝ ապաւինեցաւ. զի ո՞ որք 'ի կախարդաց անցաւ և անողեւ և անմահ իցէ։ Նա և ա-սանեմք իսկ զկախարդան միշտ ծըն-կեալս 'ի գիւացն, և մանաւանդ մոլեքն. զի նախ ինքեանք գիւահա-րին, և ապա այլոց իմն իմն խա-ռանան տալ, որ չիցէ 'ի ձեռս՝ ոչ նոցա և ոչ դիւացն, որոց բանիւ իօսքին տալ ինչ ումեք, բայց միայն Աստուծոյ որ արարիչն և տուիչն է։

Եւ արդ.քան անողէն կապել կա-խարդացն զդեւսն՝ որպէս ասեն, և

խնդրէ ընդ անձին միշտ ոգւոյ մար-
դոյն առնել , լաւ էր թէ յայտնեսցի
և սրբովք ապաշխարեցեալ զԱստուած՝
օգնականութիւն գտանէր բուժե-
լոյ ՚ի չարեացն :

Այլ մեք ասեմք , թէ մտանելոյ
՚ի մարդ չարին իշխանութեան՝ ա-
ռանց Աստուծոյ թուլացուցանե-
լոյ . և այնր պէտաէս պատճառք
են , որպէս ինքն միայն գիտէ . և
յայտ անտի է՝ զի յորժամ ՚ի խո-
զեաց երամակն մաղթեցին մտանել
ոչ կարացին մտանել՝ եթէ ոչ նախ
՚ի Քրիստոսէ առին հրաման : Եւ
յորժամ զՅոբն կամեցաւ փորձել
սատանայ , ոչ իշխեաց ձեռնել՝ եթէ
ոչ նախ յԱստուծոյ առ հրաման
փորձելոյ : Եւ զՅուդայէ ասէ՝ թէ
ընդ պատառոյն եմուտ սատանայ :
Զի թէ չէր Քրիստոսի թուլացու-
ցեալ և սատանայի՝ որ դրդէրն ,
և Յուդայի՝ որ վասն կծծութեան
նորին յայն , ոչ իշխէր մտանել ՚ի նա .
այլ վասն յանդիմանելոյ զանձնիշ-
խանութիւն երկոցուն՝ թուլացոյց
ըստ կամաց երկոցունց :

Նա և մինչ դեռ աստնջին իսկ ա-
մանք 'ի գինւոջ, եթէ ոչ յԱստուա-
ծոյ տեսչութիւն լինէր նմա, չա-
րաչար մահուամբ սատակէր: Նա
և զպաշտօնեայսն իսկ խորհրդոց՝ ե-
թէ ոչ Աստուածոյ առաւ պահէր,
աղցի ազգի խեղդութեամբք խեղդէ-
յին, և անհնարին մահուամբք սպա-
նանէին. բայց վասն զի ոչ են ձեռն-
հաս, ոչ իշխեն յայտնապէս խօսս մեծա-
բանել: Եւ այս յայտ անտի է, զի
թէպէտ և կանխաւ գիտէ Աս-
տուած՝ թէ ումն կրաւորական լինե-
լոց է, ումն կախաղան, և ումն սպա-
նող, ոչ արգելու զնկարել ապաքինցն
նոցա, և զփչութիւն հողեղցն նոցա,
զի նորա բարեբարութիւնն երեւես-
ցի, և նորա յիւրաքանչիւր անձն
իշխանութեանն ազատատուութեանցն:
Եւ յայտ է՝ թէ որպէս աստե-
լոյն ինքն ունէր է, նոյնպէս և 'ի զաւա-
մանեան վայելեցուցանելոյ, և 'ի ըլկա-
նաց չարին ապրեցուցանելոյ. զի որք
իւր ինչ ոք է՝ յիւրն զընդգայ և
խնայէ. և որ ոչ է իւր, նա զօտարին
օգնէ և ցրէ. որպէս ասէ յառաջա-

րամբին՝ թէ զայլ ոչ վասն այլ իրիք
զիայ , այլ զի յառաջնորդեսցէ և ցը-
րուեսցէ . այլ ճշմարտից հաստատու-
ցելոց ոչ ստատանայ փորձութեամբքն
կարէ սասանել , և ոչ կախարդութք
դիւօք . որպէս ինքն Տէրն առաջ
ցիւր առաքելոցն՝ եթէ ահա ետու
ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս և
զկարիճս , և զամենայն զօրութիւն
թշնամոյն ։ Եւ դարձեալ՝ թէ նշանք
հաւատացելոց այս են . զդեւս հա-
նիցեն , և օձս ՚ի ձեռն առցեն , և
զդեղ մահու ըմպիցեն , և ոչ մեղան-
չիցէ ։ Եւ միանգամայն իսկ առա-
ջեալ , թէ անմեղի ումեք ոչ դեւք
մեղանչել կարեն , և ոչ գազանք
ապականանել յօժարեն . որպէս ոչ
Դանիէլի գազանքն վնասեցին , և
ոչ երից մանկանցն հուր հնոցին ։

Որպէս առաջնոյ մարդոյն՝ մինչ
չեւ յանցուցեալ էր՝ հնազանդ էին,
և ոչ մեղանչականք . և որպէս առ
առաքելովքն վասնթարեալ էր առ-
սատանայ , մինչեւ կախարդացն յա-
հէ նշանացն՝ զոր առնէին՝ ընդդէմ
զգէնոս կախարդութեանցն զծանդրա-

գինս՝ և այրել առաւօտի առաքելոցն, և դիւացն աղաղակել՝ թէ գողա են ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ։ Որոց նշանացն նշխարք՝ և այժմ ՚ի տուրս եկեղեցեացս և ՚ի ճշմարիտ վանականս երեւին. և զայնս զփորձ ոչ միայն քրիստոնեայք, այլ և հեթանոսք և մոգք գիտեն։

ԻԳ. ԲԱՑՑ և զայն ես ասառիւք գիտել, թէ հրեշտակք և դեւք և ոգիք մարդկան անմարմինք են. զի զհրեշտակաց ասէ՝ արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր բոց հրոյ։ Հոգիս կոչէ զնոսա վասն արագութեանն, որպէս զի ասիցէ՝ թէ քան զհողմս թեթեւք են. քանզի օդւոյ և հողմոյ անուն եբրայեցերէն և յունարէն և ասորերէն նոյն է. նա թէ և հայերէն ոք մտանր միտ զննիցէ՝ նոյնպէս գըտանի. յորժամ առաղջանայեալ ոք յուշքէ լիցի՝ ասէ, չեաս ոգի կըլնել, չեաս ոգի ամանուլ. և այնուղօգոյս՝ զոր մինչ ծծեմք՝ յայսն ասնէ։ Եւ բոցեղէնս կոչէ զնոսա վասն սաստկութեանն. որպէս այլուր ա-

սէ, հզօրք են զօրութեամբ առնել զկամս նորա. այլ ոչ եթէ 'ի բնութենէ հոգւոյ և հրոյ են. զի եթէ 'ի բնութենէ հոգւոյ և հրոյ էին, ապա և նոքա յիրաւի մարմնաւորք կոչէին, և ոչ անմարմինք. քանզի որ մարմնաւոր է՝ 'ի չորից հիւթից յօդեալ է, որպէս մարմինք մարդկան և բնաւ անասնոց. և որ ինչ անմարմին է՝ նա պարզ բնութիւն է, որպէս հրեշտակաց և դիւաց և ոգւոց մարդկան:

Եւ արդ ո՞ւր իշխեցին չքնջել՝ ոմանք ասել՝ թէ հրեշտակք ընդ կանայս ամուսնացան. զի նոքա հրեղէնք կոչին, և մարդիկ խոտեղէնք: Բաւական յայտ իսկ է՝ թէ հրոյ ընդ խոտոյ ոչ ամուսնութիւն լինի, այլ ծախումն: Եւ երկրքեան չոկքս այլազգիկ, քանզի համարձակայք են, նմանանազգեա և նովին իսկ անուամբ անուանէին: Այսի հրեշտակ ոգի, այլ ոգի հարկաւոր՝ որ է հնազանդ և կամակատար. այսի և դեւ ոգի, այլ ոգի չար վասն անհնազանդութեանն և ապստամբութեանն. զոր

Թէպէտ և 'ի մեր լեզու՝ այս չար սանելք, որպէս 'ի խորանաց հարցն մերոց առաջնոց ըստ սովորութեան 'ի մեզ կարգելոյ, այլ գիտեմք՝ եթէ այսն հողմ է, և հողմն՝ ոգի, ըստ յառաջագոյնն ասացելոյ. Քանզի յորժամ մեք ասեմք՝ թէ ոք չնչէ, առորնեայք ասեն՝ այս չնչէ. և վասն տարածութեանն միայն և արագութեան կոչին հրեշտակք և դեւք և հոգիք մարդկան՝ ոգեղէնք, որ է հողմեղէնք: Որպէս վասն սաստկութեանն բոցեղէն կոչին հրեշտակք, նոյնպէս և վասն արագութեանն և տարածութեան հոգեղէնք, որ է հողմեղէնք. բայց բնութիւն նոցա 'ի վեր է քան զհողմ և քան զհուր, նուրբ և արագ քան զմիտս:

Եւ չեն ինչ զարմանք՝ թէ նոքա մերոց դպրացեաց արարածոց անուանքս անուանին, ուր և նոցա արարիչն ոչ գարշի զայնպիսի անուանս զինքեանն առնուլ՝ վասն իւրեք իւրեք տեսչութեանց: Կոչի Աստուած հոգի, այլ կայ ըմբռնու-

թիւն 'ի միջի. ասէ, Աստուած հոգի կենդանի է. որ է կենարար. կոչի և հուր, ըստ այնմ՝ թէ Աստուած քո հուր ծախիչ է: Եւ արդ ունեցուք՝ թէ հո՞ւր միայն ծախիչ իցէ Աստուած. նա աւանիկ նորին հոգւոյ միասով մարգարէիւ յայտ արարեալ՝ թէ լոյս է. ըստ այնմ՝ թէ Տէր լոյս իմ և կեանք իմ, ես յումմէ՞ երկեայց:

Եթէ հուր ծախիչ եւեթ էր, զի՞արդ կոչէր լոյս կենարար. ո՞չ ապաքէն յայտ է՝ թէ ուր սաստկութիւնն պիտոյ է, անդ հուր կոչի. և ուր քաղցրութիւն՝ անդ լոյս կենարար, այս ինքն 'ի վեր է քան զհուր և քան զլոյս. և այլ ինչ բազում անուանս առնու զինքեամբ վասն պէսպէս դարմանից:

Եւ յորժամ երեւել սրբոց իրոց կամէր, ոչ այլով իւիք կերպարանօք՝ այլ միայն մարդոյ կերպարանօք, զոր ըստ իւրում պատկերին արար, յայտնէր. և այն ոչ վայրապար ինչ լինէր, այլ զի ցուցանել սէրն իւր՝ զոր ընդ մարդ-

կամ ունէր՝ ցուցանիցէ. և դար-
ձեալ՝ զի յառաջագոյն կրթեսցէ
զմարդիկ աճել 'ի գիտութիւն. զի
յորժամ զորդին իւր իբրև զմարդ
յաշխարհ առաքեսցէ, մի՛ օտարո-
տի ինչ զնորան համարեսցին. մանա-
ւանդ զի գիտիցեն՝ թէ ինքն իսկ
այն կերպարանօք յայտնէր: Որ-
պէս իջեալ 'ի դրախտն առ Ադամ՝
ստնաձայն իբրև զմարդ առնէր:
Եւ եկեալ Որդւոյ առ Աբրահամ
երկուք հրեշտակօք, արժանի առ-
նէր ճաշ 'ի վրանի նորա ուտելոյ:
Եւ 'ի խօսս մատուցեալ 'ի լերինն
ընդ Աբրահամու, զերկուս պա-
տանիս իւր՝ զհրեշտակս մարդկա-
կերպեալս՝ 'ի Սոդոմ առ գեղեցիկ
ասպնջականն առ Ղովտ արձակէր:
Եւ հրացուցեալ և չայլայլեալ ընդ
հրեշտակին 'ի մրրկենուաջն, 'ի մարդ-
կեղէն բարբառ աճեալ, տայր ընդ
նախընծայացելոյ առն Աստուծոյ
ընդ Մովսէսի խօսել: Եւ այլա-
կերպեալ զզօրավարն իւր զՄի-
քայէլ, զօրագլխին իւրում Յեսո-
վայ 'ի դաշտին ցուցանէր: Եւ ա-

ուղղեալ հրեշտակ 'ի տունն Մանուէի խօսել ընդ նմա, մարդկօրէն ընծայեցուցանէր։ Եւ երբեք երբեք գրեմ թէ մարդացեալ իսկ՝ բերան 'ի բերան եւ ձեռն 'ի ձեռն ընդ բարեկամին իւրում ընդ Մովսէսի խօսէր։ Եւ առ նմին թագաւորի ըստ սրտի իւրում գտելոյ, թագծելոյ 'ի հարուածոցն, հրեշտակ 'ի կերպարանս մարդոյ սուսեր 'ի ձեռն ցուցանէր։ Եւ Եզեկիէլի հրատեսիլ եւ բոցալեզու 'ի կառս ազգի ազգի կերպարանօք յօդեալ, եւ կառավար մարդկակերպարան երեւեցուցանէր. եւ քերովբէս ազգի ազգի գազանօք յօդեալ, եւ ձեռն ձգեալ իբրեւ զմարդոյ քերովբէի 'ի միջոյ քերովբէից ցուցանէր։ Եւ իւր իսկ երբեմն իբրեւ զհինօրեայ, երբեմն իբրեւ զմատաղօրեայ, վասն այլ եւ այլ տեսչութեանց կերպարանեալ՝ ցանկալւոյ առնն երեւէր։ Եւ այնպէս իւր եւ իւրոց ծառայիցն նոյնգունակ երեւելով՝ զառաւել սիրոյն, զոր ընդ մարդոյն ունէր, յայտ առնէր։

Այս ամենայն ասացաւ, զի ցուցցէ թէ որ ինչ երեւի՝ մարմնաւոր է, և որ ինչ ոչ երեւի՝ անմարմին. և 'ի մարմնաւորացն են որ թանձրամարմինք են, և են որ նօսր մարմինք. որպէս Առաքեալն ասէ, թէ այլ մարմինք երկնաւորացն, և այլ մարմինք երկրաւորաց: Երկրաւորաց՝ մարդկան և անասնոց, թռչնոց և սողնոց. և երկնաւորաց՝ արեգական և լուսնոյ և աստեղաց: Եւ զի զնոցանէ ասէ, և ոչ զհրեշտակաց, անդէն զնովին ածեալ ասէ՝ թէ այլ փառք արեգական են, և այլ փառք լուսնի:

Եւ միանգամայն իսկ ասացեալ, թէ որ ինչ 'ի զգայնոցս շօշափի կամ զննի կամ ազդի՝ այն մարմնաւոր է, և որ զգայնոց ոչ ազդի՝ անմարմին: Նուրբ է տարր լուսոյ, այլ զի ակամբ զննի՝ մարմնաւոր է. Նուրբ է տարր օդոյ, այլ զի ցրտութեամբն ազդի մարմնոյ՝ մարմնաւոր է. Նուրբ է տարր հրոյ, այլ զի ջերմութեամբն ազդի մարմնոյ

մարմնաւոր է. նոյնպէս և ջուր՝ որ քան զծանուծոն նրբագոյն է, և քան զթեթեւան թանձրագոյն:

ԻԴ. ԵՒ արդ քանզի անմարմինք են հրեշտակք և դեւք, յայնտակս և ծնունդք ոչ գոն նոցա:

Այլ՝ ասեն, համբարուաց ծընունդք գոն և մեռանին:

Նախ զայն ուսցուք, թէ բնագուցե՞ն այլ ինչ արարածք բանաւորք քան զհրեշտակս և զդեւս և զմարդիկ. և ապա եկեսցուք յայնր 'ի քննին, թէ իցե՞ն 'ի դիւաց կէսք մարմնաւորք և կէսքն անմարմինք: Զի չէք ինչ արարած բանաւոր արտաքս քան զայս երիս ջոկս, ըզհրեշտակաց, զդիւաց և զմարդկան, յամենայն աստուածատուր գրոց և 'ի բնութենէ արարածոց յայտնի է: Բայց թէպէտ և ասին ինչ անուանք 'ի գրոց յուշկապարկաց կամ համբարուաց կամ պարկաց, ըստ կարծեաց մտաց մարդկան ասին, և ոչ ըստ բնութեան. քանզի դիւաց է կերպարանս կերպարանս ցուցանել, և մարդիկ ըստ կերպա-

բանացն անուանս դնեն․ որպէս յորժամ քաղաքք և գիւղք աւերեսցին, և անդ դեւք բնակիցեն, և կեղծս 'ի կեղծս յայտնիցին, և մարդկան ըստ կեղծեաց նոցա անուանս եդեալ՝ զոմն յուշկապարիկ, զոմն պարիկ, զոմն համբարու կոչիցեն․ նոյնպէս և գրոց ըստ մարդկան կարծեացն եկեալ՝ առ 'ի նշանակելոյ զսաստկութիւն աւերածի աշխարհին, յուշկապարկաց տեղն բնակել յաւերակսն, զոր յոյն լեզու իշացուլս ասէ։

Արդ ցուցցեն թէ գտանիցի՞ն իշացուլք 'ի Բաբելոնի․ ապա ուրեմն յայտ է՝ եթէ անուանք առանց անձանց են յուշկապարկաց և իշացլոց․ և գիրք ըստ սովորութեան մարդկան կարծեաց եկեալ, նոյնպէս անուանեցին՝ առ 'ի զաւերն Բաբիլոնի նշանակելոյ․ իբրեւ զծովացուլն՝ զոր 'ի կովէ ելեալ ասեն, և զայլսն իմն 'ի մարդկանէ, և զառլեսն 'ի շանէ․ և այն ոչ եթէ անձինք ինչ են, այլ անուանք զբանդատանաց, և բանջա

զանք մոլորելոց մնաց 'ի դիւաց ։ Զի 'ի մարմնաւորէ աներեւոյթ ինչ ոչ ելանէ, որպէս ոչ յաներեւութէ իմեքէ մարմնաւոր . ոչ երբեք 'ի մարդկանէ ելեալ այսն՝ եթէ առ երեկս արարած իցէ , և ոչ 'ի կովուց ծովացուլն ելեալ՝ եթէ 'ի ծովակս բնակիցէ ։ Զի մարմնաւորին չէ հնար՝ թէ 'ի ջուրս կեցցէ , որպէս և ոչ ջրականին՝ թէ 'ի ցամաքի կեցցէ . և ոչ 'ի շանէ ինչ ելեալ, եթէ ընդ աներեւոյթ զօրութիւնս ինչ կեցցէ , և յորժամ վերաւոր ոք անկեալ 'ի պատերազմի գնիցի՝ թէ լիզիցէ և ողջացուցանիցէ , զոր արալէզն կոչեն . այլ ամենայն՝ առասպելք են , և պառաւաց դղրդջիւնք , և մանաւանդ թէ 'ի դիւաց իսկ մոլորութենէ ։

ԻԵ. ԱՅԼ և վիճեալ եւս ալինտին 'ի բանիցն վերայ ։ Մին ասէ՝ թէ 'ի մերում գեւղ ծովացուլ զկով գործեաց , և զզոչիւնն հանապազ մեք լսեմք ամենեքեան ։ Եւ միւսն ասէ . զայն իսկ իմ աչօք տեսեալ է ։

Մի՞թէ և զարարիչդ է՞ն ես որ կարիցէ ասել՝ թէ և զայն ուրուք տեսեալ իցէ. և թէ յառաջին ժամանակին արալէզք լիզելին ըզվիրաւորս և ողջացուցանէին, արդ ընդէ՞ր ոչ լիզիցեն և ողջացուցանիցեն. ո՞չ նոյն պատերազմունք են, և նոյնպէս վիրաւորք անկանին:

Այլ յայնժամ, ասեն, դիւցազունք էին:

Եւ մեք զդիւցն իսկ պահանջեսցուք 'ի նոցանէ: Մարմնաւո՞րք էին արդեւք դիքն, թէ անմարմինք: Եթէ մարմնաւորք էին, յայտ է թէ մարդիկ էին, և զմարդկան ուրուականս 'ի պաշտօն առեալ՝ դիս անուանէին. ապա եթէ անմարմինք էին, չէր մարթ անմարմնոցն ընդ կանայս մարմնաւորս ամուսնանալ: Զի եթէ այնմ հնար լինէր, ոչ երբէք դադարէր սատանայ 'ի կանանց սատանայածինս ծնուցանել. զի որ անմարմին ոք է, նա և անսերմն է. վասն զի սերմն մարմնաւորաց է, և ոչ անմարմնոց. և

տուանց սերման 'ի կնոջէ ծնանել միութիւն եւեթ մարթ եղեւ՝ որ արարիչն է բնութեան մարմնոյ. և որպէս կամեցաւ, կարող եղեւ 'ի կուսէ ծնանել առանց ամուսնութեան։

Ուստի ամենայն իմաստնոց արտաքնոց յիւրաքանչիւր դիցն ակառութիւն հայեցեալ, չիշխեցին ասել՝ թէ 'ի կնոջէ ոք առանց ամուսնութեան ծնաւ։ Իսկ որպէս ոչ գոն ծնունդք դիւաց, նոյնպէս և ոչ մահ. Թէպէտ և անմահ բնութեամբ Աստուածութիւնն եւեթ է՝ որ մշտնջենաւորն է, և ոչ յումեքէ առեալ սկիզբն լինելոյ. այլ և սկզբնաւորացն և բանաւորաց պարգեւեաց աննախանձ զանմահութիւն, զհրեշտակաց և զդիւաց ասեմ, և զոգւոց մարդկան։ Յորոց մարդիկ, քանզի յերկուց բնութեանց են՝ 'ի մարմնաւորաց և յանմարմնոց, յիրաւի սերմն ծննդեամբ, և գան յաճումն ամուսնութեամբ. և մեռանին մարմնովք, և ոչ ոգւովք, վասն այս, տուփրանազանցութեանն։

Այլ հրեշտակք և դեւք ոչ յաւելուած ծննդեամբ առնուն, և ոչ պակասութիւն մահուամբ. այլ որպէս հաստատեցանն՝ նոյնպէս և նոքին թուով կան, առանց յաւելուածոյ և նուազութեան: Եւ ոչ այլ ինչ արարած գոյ՝ որ կարիցէ 'ի կերպարանս կերպարանս լինել, որպէս զվիշապացն և զնհանգացն համբաւեն. այլ միայն հրեշտակք և դեւք՝ որք կարող են զօդս զգեգել և պարզել, և ազգի ազգի կերպարանս երեւեցուցանել:

Այլ և վիշապք, ասեն, և նհանգք կեղծս 'ի կեղծս լինին. յորոց մին անձնաւոր է, և միւսն ոչ անձնաւոր:

Վիշապն՝ որ մարմնաւոր է, զիւր կերպարանսն ոչ կարէ փոխել: Զի եթէ հնար ինչ էր մարմնաւորաց ըզկերպարանս փոփոխել, նախ մարդ՝ որ առաւել քան զնոսա է՝ փոխէր զկերպարանսն յինչ և կամէր. այլ որպէս մարդոյ ոչ է հնար փոխել 'ի կերպարանս ինչ՝ յոր և կամիցի, նոյնպէս և ոչ վիշապին:

Նա և ոչ նհանգ ինչ անձնաւոր
գոյ, բայց եթէ դեւ ՚ի տեղիս բնա-
կեալ իցէ, և մերթ կերպարանի-
ցի, և մերթ մնաս գործիցէ: Եւ
ոչ վիշապք զոտնհմականս արդեանց
կրեն, և ոչ դիւաստ գոյ նոցա՝ եթէ
զարդիւնս ՚ի կալոց ուրեք կրիցեն.
և ՚ի զուր է կալ կալն տալ ումեք
՚ի կալս՝ և ոչ առ առ: Զի վիշապն
որ ինքն գրաստ է, այնու զի անա-
սուն և անխօսուն է, զմարդ՝ որ
ինքն գրաստ է՝ զայլ գրաստ վարի-
ցէ. զի վիշապի այլազգ ինչ բնու-
թիւն չէ՝ եթէ ոչ օձի, այն յայտ
իսկ է: Եւ զօձ յաղթանդամ,
կամ զգազան ինչ ծովածին, կո-
չեն գիրք վիշապ. որպէս զմարդ
յաղթանդամ հսկայ անուանեն,
նոյնպէս և զօձ ցամաքային ան-
ձուանի, և զգազանն ծովական
ընդունաձեւ, զկիտացն ասեմ և
զդելփինաց, վիշապս անուանեն.
ըստ այնմ՝ թէ դու ջախջախեցեր
զգլուխս վիշապացն ՚ի վերայ ջուրց.
և ետուր կերակուր ժողովրդոց ե-
թովպացւոց:

Տեսանեմս, զի ղձկումն մեծամեծս ծովածինս՝ վիշապս կոչեն գիրք. և յայտ անտի է՝ թէ զձկանց ասէ, այնու եթէ ետուր կերակուր ազգաց եթովպացւոց. թէպէտ և սատ այլք 'ի սատանայ առակեցին զվիշապն, որպէս և զայն՝ զոր Յոբն գրեալ է: Եւ այլ ինչ ոչ են վիշապք՝ բայց կամ օձք մեծամեծք ցամաքայինք, կամ ձկունք անարիք ծովականք. զորոց ասեն, թէ լեռնաբերձք և մեծամեծք են. և որս և կերակուր նոցա մանր ձկունք են, որպէս և օձից մեծամեծաց մանր մանր ինչ ճճիք կամ անասունք: Եւ ոչ որս երբէք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ են վիշապաց, կամ առնիցեն. և ոչ սաճայլք իբրև մարդկան են նոցա 'ի բնակութիւն. և ոչ զօրք 'ի թագաւորազգեաց և 'ի դիւցազանց ունին կապեալ առ իւրեանս կենդանի. զի կենդանիք 'ի մարմնաւորաց երկու եւեթ կան, Ենովք և Եղիա:

Այլ որպէս զԱղէքսանդրէ խաբէին դեւք՝ թէ կենդանի կայցէ,

տոյց ըստ եգիպտական հնարողու-
Թեանն կապեալ որկեալ կախար-
դանօք զդեւ 'ի շիշ, կարծեցուցա-
նէին Թէ Աղեքսանդրոս կենդանի
էցէ և մահ խնդրիցէ. և գալըստն
Քրիստոսի խայտառակեաց զխա-
բէուԹիւնն, և եբարձ 'ի միջոյ
զդայԹակղուԹիւնն: Նոյնպէս և
մոլորուԹիւնն դիւաց խաբեաց
զդիւցապաշտս Հայոց, եԹէ զոմն
Արտաւազդ անուն արգելեալ իցէ
դիւաց, որ ցայժմ կենդանի կայ,
և նա ելանելոց է և ունելոց զաշ-
խարհս, և 'ի նորա յոյս կապեալ
կան անհաւատք. որպէս և Հրեայք՝
որ 'ի զուր ակնկալուԹիւն կապեալ
կան, եԹէ Դաւիթ գալոց է՝ շինել
զԵրուսաղէմ և ժողովել զՀրեայս,
և անդ Թագաւորել նմա նոցա:

Եւ այնպէս Ջանայ սատանայ՝ զի
զամենայն ոք 'ի բարւոք ակնկալու-
Թենէ վրիպեցուսցէ, և 'ի նորին
յոյս կապեսցէ: Մեծացուցանէ
յաչս մարդկան զվէշապս, զի յոր
ժամ ահագինք երեւեսցին ոմանց՝
առնուցուն զնոսա 'ի պաշտօն:

կարծեցուցանէ թէ և նշանագք ինչ լիցին գետոց, և շահապետք վայրաց. և յետ կարծեցուցանելոյ՝ ինքն կերպարանի կամ 'ի վիշապի կերպարանս կամ 'ի նշանագիրին և 'ի շահապետի, զի այնու զմարդն յիւրմէ արարչէն թիւրեսցէ: Զի եթէ էր ինչ նշանագն անձնաւոր, ոչ երբեմն 'ի կնոջ կերպարանս երեւէր, և երբեմն փոկ լինէր և լուղորդաց ընդ ոտս անկկեալ՝ հեղձուցանէր. այլ կամ կինն կին կայր, կամ փոկն փոկ:

Նոյնպէս՝ և զոր շահապետս վայրաց կոչեն, ոչ մերթ մարդ երեւէր և մերթ օձ, որով և զօձապաշտութիւնն հնարեցաւ յաշխարհ մուծանել: Նոյնպէս և վիշապն ոչ մի անգամ օձաձեւ երեւէր, և միւս անգամ մարդկակերպ, որպէս յառաջագոյնն իսկ ասացաւ՝ թէ որ մարմնաւոր ինչ է, յայլ կերպարանս չկարէ փոխել:

Այլ թէ 'ի կալս ջորիք և ուղտք երեւեցին՝ դիւաց կերպարանք են այն, և ոչ վիշապաց. և եթէ 'ի

դաշտս երագաղանք ձգիցին , և հե֊
ծեալք իւրեւ զմարդիկ զհետ երեոյ
արշաւիցեն , կեղծիք դիւաց են և
ոչ ճշմարտութիւն ինչ իրաց . և
եթէ 'ի գետս 'ի կանանց ինչ 'ի կեր֊
պարանս երեւիցին, սատանայի կեր֊
պարանք են ։ Քանզի նհանգ ինչ
անձնաւոր չէք , և ոչ 'ի մարդ իբ֊
րեւ զցեւ մտանէ վիշապ . որպէս
ոմանք 'ի շչելոյ դիւ ահարին կարծե֊
ցին . քանզի մարմնաւորի 'ի մար֊
մնաւոր չէ հնար մտանել ։ Եւս ե֊
թէ բառնայցի 'ի վեր այնպիսի վի֊
շապն , ոչ եթէ եզամբք ինչ անուա֊
նելովք՝ այլ ծածուկ զօրութեամբ
իւիք յԱստուծոյ հրամանէ , զի մի՛
շօգւին մարդոյ կամ անասնոյ մե֊
ղանչիցէ . որպէս որ բասիլիսկոսն
կոչի ազգ ինչ օձից՝ հայելով միայն
սատակէ զմարդ կամ զանասուն .
ուստի յորժամ 'ի Ջրհորս գտանի֊
ցի՝ ճրագ առեալ իջանեն 'ի ներքս
ըմբռնել , զի հայեցեալ ընդ ճրագն՝
ոչ մեղանչիցէ մարդոյն օձն ։

ԻԶ. ԱՑԼ մեք ըստ գրոց սրբոց՝
զհրեշտակս արքանեակս գիտեմք

յօգնականութիւն մարդկան, ազգաց և Թագաւորութեանց. ըստ այնմ զոր ասէն՝ Թէ կացոյց սահմանս ազգաց ըստ Թուոյ հրեշտակացն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ այնու զոր ասէ յաւետարանի, Թէ մի՛ արհամարհէք զմի 'ի փոքրկանց, զի հրեշտակք նոցա հանապազ տեսանեն զերեսս հօր իմոյ՝ որ յերկինս, այսպէս իմն երեւի՝ Թէ իւրաքանչիւր մարդոյ հրեշտակ առանձինն պահապան կայցէ. Թէպէտ և այլք զաղօԹից կարծեցին ասացեալ 'ի Տեառնէն, որպէս Թէ աղօԹք նոցա՝ որ հանապազ մտանեն առաջի Աստուծոյ՝ կոչին հրեշտակք: Այլ և Առաքելոյն ասէ. ոչ ամենեքեան հոգիք հարկաւորք են առաքելացուք 'ի սպասաւորութիւն վասն այնոցիկ, որք ժառանգելոց են զփրկութիւն. որ 'ի հարկէ նմա կան, և փրկութեան սատարք մեզ լինին:

Իէ. ԱՑԼ Թէ ստանայ է, ասեն, գրգռիչ չարեաց, յայլս արարածոցն ընդէ՞ր մայլԹէ զերկրա-

պատգութիւն հեթանոսութեան, և ոչ յինքն միայն կորզիցէ ։

Զի թամխասեալ 'ի չարութենէ սատանայ, այն ամենեցուն յայտնի է ։ Արդ-եթէ իւր միայն խնդրէր զպաշտօնն, վաղվաղակի խորտուցանէր զպաշտօնեայսն իւր, այնու զի չար և չարչարիչ կարծիցի նոցա ․ այլ յօժարեցոյց զնեսան՝ լուսաւորաց երկնի պագանել, և զայլս՝ օդոյ և հրոյ, երկրի և ջրոյ և հաստակաց և փայտից և քարանց, մինչև օձից և գազանաց և ճճեաց անդամ ․ զի միայն զնախանձն՝ զոր 'ի մտի եդեալ էր գուսալոյ ընդ մարդոյն՝ կատարեսցէ ։ Եւ արդ մի՛ ինչ վերոնեսցին, որ արարածոցն երկնի պագանեն՝ թէ զսատանայի զկամս ոչ առնիցեն ․ զի արարածոց պաշտօն մատուցանելոյ վարդապետ այլ ոք չէր, բայց միայն սատանայ ։

Եւ արդ զիա՞րդ կարիցեն նզովել զսատանայ, որք զկամս նորա կատարեն ․ զի եթէ որք զՃշմարիտն Աստուած պաշտեն, և վարուք ինչ զերծիցին, թամբասիցին յաստուածս

կան բարբառոյն՝ եթէ խոստանան գիտել զԱստուած, և գործովք իւրեանց ուրացեալ են 'ի նմանէ, որչափ ևս առաւել նոքա առանց պատասխանատուութեան են, որոց առեալ զպաշտօն ճշմարտին՝ անշնչոց և անմռնչից արարածոցն մատուցանեն:

ԻԲ. ԲԱՅՑ թէպէտ և պէսպէս զինուք վառեցաւ թշնամին ճշմարտութեան, Յունաց իմաստնոցն կարծեցուցանելով՝ թէ նիւթ ինչ միշտ առընթերակաց կայր Աստուծոյ՝ ուստի զարարածսն արար: Եւ քանզի նիւթոյ անուն 'ի նոցա լեզու 'ի մրուր * մերձ է, վասն այնորիկ զչարեացն սկիզբն անտի կարծեցին:

Եւ Պարսից քէշին գտիչք առ 'ի տարակուսելոյ՝ թէ ուստի՞ չարիքն լինիցին, ընդ նոյն արահետս վրիպեալք 'ի ճշմարտութենէն՝ ըզնոյն բաղադանս այլովք պատմութեամբք կարկատեցին, որպէս թէ

* Ὕλη նիւթ. ἰλὺς մրուր:

'ի միոջէ 'ի հօրէ երկու որդիք ծընան. մին բարի՝ և բարեաց արարիչ, և մին չար՝ և չարեաց գործօն: 'Ի նոյն խորխորատ անկեալ և աղանդոցն, զոր Թշնամին իբրեւ զորոմն 'ի մէջ ցորենոյ սերմանեաց, զի կէսքն երիս արմատս դնէին, բարւոյ և արդարոյ և չարի. և այլքն երկուս բարւոյ և չարի. և ոմանք եւթն:

Եւ արդ եկեղեցւոյ Աստուծոյ գործ այն է, զարտաքինսն. իրօք ճշմարտութեան առանց գրոց յանդիմանել, և զկարծեալսն ներքինս և ոչ ճշմարտեալս՝ գրովք սրբովք յանդիմանել:

Զհիւղայն կարծիս, որովք Յոյնքն մոլորեցան, բաւական համարեսցուք առաջնոց բանիցն յանդիմանութեամբ վճարել. և ըստ Պարսից քէշին գտօղս, ապաւինեալ 'ի շնորհսն Աստուծոյ, մատիցուք 'ի պայքար:

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԵՂԾ

ԴԵՆԻՆ ՊԱՐՍԻՑ

Ա. ՄԻՆՉ չեւ բնաւ էր ինչ, ասեն, ոչ երկինք և ոչ երկիր և ոչ այլ ինչ արարածք՝ որ յերկինս կամ յերկրի, Զրուան ոմն անուն էր, որ թարգմանի բախտ կամ փառք։ Զհազար ամ յաշտ արար՝ զի թերեւս որդի մի լինիցի նմա, որում անուն Որմիզդ, որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ 'ի նոսա՝ արասցէ. և յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ՝ սկսաւ ածել զմտաւ, ասէ. օգո՞ւտ ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ, և լինիցի՞ ինձ որդի Որմիզդ, եթէ 'ի զուր ինչ ջանայցեմ։ Եւ մինչ դեռ նա զայս խորհէր, Որմիզդ և Արհմն յղեցան յարգանդի մօր իւրեանց. Որմիզդն 'ի յաշտոն առնե-

լոյ, և Արհմն 'ի յերկուանալոյ ան-
տի : Ապա իմացեալ Զրուանայ, ա-
սէ. երկու որդիք են յորովայնի
անդ, որ ոք 'ի նոցանէ վաղ առ իս
հասցէ՝ զնա թագաւոր արարից. և
ծանուցեալ Որմզդի զխորհուրդ ս-
հօրն՝ յայտնեաց Արհմնին. ասէ,
Զրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ
ոք 'ի մէնջ վաղ առ նա երթիցէ,
զնա թագաւորեցուսցէ : Եւ զայն
լուեալ Արհմնին՝ ծակեաց զորո-
վայնն, և ել եկաց առաջի հօրն :
Եւ տեսեալ զնա Զրուանայ, ոչ
գիտաց եթէ ո՞ ոք իցէ. և հարցա-
նէր՝ եթէ ո՞վ ես դու : Եւ նա ա-
սէ. ես եմ որդին քո : Ասէ ցնա
Զրուան. իմ որդին անուշահոտ
և լուսաւոր է, և դու խաւարին և
ժանդահոտ ես : Եւ մինչ դեռ նո-
քա զայս ընդ միմեանս խօսէին,
ծնեալ Որմզդ : 'ի ժամու իւրում
լուսաւոր և անուշահոտ, եկն ե-
կաց առաջի Զրուանայ : Եւ տե-
սեալ զնա Զրուանայ, գիտաց՝ ե-
թէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն
որոյ զյաշտն առնէր. և առեալ

զբարերարութիւնն՝ զոր 'ի ձեռն իւրում ունէր, որովք զկայաշուն առնէր, եւ ցՈրմիզդ և ասէ. ցայժմ ես վասն քո յաշտ առնէի, յայսմհետէ դու վասն իմ առնիցես: Եւ 'ի տալ Զրուանայ զբարերարութիւնն ցՈրմիզդ և օրհնել զնա, մատուցեալ Արհմենի առաջի Զրուանայ՝ ասէ ցնա. ո՞չ այնպէս ուխտեցեր՝ թէ ո որ յերկուց որդւոցն իմոց յառաջ առ իս հասցէ, զնա թագաւոր արարից: Եւ Զրուանն առ 'ի չյերելոյ զուխտն՝ ասէ ցԱրհմնն. այ սուտ և չարագործ, տուեալ լիցի քեզ թագաւորութիւնն ինն հազար ամի, և զՈրմիզդ 'ի վերայ քո արքայ կացուցեալ. և յետ ինն հազար ամի Որմիզդ թագաւորեսցէ, և զինչ կամիցի առնել՝ արասցէ: Ցայնժամ սկսան Որմիզդ և Արհմնն առնել արարածս. և ամենայն ինչ՝ զոր Որմիզդն առնէր՝ բարի էր և ուղիղ, և զոր ինչ Արհմնն գործէր՝ չար էր և թիւր:

Բ. ԱՑՍՊԻՍԻ անհաւատ և զանգաշանաց բանից տխմարաց մը-

տուոց կարկատելոց՝ չէր պարտ տանե-
նելին ընաւ առնել պատասխանի. զի բաւական էր իւրեանց իսկ ան-
մտութիւնն յանդիմանել զնոսա անդաստին 'ի նոցին բանից՝ որ ընդ միմեանս կռուին, և միմեանց հակառակ են ։ Բայց քանզի այսու իմն մեծարոյ երեւելին առաջնորդք քեշին իւրեանց հնազանդեցելոցն, և խեղդ ընդ անձն արկեալ՝ ձգեն զնոսա 'ի խորխորատ, հարկ է տալ պատասխանի, և ցուցանել՝ թէ ոչ ինչ աւելի քան զոր Մանի, զոր ինքեանք մորթեցին, ասեն ։

Զի նա երկու արմատս բարւոյ և չարի ասէ, և զայն ոչ յղութեամբ և ծննդեամբ, այլ ինքնակացս՝ միմեանց հակառակ . և նոքա զնոյն ասեն՝ անենշանիօք Զրուանայն յղութեամբ և ծննդեամբ ։ Եւ եթէ նոյն քէշ է երկոցունց, ընդէ՞ր առիցեն մեզ զդանդիկս, եթէ ոչ զի վարուքն զատ են 'ի միմեանց . Թէպէտ և կերպարանօք և ոչ ճշմարտութեամբ ։ Այլ 'ի քէշին մի են երկոքեան . նոքա երկարմա-

տեանք, և որքա՛ն նոյնախոհք. նոքա արեւապաշտք, և որքա՛ն ծառայք արեգական. նոքա ամենայն անշնչոց շունչ կարծեն, և որքա՛ն նոյն օրինակ զնոյն իմանան ։

Բայց զի Մանի կամեցաւ վերագոյն քան զնոցայն կեղծեօք վարս ցուցանել՝ թէ ամենեւին իսկ ազատ ՚ի կարեաց ցանկութեանց իցէ, և ոչ քան զնոցայն միայն՝ այլ և քան զամենայն քէշից, ուստի յանդիմանեալ յաղջկանց խաղալելոյ՝ մորթազերծ մահուամբ պակասեցաւ ՚ի կենաց ։ Որով յայտ է՝ թէ վարուք եւեթ մեկնեալ են ՚ի միմեանց. զի նոքա կերպարանօք են, և որքա՛ն զեղխք, և յայտ յանդիման անձնագիւրք. այլ կրօնիւք նոյնք և նոյնախոհք ։

Գ. ԱՐԴ մեր թողեալ զնոսա, հարցցուք զսոսա ։ Զրուանն, զոր յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, կատարեա՞լ ոք էր, թէ անկատար ։ Եթէ ասիցեն՝ եթէ կատարեալ էր, լուիցեն՝ եթէ կատարեալն յումմէ՞ կարօտանայր խնդրել որդի, որ

գայցէ և զերկինս և զերկիր առնիցէ. զի եթէ կատարեալ էր, ինքն իսկ կարօղ էր առնել զերկինս և զերկիր: Ապա եթէ անկատար էր, յայտ է՝ թէ էր ոմն 'ի վեր քան զնա, որ զնորա թերակատարութիւնն լնուլ կարէր. և եթէ էր ոք 'ի վեր քան զնա, նմա պարտ էր առնել զերկինս և զերկիր և զամենայն որ 'ի նոսա՝ առ 'ի ցուցանելոյ զիւր զկատարելութիւնն և զզօրութիւն. և ոչ Զրուանայ որդի շնորհել, որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ 'ի նոսա՝ առնիցէ:

Այլ, ասեն, փառաց առնելոյ ընդյաշտն:

Հարցցուք. փառքն յումմէ՞ աջողեալ էին նմա, թէ վասն զի մշտնջենաւորն էր՝ փառաւորէր: Եթէ յումմէքէ պարգեւեալ էին նմա փառքն, հարկ է կարծել՝ եթէ էր ոմն 'ի վեր քան զնա զօրագոյն և փառաւորագոյն, ուստի 'ի նա փառքն հասին: Ապա եթէ չէր ոք 'ի վեր քան զնա, 'ի զուր էր զյաշտն հազարամեան առնել. զի

փառքն ոչ եթէ անձնաւորք ինչ են, այլ 'ի յաջողութենէ ուրուք անուանին փառք, որպէս 'ի չաջողութենէ ուրուք անուանի թշուառութիւն. և երկրքին 'ի դիպաց արգասիք են, և ոչ անձանց հաստատութիւնք:

Եւ այլ ևս. զի եթէ արեգակն և լուսին չեւ ևս էին լեալ, որով ժամքն և աւուրք և ամիսք և տարիք կարգին, հազար ամն ուստի՞ երեւէր. զի չէին 'ի միջի լուսաւորքն, որք զթիւ աւուրց և ամսոց և տարեաց կարգէին. այլ յայտ է՝ թէ անմտութեամբ լի են բաջաղանքն:

Դարձեալ թէ երկինք և երկիր և որ 'ի նոսայն՝ չէին, ո՞ւր առնէր զյաշտն կամ ի՞ւ: Յորժամ երկիր չէր և ոչ տունկք ինչ որ 'ի նմանէ, զբարսմունսն ուստի՞ գտանէր ունել 'ի ձեռին. կամ բնաւ զի՞նչ խոկ յաղէր, զի անասունք չեւ ևս էին արարեալ: Եւ որ քան զամենայն անմտագոյն է, զհազար ամ, ամեն, յաշտ արար. և յետ հա-

զոր ամէն յերկուացաւ, ասէ՝ Թէ լինիցի՞ ինձ որդի Որմիզդ, և եթէ չլինիցի, և 'ի զուր ինչ վաստակիցիմ։ Եւ այնու ցուցանէ՝ թէ տկար էր Զրուանն և կարօտ և առանց գիտութեան. և պատճառք չարեացն նոյն է, և ոչ Արհմն։ Զի եթէ նորա չէր յերկուացեալ, որպէս ասենն, Արհմնն ոչ լինէր՝ զոր չարեացն արարիչ համբաւեն. այլ նիւթն երկմտեաց, որ անհաւատն է և լի անկարգութեամբ։

Զի ոչ երբէք 'ի միջէ աղբերէ երկու բղխմունք ելանեն, մինն քաղցր և միւսն դառն. և ոչ 'ի միջէ ծառոյ երկու պտուղք՝ մին անոյշ և մին դաժան։ Արդ եթէ քաղցր գիտեն զԶրուանն, ոչ պարտին զդառն պտուղն զԱրհմն 'ի նմանէ համարել. և եթէ դառն հաշուին, չէ պատճառ զքաղցր պտուղն զՈրմիզդ 'ի նմանէ ծնել։ Եւ 'ի դէպ ելանէ նոցա աստուածականն բարբառն, որ ասէ. կամ արարէք զծառն քաղցր, և զպտուղ նորա քաղցր. և կամ արա-

բէք զծառն դառն, և զպտուղ նո-
րա դառն. զի 'ի ծառոյ անտի պը-
տուղն իւր ճանաչի։

Եւ թէ արարածք յիւրաքան-
չիւր յօրինուածս կան, և եր-
բէք զսահմանօքն եղելօք նոցա ոչ
անցանեն, որչափ եւս առաւել
Զրուանն՝ եթէ մշտնջենաւոր ոք
էր, և արարածս առնելոյ հնարս
խնդրէր՝ եթէ անձամբ և թէ այ-
լով և թէ որդովին՝ որպէս ասենն,
պարտ էր կարգ ինչ ցուցանել և
ոչ անկարգութիւն։

Զի ոչ երբէք տեսաք՝ թէ կովք
էշս ծնան, և էշք եզինս, և ոչ
գայլք մաքիս, և ոչ մաքիք աղուէսս,
և ոչ առիւծք ձիս, և ոչ ձիք օձս.
բայց միայն մի ինչ ծնունդ է՝ զոր
մարդիկ հնարեցան արտաքոյ կար-
գաց բնութեան, ծնուցանել 'ի
ձիոց և յիշոց ջորիս. և նոյնք ան-
սերմն և անծնունդ են. զի ոչ յԱս-
տուծոյ կարգեցան՝ այլ 'ի մարդկա-
նէ հնարողութենէ։ Արդ Զրուանն
եթէ արջառ էր, զկարիճն զԱրհմն
զիա՞րդ ծնանէր. և եթէ գայլ էր,

զդստունն զՈրմիզդ հէմ ծնանէր. ո՞չ ապաքէն մարդկան մտաց քաղձա-զանք են ։

Զի և Զրուանն իսկ մարդ լեալ է, այր մի քաջ առ Տիտանօքն. և որպէս սովոր են Յոյնք և Արիք և ամենայն ազգք հեթանոսաց՝ զքաջս առ դիւցազունս ունել, հայեցեալ ընդ այն քէշտակարկառին Պարսից՝ թէ որովհետև մարդիկ աշխարհիս զնա առ աստուածս ունին, եւ զերկնից իսկ և զերկրի և զամենայն արարածոց արարչութիւնն 'ի նմա-նէ կարծեցուցից ։

Եւ զի ճշմարիտ է բանս, յայտ անտի է՝ զի մարդկօրէն բարուք զքէշն կարկառէ, և յղութեամբ և ծննդեամբ զկրօնան կցկցէ ։ Զի նախ երկուց արարչաց՝ զբարւոյ և զչարի 'ի միոջէ հօրէ զծնունդսն համբաւէ. և ապա մայրենեօք և քու-րականն առատկանօք զարարած լու-սաւորացն մատծանէ ։ Եւ զայն ոչ վասն այլ իրիք, այլ վասն մարմնա-ւորութեան և ախորժական ցան-կութեանն ։ Քանզի հայեցեալ

յազգն արքական՝ թէ իղձանայր էր, ըստ նմին նորին մեղկ բարուցն նմա օրէնս կցկցեալ, զի յորժամ զաստուածոյն իւրեանց լսիցեն՝ թէ յանարժան խառնակութիւնս մտաբերեցին, և նոքա նոցին նմանեալք՝ զնոյն անառակութիւնս անխտիր գործեսցեն. յորմէ աստուածականն հեռի՝ որ 'ի վեր է։ Զի Աստուծոյ որդի ունել՝ ոչ ամուսնութեամբ վայելէ, այլ միայն ընտանութեամբ, որպէս մտաց զբան, և աղբեր զգետ, և հրոյ զջերմութիւն, և արեգական զլուսաւորութիւն։ Եւ ոչ որպէս նոքայն ժտին՝ թէ կարօտեալ էր՝ զի որդի մի լինիցի նմա, որում անուն լիցէ Որմիզդ։

Ո՞վ մոլորութիւն. չեւ ուրեք որդի 'ի միջի, և նա չյղացելոյն և չծնելոյն անուն դնէր։ Ամենայն ծննդոց յետ ծննդեանն դնին անուանք, և նա զիարդ յառաջ քան զծնանելն դնէր նմա անուն Որմիզդ, բայց թէ հաւատայր՝ թէ և արդարև լինէր նմա որդի. և եթէ

հաւատայր՝ ընդէ՞ր երկմտեաց, և եղեւ երկմտութեամբն պատճառ ծննդեան Արհմենի, ուստի չարիքն յաշխարհ մտին : Եւ այն են զարմանք՝ զի մինն 'ի հազարամեայ յաշտն առնելոյ հազիւ լինէր, և միւսն յառժամայն յերկմտութենէ անտի :

Դարձեալ որ զայն գիտաց՝ եթէ երկու որդիք են յորովայնի անդ, զայն ընդէ՞ր ոչ ծանեաւ՝ թէ մինն բարի և միւսն չար : Եւ թէ գիտաց և ոչ եղծ զչարն, ինքն է պատճառ չարին . ապա եթէ զայն չգիտաց, զիա՞րդ լիցէ հաւատալի՝ եթէ զմիւսն ծանեաւ . և եթէ յայնժամ ոչ իմացաւ, յորժամ խաւարին և ժանդահոտ ետես զնա՝ և յայնժամ արդեւք ոչ գիտաց : Այլ և գիտաց և ետես և արար զխաւարինն թագաւոր . ինքն է պատճառ չարեացն՝ այնու զի ոչ եղծ զչարն, այլ և թագաւորութիւնն ետ եւս նմա ինն հազար ամի : Եւ ո՞ւմ թագաւորեցոյց զնա, եթէ ոչ բարիաց արարածոցն եղելոցն յՈրմըզդայ առ

'ի չարչարելոյ զնոսա՝ խառնելով 'ի նոսա զիւր չար արարածս ։

Այլ և զՈրմիզդ, ասեն, թագաւորեցոյց 'ի վերայ նորա ։

Եթէ թագաւոր նորա լիցէ Որմիզդն, զինո՞րդ զբարիոք արարածն իւր տայցէ չարչարել ։ Եթէ հայրն յորդոյն արարածս ոչ խնայեաց՝ այնու զի 'ի ձեռս չարին մատնեաց, որդին զիւրսն զինո՞րդ ոչ զընդայցէ ։ Ա՛ռ անկարութեա՞ն ինչ, թէ առ չարակամութեան ։ Եթէ առ անկարութեան չզեմեղիցէ, ապա ոչ այժմ թագաւորել է նմա, և ոչ 'ի վախճանի՝ որպէս ասենն՝ յաղթել կարէ ։ Իսկ եթէ առ չարակամութեան լիցէ, գտանի զի ոչ միայն հայրն՝ որ թագաւորեցոյց զչարն՝ է պարտ չարեաց, այլ և որդին՝ որ կամակից եղեւ հօրն և համարձակիչ չարին ։

Դարձեալ զի զթագաւորութիւնն որդոյն ետ, միում զինն հազարամեան, և միւսումն զանպատուականն, ինչո՞ւ յորինեալ կարգի կայցէ ։ Զի մինչ չէրն ինչ՝ չէր

իմիք Թագաւոր, քանզի և ոչ արարիչ երբեք էր. և յորժամ որդիքն եղեն, նոքա եղեն արարիչք՝ ոմն բարեաց և ոմն չարեաց, և նոքին Թագաւորք՝ ոմն ժամանակեան և ոմն յաւիտենական. և մնաց Զրուանն դատարկ յարարչութենէ և 'ի Թագաւորութենէ. զի արարիչ չէ, քանզի չէ իւր արարեալ. և Թագաւոր չեղեւ, քանզի ո՞յր արարածոց լինէր Թագաւոր: Եւ յայտ է՝ թէ ոչ էր երբէք Զրուանն, և ոչ է: Զի որ է ոք, կամ արարիչ է կամ արարած: Արդ սա քանզի ոչ արարիչ է և ոչ արարած, ոչ երբէք նա Աստուած, և ոչ է և ոչ լինի:

Դ. ԱՅԼ երբեւ Զրուանն, ասեն, զայն 'ի մտի խորհեցաւ՝ թէ ոք յորդւոցն իմոց վաղ առ իս հասցէ՝ զնա Թագաւոր արարից, գիտաց Որմիզդ և զխորհուրդն յայտնեաց Արհմենին:

Թէ զհօրն խորհուրդ ծանեաւ Որմիզդ, զեղբօրն չարաճճոյ զխորհուրդ ընդէ՞ր ոչ գիտաց՝ թէ ծա-

կէ զորովայնն և ելանէ, և յա-
ռաջ երթայ առնու զթագաւորու-
թիւնն, որ լինելոց էր առ եղեռա-
նէ նմա և արարածոյն իւրոց, զի
նախ յառաջնումն իսկ յետս հա-
րեալ վտարեսցէ զնա, և ապա
զինն հաղար ամն զերջ և ապաշա-
լինիցի առ 'ի գալ հայելոյ իւր յու-
ղիղ յարարածսն, զոր աղաւաղեալ
կամակորեսցէ: Եւ կամ Զրուանն,
որ զերկուց որդոց պղուղթիւնն գի-
տաց յորովայնի, յորժամ եկեալ
առաջի կայր Արհմնն՝ ընդէ՞ր ոչ
ծանեաւ զնա:

Դարձեալ որ զիւր որդին Որմիզդ-
անուշահոտ և լուսաւոր անդէն
յորովայնին գիտէր, զմիւս որդին՝
թէ ժանդահոտ և խաւարին իցէ,
ե՞րր ոչ գիտաց: Ո՞չ ապաքէն յայտ
է՝ եթէ ոչ իրք հաւաստիք պատմին
'ի նոցանէ, այլ առասպելք կար-
կատունք:

Եւ միւսն եւս՝ որ քան զամե-
նայն անհաւատագոյնն է, զի մին
'ի հազարամեայ յաշտն առնելոյ
հաղիւ լինէր. և միւսն յառժա-

մայն յերկուանձնալոյ անտի : Եւ եթէ 'ի յերկուանձնալոյ անտի եղեւ Արհմն որդի, ոչ պարտ էր զնա իւր որդի կոչել. զի եթէ իւր որդի էր, նմին նման գոյր և նոյնպիսի. կամ թէ բարի էր՝ բարի, կամ թէ չար էր՝ չար : Մի՛թէ և նոյնպէս հայրն Զրուան և բարի՞ էր արդեւք և չար. և 'ի բարիոք երակէն նորա բարուոք որդին եղեւ, և 'ի չար մասնէն նորա չարն : Եւ թէ այնպէս ինչ ոչ էր, ապա և ոչ նա զչարն իւր որդի կոչէր, և ոչ թագաւորութիւն տայր նմա : Այլ թէ ինքն բարի էր, զչարն եղծանէր և բարւոյն տայր զթագաւորութիւնն. որով ինքն քաջանուն լինէր, և զբարի որդին իւր զՈրմիզդ չառնէր միշտ սրտատաւուչ : Այլ յայսմ ամենայնիւ յայտ է՝ եթէ ոչ երբէք լեալ է Զրուանայ հայր աստուածոց, և ոչ տուիչ թագաւորութեանց :

Ե. ԴԱՐՁԵԱԼ ասեն. զբարսմունսն զոր 'ի ձեռին ունէր՝ ցորդին իւր ցՈրմիզդ ետ, և ասէ.

ցայժմ ես վասն քոյ յաշտ առնէի , յայսմ հետէ դու վասն իմ առնիցես ։

Արդ եթէ նա վասն նորա յաշտ առնէր , զի որդի լինիցի նմա , իսկ Որմիզդ վասն նորա յո՞ր սակս առնէր . մի՛թէ կասկած ինչ ուռուկք էր նմա , և այնր աղագաւ պատուիրէր նմա վասն իւր յաշտ առնել . մի՛թէ յորմէ զորդին խընդրեաց , թէ գուցէ ընդ որդոյն տալոյ՝ զնա բաժ առնուցու ։ Եթէ այն ինչ 'ի միտ էր նորա , բարբանջմունքն ինչ ոչ կարէին օգնել . և ի սաստ զբարբանջանաց չասաց սա՝ թէ դու ինձ յաշտ առնիցես . զի ցուցցէ թէ էր ոմն՝ որում նա վասն որդւոյն յաշտ առնէր . և որդոյն պատուիրեաց վասն իւր նմին յաշտ առնել ։

Եւ եթէ էր ոք 'ի վեր քան զնա և քան զորդին , որում զյաշտն առնէին , զնա պարտ էր իմանալ պատճառ իւրեանց և արարիչ ամենեցուն , և ոչ զՋրուան պատճառ Որմզդի և Արհմենի , և զնա

սա արարիչ չարեաց. և բարեաց։ Քան Զրուանայ որդի արարիչ տայր, որ 'ի վերն քան զԶրուանն էր, ինքն իսկ իւրովի չկարէ՞ր զեր-կինս և զերկիր և որ ինչ 'ի նոսա՝ առնել, որպէս յառաջագոյնն ա-սացաք, և զեւր զօրութիւնն և զբա-րերարութիւնն ցուցանել։ Կամ թէ յորդոյն իւրմէ Արհմենայ կաս-կած ինչ էր նմա, և վասն այնորիկ զպատարագմունսն յՈրմիզդ տայր, զի նորօք յաշտ արարեալ վերադու-նին՝ անկասկած լինիցի, ապաքէն պարտ էր ումեք 'ի միջի լինել, ո-րում գլխաւոր առնէր։ Եւ եթէ էր ոք 'ի միջի՝ որում օրէն էր գլխաւոր առնել, ապա Զրուանն չէր մշտնջենաւոր, այլ յումեքէ ե-ղեալ։ Եւ պարտ է խնդրել յում-մէ նայն եղեւ, և ո՞վ էր՝ ում ինքն գլխաւոր առնէր, և ո՞վ այն՝ որում որդոյն հրամայեաց վասն իւր յաշտ առնել։ Զի ոչ է մարթ ումեք սկիզբն առնուլ լինելոյ, եթէ ոչ յայլմէ առնուցու զլինելն. և Ա-տուած միայն կարող իցէ առնել

յոչընչէ ինչ որպէս և կամի ։ Եւ արդ ճմլիցէ որ զՋրուանն արար , եթէ ոչ Աստուած , որում՝ և զյաշտն առնէր ․ որ և որդի այնպիսի եւս նմա , զի զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա՝ առնիցէ ։ Եւ այն են զարմանք՝ զի ինքն ոչ արար , և որդւոյն Ջրուանայ կարող է տալ զառնելն ։

Այլ չէր ոք 'ի միջի , ասեն , որում Ջրուան զյաշտն առնէր ․ եթէ այնպէս իցէ , և ոչ Ջրուանն իսկ էր ․ և մեծի ծաղու արժանի է , զի չէրն չէին վասն չէին յաշտ առնէր ։

Զ․ ԱՅԼ թէ և բախտ եւս էր՝ որպէս ասենն՝ Ջրուանն , ապաքէն ուրուք բախտ էր ․ և ոմն էր արդեւք՝ ոյր բախտն էր ։ Զի բախտ անձնաւոր ինչ չէ , այլ դէպք աջողութեան ․ որպէս յարդարութեննէն արդալին կոչի , և 'ի քաջութեննէն քաջն , նոյնպէս և 'ի փառաւորութենէ անուն բախտաւոր ։ Արդ եթէ բախտ էր Ջրուանն՝ չէր ինչ անձնաւոր ․ ուստի յայտ

է՝ թէ ըմպաւ և էր իսկ ոչ Զրուանն ։

Եւ եթէ՝ որպէս ասեն՝ 'ի յեր-
կուանալոյ անտի յղացաւ Արհմն,
յառաջնումն իսկ պարտ էր նմա
յերկուանալն՝ զի թող անդէն եւ
ընդ եւս լինէր նմա որդի, և ոչ հա-
զար ամ տառապել և յաշտ առ-
նել՝ զի որդի ծնցի ։ Սակայն՝ եղեւ
նմա թէ չար և եթէ բարի, և զչա-
րութիւնն յիւրոց բարուց առ, և
ոչ 'ի ծննդենէ անտի. քանզի չէր
մարթ միում արգանդի զչարեացն
գործօնեայ և զբարեացն արարիչ
ընդունել ։ Զի եթէ չար էր, չա-
րին եւեթ պարտէր ասպնջական
լինել. և եթէ բարի էր, բարւոյն ։
Քանզի բարին և չար 'ի միում ան-
կանել ոչ մարթէին, որպէս զի ոչ
գայլք և գառինք 'ի միոջէ արգան-
դէ ծնանին. զորոց զբարւոյն կողմն
յՈրմզդէ դնեն, զարջառաց և զոչ-
խարէ և զայլոց պիտանացուաց.
և զչարին կողմն յԱրհմնայն, զգայ-
լոց և զգազանաց և զճճեաց մա-
տակարաց ։ Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ
որպէս մտածկարացն ընդ անմա-

սակարան չմարթի բնակել, նոյնպէս և ոչ բարւոյն ընդ չարին մարթէր 'ի միում արգանդի յղենալ։ Զի զոր օրինակ չէ մարթ զհուր և զջուր 'ի մի վայր առնել՝ թէ դուցէ յոլովեալ կողմնն ապականիչ ընկերին իւրում լինիցի, նոյնպէս և ոչ բարւոյն և չարի 'ի մի վայր մտանել հնար էր. ապա թէ ոչ, կամ նա զսա ապականէր, կամ սա զնա։

Արդ եթէ 'ի սերմանէ իցեն որդիքն, չմարթէր միոյն երկուս սերմանս հակառակ միմեանց արկանել. նա և ոչ միում արգանդի երկուս սերմանս այլ և այլ ընդունել։ Զի թէպէտ և բազում արք 'ի մի կին մերձենայցեն՝ այլ ոչ եթէ ամենեցուն սերմանքն կռուիցին. քանզի առաջին անկեալ սերմնն զայլսն իբրև զաւելորդս 'ի բաց թըքանէ։ Եւ զիա՞րդ էր՝ զի այն արգանդ երկուս սերմանս միմեանց թշնամիս ընդունէր։

Եւ դարձեալ ընդէ՞ր ոչ յաղթեաց յաշխարհ ծննդոցն, և եղեւ-

արգել յերկուական ծննդեանն. այլ իջեալ միմեանց թշնամիքն հաշտութեամբ խաղաղիկ 'ի միում արգանդի դառնէին: Նա և հայրն եթէ երկուս որդիս գիտէր յորովայնին՝ զմին բարի և զմիւսն չար, ոչ խառն 'ի խուռն պարտ էր խոստանալ զթագաւորութիւնն, այլ այնմ միայն՝ վասն որոյ գյաշտն առնէր:

Բայց ապաքէն և Որմիզդն մինչ չեւ ծնեալ էր՝ թերակատար էր. և զիա՞րդ թերակատարն զխորհուրդն հայրենի իմացաւ. զի որ զխորհուրդս ուրուք ճանաչել կարէ, նա 'ի վեր է քան զնա. որ Աստուծոյ միայն է, և ոչ մարդոյ: Ուստի Որմիզդ վերագոյն է քան զհայրն և հզօր և իմաստուն. զի մինչ դեռ յորովայնի էր՝ զխորհուրդ հօրն գիտաց. և ելեալ յորովայնէ անդէն կարող եղեւ զերկինս և զերկիր առնել, զոր հայրն ոչ կարաց առնել:

Եւ արդ՝ որ այնչափ հզօր և իմաստունն էր քան զհայրն, գտանի վատթարագոյն՝ զի 'ի վատթարէն խաբեցաւ; այնու զի զխորհուրդ

հօրն յայտնեաց նմա՝ ընդ որում անհաշտ թշնամութիւնն պատրաստ էր ունել և ոչ բարեկամութիւն ։

Դարձեալ՝ թէ ծակել եւս պարտ ինչ էր զորովայնն և ելանել, նմա պարտ էր՝ որ զխորհուրդ հօրն իմացաւ. զի թող ինքն նախ երթայր և առնոյր զթագաւորութիւնն, և ոչ Արհմենայ՝ որ ոչ զխորհուրդ հօրն գիտէր, և ոչ թագաւորութեանն ինչ անդ էր ։ Բայց թէ ծակեաց զորովայնն, թերևս և սպան իսկ զմայրն. զոր պարտ է խնդրել՝ թէ արդարև արդեւք մայր գո՞յր նոցա ։

Այլ ուստի՞ յայտ լիցի՝ թէ մայր գոյր. մանաւանդ զի ասեն իսկ՝ թէ մինչ չև էր ինչ բնաւ, ոչ երկինք և ոչ երկիր, Զրուան միայն էր. որ մեծի ծաղու արժանի է՝ եթէ ինքն հայր լիցի և ինքն մայր, և նոյն սերմանարկու և նոյն սերմնընկալ ։ Եւ որ եւս վատթարագոյնն է, իբրեւ ծակեաց, ասեն, Արհմնն զորովայնն և ելն եկաց առաջի հօրն, ոչ ծանեաւ զնա հայրն ։ Արդ զի

ւորդ ոչ ծանուցանէր, զի ոք ուրեք չէր՝ մինչ ինքնին միայն էր. ո՞չ ապաքէն յայտ էր՝ թէ որ առ այն եկն, մի ոք յորդւոցն Նորա էր. և զասանի վատ- թարագոյն եւս քան զվատթարն, զի Նա զնա ծանեաւ, և սա զնա ոչ ծանեաւ, և յուրացաւ էր յորդւոյ անտի՝ թէ իմ որդին անուշահոտ և լուսաւոր է, և դու խաւարչին և ժանդահոտ ես: Եւ զիա՞րդ ոչ էր Նորա որդի, որ ընդ բարուք որ- դոյն Նորա 'ի Նմին արգանդի յղա- ցեալ էր. և զնմանէ յուրացաւ էր՝ թէ չես դու իմ որդի, և զմիւսմէն խոստովան՝ թէ որդի իմ է: Եւ ե- թէ իբրեւ 'ի չարէ յուրացաւ էր, ապա և յղութեանն զնա չէր պարտա արժանի առնել, այլ անդէն իբրեւ 'ի չարէ խոտրել և սատակել. և ոչ միայն զնա, այլ և զՈրմիզդ՝ որ ընդ խորհուրդան 'ի վեր եհան:

Է. ԱՅԼ և միւսն եւս անպատ- տանագոյն է՝ զոր ասեն, թէ և զբարբանջանս եւս Նոցա՝ առնել վասն իւր յաջող, իբր ոչ եթէ յՈրմիզդի կամ 'ի յազգեն էր զօրութիւնն՝

այլ ՚ի գաւազանսն ։ Զի եթէ ինքն հաւատարիմ էր լսելի լինելոյ, ապա աւելորդ իմն էր զգաւազանն ՚ի ձեռին ունել. և եթէ ինքն չէր արժանի, և ոչ գաւազանքն բաւական էին արժանի առնել յաղելոյ զանարժանն. զի բարսմունս ունել և յաշտ առնել՝ մարդկան գործ է և ոչ Աստուծոյ ։ Իսկ եթէ նա Աստուած էր, և կարող էր զերկինս և զերկիր առնել, զի՞նչ պիտոյ էր նմա բարսմունս ունել և յաշտ առնել, զի զհայրն ՚ի կասկածանացն ապրեցուսցէ ։ Որ զերկինս և զերկիր կարող էր առնել առանց բարսմանցն, զհայրն զիա՞րդ ոչ կարէր անհոգ առնել առանց գաւազանացն ։ Եւ արդ յայտ եղեւ՝ թէ և հայրն անմիտ և տկար և յայլ ապաստան էր, և որդին նոյնպէս տկար և անմիտ. զի ոչ նա՝ որդի առանց յաշտ առնելոյ կարաց ծնանել, և ոչ որդին՝ առանց զգաւազանն ՚ի ձեռն առնլոյ կարաց զնա ազատ առնել ՚ի կասկածանաց ։

Ը. ՆԱ և ընկանաց եւս չարին

երկոքին պատճառք եղեն, չարչարելոյ զկատուածք արարածս բարւոյն ։ Զի Որմիզդ, ասեն, որ ինչ բարի էր՝ զայն առնէր, և արս արդարս և բարեգործս, և Արհմնն զչար արարածս և զդևս ։

Արդ՝ եթէ դեւքն չարի արարածք և չարք էին բնութեամբ, և ոչ մի ոք 'ի նոցանէ բարի ինչ երբէք խմանալ կարէր. նա և ոչ Արհմնն իսկ զլխովքն ։ Բայց արդ տեսանեմք, զի միումն՝ որ կարի վայելուչն իսկ է 'ի մէջ արարածոց, որպէս ասեն, Արհմնն եղև հնարագիւտ լինելոյ ։ Խորհեւ եաես, ասեն, թէ արարածս զեղեցիկս արար Որմիզդ, և լոյս չգիտաց առնել, խորհեցաւ ընդ դևս՝ ասէ, զինչ օգուտ է Որմզդի, զի այնպիսի գեղեցիկ արարածս արար՝ և 'ի խաւարի կան, զի լոյս ոչ գիտաց առնել ։ Արդ եթէ իմաստուն էր, ընդ մօրն մտանէր, և արեգակն որդի լինէր. և ընդ քեռն անկանէր, և լուսին ծնանէր. և պատուէր տայր՝ զի մի՛ ոք զխորհուրդն 'ի վեր հան-

ցէ։ Զայն լուեալ Մանիքեայ դիւի՝ վաղվաղակի առ Որմիզդ հասանէր, և զխորհուրդն նորա 'ի վեր հանէր։ Ո՜վ անմտութիւն և անհամ մորոսութիւն. որ զերկնից և զերկրի և զամենայնի՝ որ 'ի նոսա՝ զհանգամանսն առնելոյ կարաց գտանել, զսակաւիկ ինչ զհայթայթանացն հնարս չմարթէ՞ր իմանալ։ Եւ այնու ոչ միայն զՈրմիզդ անմիտ առնէն, այլ և զԱրհմնն՝ բարի բարի արարածոցն հնարագիւտ։

Որպէս և զմիւս ևս տեսն՝ թէ Արհմնն ասաց, ոչ եթէ չկարեմ առնել բարի ինչ, այլ չկամիմ. և առ 'ի հաստատուն զբանն առնելոյ՝ արար սիրամարգ։ Տեսանե՞ս զի կամօք է չար՝ և ոչ 'ի ծնէ։

Արդ զի՞նչ պայծառագոյն քան զայս կայցէ, որում Արհմնն հնարագիւտ եղեւ. կամ զի՞նչ գեղեցկագոյն քան զսիրամարգ՝ զոր առ 'ի ցուցանելոյ զգեղեցկագործութիւնն արար։ Եւ այսու յայտ է՝ զի թէ չար ոք էր բնութեամբ Արհմնըն, ոչ հնարագիւտ լուսոյ լի-

նէր, և ոչ առաքինի գեղեցկութեան֊
նա և թէ դեւք բնութեամբ չարք
էին, չէր հնար Մահմետայն համ֊
գամանաց լուսոյն առնելոյ գուշակ
լինել, որում ցայժմ պաշտօնեայք
այնր քեշի երիցս յամի զոհս մա֊
տուցանեն. ուստի յանդիմանեալ
կշտամբին՝ թէ և նոքա դիւապաշտք
են. և դեւքն ոչ չարք 'ի բնէ, այլ
կամօք: Եւ եթէ ինքեանք դիւի
զոհս մատուցանեն, որո՞վք երեսօք
զդիւապաշտսն հալածիցեն: Տեսա֊
նե՞ս զի ամենայն ինչ, որ 'ի նոցանէ
առի, առասպելք են և մնոտի պատ֊
մութիւնք:

Թ. ԴԱՐՁԵԱԼ նոքին որ
զլուսաւորացն արարած յայտնապէս
պատճառանաց դնեն, շրջեալ զբոյս
բանս՝ այլ ինչ պատճառ լինելոյ ա֊
րեգական մուծանեն: Արհմնն,
ասեն, զՈրմիզդ 'ի ճաշ կոչեաց. և
եկեալ Որմզդի՝ չկամեցաւ զճաշն
ուտել, եթէ ոչ նախ որդիքն նոցա
կռուիցեն: Եւ 'ի յաղթելն որդւոյն
Արհմենի զորդին Որմզդի, 'ի խըն֊
դիր եղեն դատաւորք և ոչ գտին.

ապա առեալ արարին զարեգակն , զի լիցի նոցա դատաւոր ։

Անդ հնարագիւտ լինելոյ արեգական առեն զԱրհմն . և առայայանի իսկ արարչակից լուսոյ ։ Եւ եթէ այլ ոք չգտցի դատաւոր , և առ հայրն չկարէին երթալ , կամ առ այն՝ որում հայրն և որդին յաշտ առնէին ըստ առասպելին ։

Եւ արդ զիա՞րդ լցեն թշնամիքն միմեանց Որմիզդն և Արհմն՝ որք ՚ի միում արգանդի գոյացին , և ՚ի միմեանց ճաշ երթային , և խրելոյ գործակցութեամբ զարեգակն առեղծեալ՝ դատաւոր կացուցանէին ։ Արդ զմին՝ Զրադաշտ ասէ զեղխագործութեան գնէ , եթէ ՚ի մայրենի և ՚ի քեռական առականաց արեգակն և լուսին արարան , զի ընդ այն հայեցեալ ազգին՝ ՚ի նոյն պղծութիւնս անխտիր լինիցին . և զմիւսն՝ վասն զամօթն ծածկելոյ համբաւէ՝ թէ վասն դատաւորութեանն արարին ։ Եւ քանզի ընդ գլուխ չեն կրօնքն , երբեմն զայն ասեն , և այնու խաբեն . և

նորքեմն զայս, և տոմբն պատառեն զտախմարս: Բայց թէ սատուած էր Որմիզդն, յոչընչէ կարող էր տա-նել զլուսաւորսն՝ որպէս զերկինս և զերկիր, և ոչ 'ի ժանգագործու-թենէ, կամ տա 'ի չգոյէ զասա-ւորի:

Ժ. ԴԱՐՁԵԱԼ միւս եւս իմն ասեն, որ ամենևին չէ հաւատա-լի, թէ իբրև մեռանէր Որմիզդ՝ զսերմն իւր յաղբիւր մի արկ, և մօտ 'ի վախճան յայն սերմանէ կոյս մի ծնանելոց է, և 'ի նմանէ որդի ե-ղեալ՝ հարկանէ զբազումս 'ի զօ-րացն Արհմենի. և երկու ևս նոյն-ախսէք նոյնգունակ եղեալք, հար-կանեն զնորա զօրսն և սպառեն:

Նախ այնու յանդիմանին, զի ջուր՝ սերման ոչ պահիչ է, այլ կո-րուսիչ: Եւ ապա միւսանգն կշտամ-բին. քան աղբերին զսերմնն կենդանի տայր պահել՝ զինքն ընդէ՞ր ոչ զօ-րեաց պահել կենդանի, այլ այն-պիսւոյ բարւոյ աստուծոյ որդի՝ 'ի չարէն որդւոյն սատակեցաւ: Եւ յայտ է՝ թէ ոչ յանկածութեանն

յաղթեցին բարւոյն և որդւոյ նո-
րա, և 'ի վախճանի նոքին բռնա-
նալոց են, որոց այնչափ անչափ
զօրս համարէին:

Դարձեալ՝ եթէ աստուածք նո-
ցա մանկանացուք իցեն, ինքեանք
յարութեան ակն զիարդ ունիցին.
և մանաւանդ երեքմատեանն յա-
րութեան՝ զոր չէ պարտ յարու-
թիւն համարել, այլ չյարութիւն:
Բայց թէ արդարեւ՝ որպէս ասենն՝
թէ որդին մեռաւ, և յՈրմզդէ և
'ի միւսմէ որդւոյն նորա 'ի խորա-
շեալ չէր օրէն թերահաւատ լինել՝
թէ չմեռանիցին. որովհետեւ միան-
գամ ամուսնաւորաց և մանկա-
նացուաց ազգ է տոհմ աստուածոց
նոցա:

Եւ զայնպիսի աստուածս ոչ աս-
տուածս պարտ է ունել, այլ
առ չաստուածս: Զի որ ճշմարիտ
Աստուածն է, զամենայն ինչ զիւր
մշտնջենաւորութեամբ ունի. որ-
պէս զէութիւնն, նոյնպէս և զյա-
ւէժ կենդանութիւնն, և զորդին
միշտ ընդ իւր ունել՝ առանց երբեք

պատճառանաց և միջնորդու-
թեան. և զպարզութիւնն ոչ 'ի
հայթայթանաց, այլ 'ի կամակար
կարողութենէ: Եւ ոչ զոք ումեք իւր
հակառակ՝ թէ ինքն բարեաց արա-
րիչ իցէ և միւսն չարեաց. որպէս
նոքա Որմզդի զբարի արարածն
գնեն և Արհմենի զչարսն. զոր ոչ
կարեն ցուցանել, թէ հաւատեա-
հայեցին, չար ինչ արարած՝ որ 'ի
բնէ չար իցէ, ոչ զԱրհմնն և ոչ
զդեւս՝ զոր նմա արարածս գնեն.
որպէս բազում անգամ յոգնագոյն
օրինակօք ոչ մոռացաք յառաջին
ճառսն յայտ առնել:

Այլ թէ Արհմնն չար կարծիցի
նոցա, վասն զխաւարամանի անուանն
յանձին կրելոյ՝ առ 'ի յարեւէ զարե-
գակնատենչիկսն արկանելոյ, ուս-
տի և զանունն իսկ զխաւարամանեա-
առ, նոյնպէս և սատանայն անուն՝
ոչ բնութեան ինչ անուն, այլ բա-
րուց, որպէս 'ի բարութենէ ոք բա-
րի կոչի, և 'ի չարութենէ չար. և
այն ոչ եթէ բնածին բարք են, այլ
եկամուտս: Եւ յայտ անտի է, զի

բազում անգամ զբազում անզգամս տեսանեմք զգօնացեալս, և զզգօնսըն անզգամացեալս. զկնաւս զզաստացեալս, և զզգաստս լկտեցեալս. այն՝ որ 'ի բանաւորաց 'ի կողմանէ անմտի է:

ԺԱ. Դ,Ա և անբանաւորացն անասնոցն վասն այլ և այլ բարուցն ոչ երկուս արարիչս պարտ է խոնարհել, որպէս նոքայն առ ախմարութեան կարծեցին՝ թէ Որմիզդն զանասունս, զչորքոտանիս և զթռչունս և զձկունս և զամենայն ինչ՝ որ բարի և գեղեցիկ է՝ արար. և Արհմնն զգազանս չարս և զթռչունս աղտեղս և զսողունս և զօձս և զկարիճս և զամենայն վնասակար ճճիս: Եթէ երկինք և երկիր և օդք և ջուրք Որմզդի արարածք էին, զիարդ վնասակարքն արարեալք յԱրհմնեայ 'ի նոցա երկրի բնակեցին, և զնոյն օդս ծծեցին, և նոքին կերակրովք՝ որ յերկրէ են՝ բուծանեցին, և 'ի նոյն ջուրս աղտեղ ճճիքն ընդ սուրբ ձկունսն սնանեցին, և 'ի նոյն օդս գիշակեր

Թռչունքն ընդ ամենուագոյն թըռ-
չունեան շողայցեն . զորս պարտ էր
Ողորմողին բարւոք արարածոցն սա-
տակել և ոչ սնուցանել . քանզի նո-
րա է երկիր և՝ ջուրք և օդք :

Եւ եթէ գազանք վասն վնասա-
կարութեանն 'ի չարէ ումեքէ ա-
րարչէ կարծիցին , զմարդիկ առա-
ւել արժան է 'ի չարէ արարչէ իմա-
նալ , և ոչ զնոսա : Զի սոքա աւե-
լի վնասակար են գազանացն՝ քան
թէ գազանքն սոցա . զի սոքա ելեալ
'ի քաղաքաց և 'ի գիւղից՝ հետա-
մուտք լինին կոտորելոյ զգազանսն ,
և նոքա սրացեալք 'ի լերինս և յանա-
պատս ձեռպեն անկանել փախըս-
տականք . յորոց կիսոցն և մորթքն
պատուաքոյ ընտանելութեան մարդկան
են :

Նոյնպէս և սողնոցն զխօշիւն մի-
այն զմարդոյն առնեալ , է որ 'ի ծակս ,
է որ 'ի սորս , է որ ընդ փապարս
երկրի մտեալ զօղեն . և եթէ 'ի կա-
րի նեղելոյ զնոսա մարդկան՝ մեղան-
չիցեն , այն մարդկան վնաս է և ոչ
նոցա : Եւ այնու ոչ 'ի չարէ ումե-

ջէ պարտ է զգազանսն և զճճիս իմանալ, այլ 'ի միոջէ բարւոյ արարչէ • զկէսն 'ի պէտս, և ըզկէսն 'ի զարդ, և զկէսն զարհուրեցուցիչս՝ վասն զտարապարտ հըպարտութիւն մարդոյն ցածուցանելոյ ։ Դարձեալ 'ի նոցա վնասակարութիւնն հայեցեալ՝ միմեանց չմեղանչել • զի թէ զնոցայն վնասակարութիւնն՝ որ ոչ խորհրդով լինի՝ առնել պարտ իցէ, որչափ ևս առաւել զմարդկան մեղանչականութիւն՝ որ խորհրդով և նենգութեամբ լինիցի ։

Նա և չքնաղօքն զկծեցուցանէ զմեզ • որպէս լուովն և ճանճիւ և մժխով և գոռեխով, միով և մկամբ, և այլովք նոյնպիսեօք, որք չնչինքն են, և զմեզ աշխատ կարեն առնել ։ Զի է 'ի նոցանէ՝ որ զմեզ աշխատ առնէ, և է ինչ՝ որ մերումն վնասակար լինի • որպէս և մուկն և ցեց և որդն, և որ ինչ նոցին նմանօղ իցէ ։ Եւ նոքօք ցածուցեալ զնստուցանէ զմիտս մեր • զի յորժամ զիւրակցեմք՝ թէ և փոքունքն

կարող են մեզ վնասակար լինել. Իջցուք 'ի տարապայման հպարտութենէ՝ չուզենել զանձինս առ մեծարգիւս:

Դարձեալ՝ և զխնամն եւս Աստուծոյ զմտաւ ածել՝ թէ ուր փոքքունքն կարեն մեղանչել մեզ, զիարդ կարէաք ապրել՝ թէ ընդ սողունս և ընդ գազանս բնակակիցս արարեալ էր զմեզ: Այլ և յայն եւս հայել պարտիմք՝ թէ որչափ անասունս վասն մերոց պիտոյից ընդ մեզ հնազանդեաց, զձիս և զուղտս և զփիղս և զարջառ և զոչխար. և 'ի լերանց և 'ի դաշտաց՝ զայծեամնս և զեղջերուս և զառիւծս և զվարազս, որոց կէսքն կրելիք են և կէսքն ուտելիք:

Եւ զայն եւս գիտել է մեզ, թէ որոց նա կամի՝ յաղթականք կարեմք լինել. և որոց ոչ կամի՝ չկարեմք յաղթել՝ ոչ միայն զօրաւորացն, այլ և չնչինոցն: Զի՞նչ վատթարագոյն քան զլուն և զմլուկն կայցէ. և զայն ոչ սպառել կարեմք, և ոչ յաղթահարել մերժել:

Եւ այլն եւս ինչ մի 'ի Ջուրս է, և զմեր պէտս ոչ հարկանիցէ, բայց միայն զի զկծեցուցանիցէ. յոր-ժամ տեսանիցեմք՝ թէ չեմք բաւականք զնոսա սպառել, ծանիցուք զանձանց տկարութիւն, և զիջցուք 'ի զուր հպարտութենէ, և Նմա միայն տացուք զյաղթութիւնն, որ չնչենովքն զմեզ աշխատ առնէ, և զմեծամեծսն հնազանդէ մեզ. զոր օրինակ զփիղս և զուղտս և զառիւծս և զինձս և զյովազս. զորոց զկէսսն 'ի կրելիս, և զկէսսն 'ի զբօսանս ընտելացուցեալ համբուրեցուցանէ:

ՃԲ. ԻՍԿ այլք այլազգ կարծեցին զսատանայէ, թէ Աստուած իսկ զնա չար արար:

Այդ եթէ Աստուծոյ զնա չար արարեալ էր, ընդէ՞ր հալածէ եկեղեցի զդեւս. եթէ վրէժխնդիրք չարեաց հաստատեցան դեւք, ապա մեղս առնէ եկեղեցի այնոցիկ՝ որ նոքօքն խրատիցին, և հակառակ կամացն Աստուծոյ կայ. զի նա 'ի խրատ արարող զնոսա, և ոս հա-

լածէ ։ Բայց զի՛ զհալածեալն ոչ յանձնէ ինչ ումե՛ք՝ այլ յԱստուածոյ, յայտ անտի է. եթէ ոչ նախ փչեաց Տէրն յերկոտասանեան հոգին և ետ իշխանութիւն եւթանասունիցն, ոչ կարէին հանել զդեւս ։ Նա և ինքն իսկ եթէ խրատիչ գեաէր զնոսա, ոչ սաստէր ՚ի նոսա. և ոչ աշակերտացն իւրոց հալածել հրամայէր, որոց իւրն հրաման տուեալ էր մտանել ՚ի մարդիկ ։

Եւ զի՞մ իցէ, զի՛ հրեշտակք երբ լսեն զանուանն Աստուածոյ՝ ուրախ լինին, և դեւք ոչ երբէք. այլ տուաւել, իբրեւ լսեն, քաանին ։ Եթէ կարծիցէք յանցանաց էին դեւք, ոչ երբէք զմարդիկ ՚ի կռապաշտութիւն յօժարեցուցանէին, և ոչ ՚ի պէսպէս աղանդս փիլիսոփայից և հերձուածողաց. ոչ ՚ի բաշխս բախտից, և ոչ ճակատագրաց, և ոչ կապելոց հրամանաց. ոչ ընդ աստեղս պաշտեցուցանել՝ թէ նոքա ինչ իցեն պատճառք բախտաւորութեան և չուառութեան ։

Եւ զի՛ դիւաց դիւա է կռապաշտ-

տուԹիւն, վկայէ Պաւղոս՝ Թէ ամենայն աստուածք հեԹանոսաց դևք են: Եւ երանելին Պաւղոս ասէ, Թէ զի՞նչ հաղորդուԹիւն կայ Քրիստոսի ընդ բելիարայ: Եւ ահաւանիկ, որպէս ասենն, հաղորդուԹիւն կայ նոցա ընդ միմեանս. զի եԹէ վասն զի չար արար զնա Աստուած՝ չարչարեցէ, չէ օրէն զնա չար կոչել՝ այլ վրէժխնդիր. զի չար յայնժամ էր, Թէ զհրամանն ոչ կատարէր:

Բայց ընդէ՞ր ոչ նա, այլ հրեշտակ Աստուծոյ էհար զանդրանիկսըն եգիպտացւոց, և բազում անգամ զհրեայսն յանապատի անդ: Զի եԹէ նա յայն եղեալ էր, ընդէ՞ր ոչ նոյն հարկանէր՝ այլ հրեշտակ: Եւ յաւուրս ԴաւԹի՝ եւԹանասուն հազար յերկոտասան ցեղիցն Իսրայելի, և 'ի բանակէ ասորեստանեայն՝ հարիւր եւԹանասուն և հինգ հազար զօրս էհար հրեշտակ Աստուծոյ, և ոչ դևք: Ընդէ՞ր և յաւուրս Յեսուայ որդւոյ Յովսեդեկայ՝ հրեշտակ ասէր

ցանկասիրութեան, որ կայր նմա հա-
կառակ, թէ սասանեցէ 'ի քեզ Տէր՝
սատանայ ։ Ընդէ՞ր և որդիք սատա-
նայի կոչին Հրէայքն՝ վասն զօրէ-
նօքն անցանելոյ, եթէ նա կայցէ 'ի
հրամանին՝ զոր առ, և նոքա ան-
ցին զպատուիրանաւն ։ Եւ ընսա-
նիկ սուտ ընդէ՞ր կոչեցի, որ ար-
դարն կայցէ 'ի կարգին ․ զի ոչ 'ի
նմանէ է չարութիւնն, այլ յայն-
մանէ՝ որ զնա այնպիսի արար ․ և
զմէ՞ առաքեցի 'ի խաւարն արտաքին ։
Այլ՝ ասեն, հանդերձ է նմա
խաւարն ։ Նա աւանիկ ոչ զայն ա-
պազանէր ընդդէմն դիւաց, այլ թէ
անձինք պատրաստեալ են նմա ։
Զի՞ կայ մեր և քո, ասէ, Որդի Աս-
տուծոյ, զի եկիր այսր յառաջ
քան զժամանակն տանջել զմեզ ։
Եւ զի զկատարութիւնն նորա
յայտ առնիցէ, ասէ ․ ոչ ոք կարէ
առնուլ զգործիս հզօրին, եթէ ոչ
նախ զհզօրն կապիցէ ։ Արդ ընդէ՞ր
կապէր զնա, եթէ ոչ՝ զի դիտէր
թէ կամօք չարանայ, և յորժամ
կամի՝ կարող է զգօնանալ ։

Եթէ 'ի բնէ 'ի չարչարել եղեալ էր զնա՝ ընդէ՞ր բամբասէր չարի անուամբ, որ զբնութիւնն նոյնգունակ որպիսի եղեւն՝ պահէր : Նա և ոչ պատժոց արժանի էր, վասն առաւելեալ զբնութիւնն. քանզի և ոչ զհուր ոք պատժէ, թէ ընդէ՞ր այրես. և ոչ զջուրս, թէ ընդէ՞ր հեղձուցանէք : Եւ միանգամայն և հրամանացն եւս հարցուածք սովորին մտօք լուծանին :

ԺԳ. ՀՐԱՄԱՆԱՑ, ասեն, մեռանիցին մարդիկ, թէ առանց հրամանաց :

Նախ պարտիմք գիտել՝ թէ զինչ հրամանքն իցեն, և ապա՛ բան հրամանացն ընդ աշխարհ տարածեալ իցէ :

Հրաման կոչեալ վասն մահուան՝ յաստուածատուր գիրս ոչ ուրեք գտանեմք. քանզի Տէրն մահու և կենաց՝ և կարճել իշխէ զհրամանն իւր և երկայնել : Որպէս առ Ջրհեղեղաւն ասէ. եղիցին աւուրք կենաց մարդկանս այսորիկ հարիւր և քսան ամ. և վասն բազմութեան

անօրէնութեանն պականեցոյց 'ի նոցանէ զքաւանն ։ Եւ որպէս առ Ադամանամքն ասէ ․ յաւուր յորում ուտես 'ի պտղոյ ծառոյն , 'ի նմին մեռանիցիս ․ և առ իւրում բարերարութեանն , և վասն որդէծնութեան և մարդկան յաշխարհի անբեղոյ , ներեաց նմա լինել հարիւր և երեսուն ամ , զի մի՛ գեղեցիկ ստեղծուածն իւր համօրէն ջնջեսցի ։ Եւ վասն արտասուացն Եզեկիայի արքայի՝ յաւելաւ նմա հնգետասան ամ ։ Եւ վասն ապաշխարութեանն նինուէացւոցն՝ ոչ կորոյս զքաղաքն յաւուրն երրորդի ըստ քարոզութեան մարգարէին իւրոյ ։

Եւ ոչ որպէս քաղդեայքն աստեղանշմարք , որ և զծննդոց պատճառս և զմահուանց՝ յաստեղաց խորհին 'ի կենդանակերպաց գնացն ։ Որպէս թէ յորժամ ծնանիցին , անդէն և մահուանն իւրաքանչիւր արուք անփոփոխ սահմանեսցին ․ և ըստ այն ոչ յառաջել ումեք մեռանել հնար իցէ , և ոչ յամենալ ։

Այլ յանդգնամանսն զնոսա և պա-

ներբողանացն գեղոյք. զի 'ի միում աւուր ընկերք ընկերաց մարդկան կե ատրքին այլ և այլ սերմանք, կեանք մա_ տաղորեայք, և կեանք երիտասարդք, և այլք 'ի կատարեալ հասակի ծե_ րութեան. որոց ծնունդքն 'ի միում ժամու չէին, և մահքն 'ի միասին եղանէին :

Եւ դարձեալ՝ թէ յառաջադոյց էին պատճառք ծննդոց, ընդէ՞ր 'ի հզօր ցեղս ոչ ոք երբեք սկզբնական ծնաւ, և ոչ յայլ աշխարհս այնպիսի ինչ երեւեալ. մի՛ թէ ա՞նոքր միայն ոչ էհաս առաջին սկզբնականութեան, և ոչ յայլ աշխարհս առաջին սեւագործ : Եւ առաջնահերքն հնդկաց ուստի՞ ի ցեն այնչափ սկզբնակ :

ԺԴ · ԴԱՐՁԵԱԼ բանխօ_ սութեանց և չուառութեանց՝ զառաջադրեալ զնոսա պատճառս. որպէս թէ առաջադրութիւնք ինչ իցեն, և ըստ զօրաւորոյ պատճառաւորաց առ_ աջադրեալն յառաջադրութեանն՝ նոյնպէ սիք և ծնունդքն լինիցին :

Մինչ գեր ասէ ծնն, ասեն, յառ_ աջադրութեան իցէ՝ և ծննդեցն ոք,

Թագաւոր լինելոց է. և մինչ դեռ եզն է՝ և ծնանիցի ոք, հզօր և բարենշան գալոց է. և մինչ դեռ խոյն է՝ և ծնանիցի ոք, մեծատուն լինելոց է, և որպէս նոյն Թու և տուեալ է. և յորժամ կարիճն է՝ և ծնանիցի ոք, չար և մեղանչական լինելոց է: Եւ այլքն ևս այլոց ազգի ազգի կրեաց պատճառք լինին: Որպէս Թէ յորժամ Կրոնոսն յաստեղատունն մտանիցէ, Թագաւոր մեռանի. որ եղեւն խակ երկիցս, որպէս ասենն, առ Թէոդոսիւ կայսերբ. և քաղդեայքն այնր դեալ էին՝ Թէ մեռանի Թագաւորն, և նա ոչ մեռաւ, զի յաղԹելցի [illegible] աստուածագիտուԹիւնն:

Այդ նախ զայն ասասցեն. ո՞ եհան զայնպիսի երկրաւորական անուանս՝ զգեշակեր և զխոստակերս յերկինս, զի պատճառք ծննդեան մարդկան լինիցին. զի որ ոք ուրուք պատճառ ծննդեան կարիցէ լինել, նա 'ի վեր քան զնա՝ որոյ պատճառն է՝ պարտի լինել իմաստուԹեամբ: Այդ-

հաստատակաց մտօք հայեցեալ, տեսցուք ո՞ 'ի վեր իցէ, մարդն՝ որ անասնոյն տիրէ, թէ անասունն՝ որ մարդոյն 'ի հարկի կայ. և ոչ միայն 'ի հարկի կայ, այլ և կերակուր նորա է: Եւ գազանացն զկէսսն փախըստականս եղեալս տեսանեմք, և զկէսսն յանտառախիտ մայրիս ամրացեալս՝ յորժամ զբարբառ միայն մարդոյն լսիցեն: Քանզի զահ և զերկիւղ մարդոյն՝ արկեալ է արարչին ի վերայ գազանացն և սողնոցն և անասնոցն և թռչնոց, վասն առաւել զնա պատուելոյն. զորոյ և զպարարածն նորանշան իմն ընծայեցուցանէ, թէ ստեղծ որպէս ձեռօք, և փչեաց շունչ կենդանի որպէս թէ բերանով. և այնու, զի առաւել պատուական ցուցանիցէ զնա, յայս առնէ:

Այլ զի Աստուած 'ի յօդապատ մարմնոց 'ի վեր է, այն յայտնի է ճշմարտից: Եւ եթէ վասն նորա եղեն գազանքն և անասունքն, որպէս փորձ իրացն իսկ ցուցանէ, զիա՞րդ էր՝ զի յերկինս ելանէին և

մարդկան ծննդեան պատճառաւք լի-
նելին. որք այնչափ հեռի են 'ի կեն-
դանութենէ, որչափ ճրագ մի' որ
'ի մարդկանէ կազմեալ իցէ լուսա-
տու լինել տան 'ի գիշերի: Եւ
չկենդանիքն զիա՞րդ կարիցեն կեն-
դանեաց պատճառս ծննդեան լի-
նել:

Այլ թէ չէին կենդանիք, ա-
սեն, և ոչ գնայունք էին. բայց զի
գնան, յայտ է' թէ կենդանիք են:

Արդ լուիցեն. եթէ ամենայն
ինչ որ գնայուն է' կենդանի իցէ,
ապա և ջուրք որ գնան' կենդանի
համարեսցին. և կրակ վասն շար-
ժելոյն' կենդանի կարծեսցի. և
օդք և հողմք վասն շնչելոյն' կեն-
դանի հաշուեսցին. և տունկք և
խոտոց բոյսք, որ թէպէտ յամրա-
գնացք են, սակայն աճելովն ե-
րեւին' թէ գնայունք են. և արդ
որպէս ոչ ամենայն գնայուն' կեն-
դանութիւն մտաւոր և բանաւոր
ունի, նոյնպէս և ոչ արեգակն, և
ոչ լուսինն և աստեղք, և ոչ երկինք
ինքն' ընդ որում նոքա շրջին' կենդա-

նութիւն ինչ մտաւոր և բանաւոր ոգւոյն։ Այլ երկինք և երկիր անօթք ստեղծականք են հաստատութեանք յարարչէն, ունել ամփոփ ընդ ինքեանս զամենայն՝ որ 'ի միջի նոցա է. և լուսաւորքն իւրեւ ծրագրութիւնք լուցեալք, վասն զխաւարն 'ի միջոյ մեծի տանս փարատելոյ։ Եւ են հաղր-կաւորք բնակաւորք, հրամանաւ արարչին իւրեանց, 'ի վայելս ամենայն կենդանեաց. և իւրեանց ինքեանք չեն, քանզի ոչ գիտեն՝ թէ իցեն և թէ չիցեն։ Որպէս և երկինք և երկիր և ջուրք և փայտք և քարինք են վասն ո՛՝ց եղենին, և իւրեանց ինքեանք չեն. քանզի ոչ գիտեն՝ եթէ իցեն և թէ չիցեն, այնու զի չեն մտաւորք և բանաւորք։

Դարձեալ, որպէս ասենն, թէ յորժամ ատուծն իցէ յաստեղատանն՝ թագաւոր ծնանելոց է. թէ այնպէս էր, բազում անգամ բազում թագաւորաց պարտ էր ծնանել. զի ոչ մի միայն ծնանի՝ յորժամ ատուծն յաստեղատանն իցէ, այլ բազումք։

Եւ եթէ արդարեւ առիւծն էր պատճառ ծննդեան թագաւորաց, ապա ոչ թագաւորի որդի թագաւոր լինէր, այլ ոյր ուրուք և գիպէր ծնունդն մտանելոյ առիւծուն յաստեղատունն։ Իսկ եթէ ասասնեմք՝ եթէ թագաւորի որդի թագաւոր լինի, որպէս Դաւթայ որդի Սողոմոն 'ի հօրն աթոռ նստաւ, և Նորա որդին 'ի Նորա աթոռ. և մի ըստ միոջէ կարգ թագաւորացն Յուդայ ձգեցաւ մինչեւ ցմակաբէացիսն։ Նոյնպէս զաստուածանեայցն և զբաբելացւոցն՝ որդի 'ի հօրէ առն.« էին կարգաւ զթագաւորութիւնն։ Որպէս և 'ի Սասանայն ումեմնէ՝ սասանականքն որդի 'ի հօրէ կարգաւ առին մինչեւ ցայս օր զթագաւորութիւնն սասանականացն. և չգտաւ առիւծն յերկինս մտեալ յաստեղատունն, զի զթագաւորութիւնն յայլ ազգ ուրեք կարասցէ փոխել յերկրին արեւելից։

ԺԵ. ԵՒ յայտ է՝ թէ որպէ՞ս թագաւորութեանն չէ աստղն պատ-

ճառ, նոյնպէս և ոչ զօրութեանն, և ոչ մեծատուն առնելոյ. մանաւանդ իսկ զի տեսանեմք զմեծատունս աղքատացեալս, և զաղքատս մեծացեալս: Մի՛ թէ զայն եւս կարիցեն ասել՝ թէ մի և նոյն աստղ մեծութեան և աղքատութեան կարէ պատճառք լինել, և զօրութեան և տկարութեան. քանզի և զհզօրս երբէք երբէք տկարացեալս տեսանեմք, և զտկարսն զօրացեալս. և զչարսն զգօնացեալս, և զգօնս չարացեալս: Եւ ո՞ւր իցէ այն, զոր ասեն, եթէ որ ինչ 'ի ճակատագրին գրեալ է հրամանացն, այնմ չէ հնար վրիպել. այլ որ փառաւորն գրեցաւ՝ փառաւոր է, և որ չուառն՝ չուառ. և ուր հրամանքն իցեն և յումէք հրամանքն, ըստ այնմ և մեռանին. և վրիպել չէ հնար 'ի սահմանելոյ հրամանակէն:

Ո՛ հրամանին տկար, և անզօր սահման, զոր և գողքն և աւազակքն կարեն խափանել, յորժամ 'ի մերայ հասանել՝ զոմն յինչից և յա-

րեւէ տրկանիցեն ։ Եւ եթէ 'ի սահմանելոյ ինչ հրամանէ խրքն գործիցին , չէ պարտ՝ ոչ թագաւորաց մահու հրաման տալ , և ոչ դատաւորաց քերել և սպանանել զմարդասպանն . որք զպատուհասն 'ի վերայ ածելով յոյժ առնեն՝ թէ ոչ ըստ սահմանելոյ ինչ հրամանացն եղանիցին մեղքն մեղանչականացն , այլ 'ի բռնաւորութենէ չարագործութեանն ։

Եւ կամ յորժամ հէն յաշխարհ արշաւեսցէ՝ տեսանելով առնել և կոտորել զմարդիկ , մի՛ զօրս ժողովեսցեն , և մի՛ գունդս առ գունդս կազմեսցեն՝ հանելոյ զհէնն յաշխարհէ . այլ խրատուսն տասցեն՝ թէ հրամանք են աշխարհէն 'ի հենէ կոտորել , մեք ընդդէ՞մ դառնայցեմք ընդդէմ հրամանացն . այլ գումարելով զզօրսն և հանելով զթշնամին յաշխարհէ , ցուցանեն՝ եթէ ոչ ըստ սահմանելոյ ինչ հրամանի կոտորածքն գործիցին , այլ 'ի բռնաւորութենէ հինին՝ որ եկեալ ժլատութեամբ կոտորէ զաշխարհ , և

մերկանդայ յընչից և յառաջացու- ծոց ։

ԺԶ. ԲԱՑՑ զայն ևս գիտել պարտ է՝ Թէ զամենայն ինչ զմիտս, որ ՚ի մտածականաց գործիցի, յառաջագոյն գիտէ Աստուած ։

Եւ եԹէ գիտէ, ասեն, զմիտսն՝ որ գալոց են ՚ի մերայս մարդկան, ընդէ՞ր ոչ արգելուցու ։

ԵԹէ որչափ միտս արգելու Աստուած ՚ի մարդկանէ՝ այն ոչ ամենեցուն յայտնի է, այլ նմա միայն՝ որ զամենեցուն զխնամս բարի իւրաքանչիւր ախտոյից բաշխէ ։ Կարճէ երբէք և զմիտս մտածակարացն, զի մի՛ այնպէս երեւեսցի՝ Թէ չկարիցէ արգելուլ զմիտսն ։ Դարձեալ Թուլացուցանէ և մտածականին՝ յագեցուցանել զկամս իւր յընկերին, զի մի՛ Թուեսցի ընդհարկաւ վարել զբանաւորսն, այլ զի յիւրաքանչիւր գործոց անցնիւր հանդէպս երեւեսցին ։

Եւ կանխաւ գիտէ զամենայն, և կանխագիտուԹիւնն չէ պատճառ չարեաց ։ Քանզի և ոչ յոր-

ժամ ուսանիցէ ոք զընկեր իւր ընդ լպիրծ տեղիս գնացեալ, և ասիցէ՝ Թէ գլորելոց է, նա ինչ եղեւ պատճառ գլորման ընկերին։ Եւ ոչ, յորժամ ընդ աւազակուտ տեղիս գիտեալ զընկերին ոք ուսանիցէ, և ասիցէ՝ Թէ եղեռն գտանէ, նա ինչ իցէ պատճառ մահուան։ Եւ ոչ, յորժամ զազնուականի ուրուք զորդի յաղթահարմանս հասեալ ուսանիցէ ոք, և ասիցէ՝ Թէ կորուսանելոց է զինչսն հայրենիս, նա ինչ իցէ պատճառ վատնելոյ ընչիցն։ Նոյնպէս և ոչ Աստուծոյ յառաջգիտութիւնն է պատճառ բարեաց կամ չարեաց։

Գիտէ Աստուած կանխաւ զամենայն. այլ է ինչ՝ զոր կամի, և է ինչ՝ զոր ոչ կամի։ Կամեցաւ ածել ջրհեղեղ, և ոչ իւր այն կամք էին՝ Թէ ջրհեղեղաւ մարդիկ և անասունք առ հասարակ սատակեսցին, այլ անարժան խառնիցն ազգին յանդգնութիւնն ած զնա յայն՝ առնել զոր ոչն կամէր. որպէս ինքն իսկ ուսուցանէ մարգարէիւն՝ Թէ ոչ

կամիմ զմահ մեղաւորին, այլ զ-
դառնալն նորա և կեալ։

Կամէր՝ թէ չէր յանցուցեալ Ադամայ. և քանզի կանխաւ գի-տէր զյանցանելն, յառաջագոյն պատուիրեաց նմա՝ չուտել 'ի պտղոյ ծառոյն. և զի ոչ անսաց հրամանին, յիրաւի պատժեցաւ։ Կանխաւ գիտաց զՅակոբայ՝ թէ առաքինի լինելոց է, և զԵսաւայ՝ թէ յանպիտանութիւնս կործանելոց է. և վասն այնորիկ մինչ չեւ ծնեալ էին, և մինչ չեւ մի ինչ բարի կամ չար գործեալ էին, ասէ. զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի։ Եւ յառաջագոյն հայեցեալ 'ի նախանձաւորութիւնն Յովսիայ արքային Յուդայ, ազդ արար կանխագոյն մարգարէիւն՝ թէ յառնելոց է 'ի նացանէ Թագաւոր, որ զկռապաշտութիւնն որդւոցն Իսրայելի եղծանիցէ։ Եւ յառաջագոյն ծանուցեալ զազնուականութիւնն Կիւրոսի պարսկի, կանխաւ գուշակեաց՝ եթէ արձակելոց է զգերիս ժողովրդեանն։ Եւ յայտ է՝ թէ

կանխաւն զխոհել առաւելութիւն է սքանչելի էութեանն :

ԺԷ. ԶԲԱՐԻՆ կամել և ոչ զչար՝ բարերարութիւն մարդասէր բնութեանն էր. յառաջագոյն հաստատեցեալ 'ի հաստատութիւն փառաւորին, ասէ. Ես խստացուցից զխորան փարաւոնի :

Եւ թէ նա խստացոյց, ասեն, ընդէ՞ր եհար հարուածովք զնա և զերկիրն եգիպտացւոց :

Այլ Առաքեալ մտանէ ջատագով Տեառնն իւրոյ՝ թէ ոչ նա խստացոյց զփարաւոն, այլ ինքն անձամբ զանձն : Եւ ասելն Աստուծոյ՝ թէ ես խստացուցի, այնպիսի ինչ է՝ որպէս ոք յորժամ զընկեր իւր կամ զծառայ մեծարիցէ, և նա հպարտացեալ արհամարհիցէ զմեծարիչն. և նա ասիցէ՝ թէ զի՞ զնեմ նմա մեղ, ես անձամբ արարի ինձ թշնամանս՝ զի ածի 'ի պատիւ զանարժանն : Նոյնպէս և զԱստուծոյն խմանալի է՝ թէ ես ներելովն իմով եղէ պատճառք խստանալոյն նորա, զի ոչ յառաջնումն

սատակեցի զանդրանիկն նորա ։

Այլ կամեցաւ, ասէ, Աստուած ցուցանել զբարկութիւնն իւր, և յայտնի առնել զզօրութիւն իւր, զոր ած բազում երկայնմտութեամբ ՚ի վերայ ամանոցն կազմելոց ՚ի կորուստ ։ Ուստի յայտ է՝ թէ երկայնմտութիւնն Աստուծոյ եղեւ պատճառ խստութեան սրտին փարաւոնի, այնու զի զվերջին հարուածն յառաջնումն ոչ ած ՚ի վերայ նորա ։

Այլ զի չէր քարացուցեալ Աստուծոյ զսիրտն փարաւոնի, այնու իմանալի է՝ զի մերթ հաւանէր արձակել զժողովուրդն, և մերթ չհաւանէր ։ Եւ անօթս կազմեալս ՚ի կորուստ ինքեանք զանձինս արարին, և ոչ Աստուած, զորմէ ասէն Առաքեալ՝ եթէ կամի, զի ամենայն մարդիկ կեցցեն, և ՚ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն ։ Եւ ո՞չ ապաքէն և նոքա յամենայն մարդկանէ էին ։

Եւ ոչ որպէս ընդդիմակացն կողմն ասէ՝ եթէ ոչ բնաւ կամել է, և ոչ

ըստ ընթանալ, այլ ըստ Աստուծոյ ողորմելոյն. զի որում կամի՝ ողորմի, և որում կամի՝ խստանայ։ Եւ ըմբերանեալ զգիմակաց կողմնն Երանելոյն, ասէ. դու ո՞վ ես, ո՞վ մարդ, որ պահանջես պատասխանի յԱստուծոյ. եթէ և այնպէս ինչ էր, դու ո՞վ էիր՝ որ համարս պահանջէիր յԱստուծոյ. միթէ ասիցէ՞ կաւն ցբրուտն՝ թէ ընդէ՞ր այդպէս ստեղծեր զիս։ Բայց զի ոչ այնպէս է, նորին իսկ 'ի նմին թղթի գրեալ՝ ասէ. թէ որում կամիք, ընծայեցուցանէք զանձինս ձեր 'ի հնազանդութիւն, եթէ արդարութեան, և եթէ հնազանդութեան մեղաց։ Եւ առ Տիմոթէոս գրեալ՝ ասէ. եթէ ոք սրբէ զանձն իւր, եղեւ նա անօթ կազմեալ պիտանացու 'ի գործ տեառն իւրոյ։ Եւ մարգարէն ասէ. եթէ ախորժեսջիք և լուիջիք ինձ, զբարութիւն երկրի կերիջիք։

Եւ այսու ամենայնիւ և այլովք բազմօք յայտ է՝ եթէ ոչ նա անօթս բարկութեան կազմէ 'ի կորուստ, և

ոչ անօԹս ողորմուԹեան 'ի փառս , այլ ինքեանք զանձինս կամ 'ի կորուստ կամ 'ի փառս : Եւ զի չիք ակնառուԹիւն առ 'ի յԱստուծոյ, ասէ · մի՛Թէ Հրէից միայն Աստուած իցէ՝ և հեԹանոսաց ոչ ·, այո՝ և հեԹանոսաց · զի նոյն Աստուած է՝ որ արդարացուցանէ զԹլփատուԹիւնն հաւատովք , և զանԹլփատուԹիւնն նովին հաւատովք : Եւ դարձեալ՝ Թէ զորս կոչեաց ոչ միայն 'ի Հրէից , այլ և 'ի հեԹանոսաց : Եւ այլուր՝ Թէ մի է Տէր , և մի հաւատ , և մի մկրտուԹիւն , և մի Աստուած 'ի վերայ ամենեցուն և ընդ ամենեսեան , և ամենայնիւ :

Դարձեալ՝ յառաջագոյն սահմանացեալ գիտուԹիւն ժողովրդեանն , ուխտէր՝ Թէ ես խօսեցայ , արդ արարից և ոչ դարձուցից : Եւ ոչ Թէ իւր այն կամք էին , այլ նոցա ամբարշտուԹիւնն ած զնա յայն՝ որ ոչն կամէր : Եւ եԹէ 'ի նմին հեատուԹեանն յետ սպառնալեացն՝ նոցա չէր ապաշխարեալ , ոչ մնայնէր

զնոսա՛ 'ի ձեռն Թշնամեացն ։ Լաւ համարէր զիւր բանան շրջել, քան զնոսա 'ի ձեռս այլազգեաց մատնել. որպէս 'ի նինուէացւոցն ապաշխարութիւնն հայեցեալ, ոչ կործանեաց զքաղաքն ։

Դարձեալ և զԵրեմիա յառաջագոյն նկատեալ՝ ասէ, մինչ չեւ նկարեալ էիր յորովայնի, ծանեայ ըզքեզ ։ Ծանեայ զքեզ, ասէ. զի ցուցցէ՝ եթէ յառաջագոյն գիտէր թէ որպիսի՛ ոք լինելոց է. և դրոշմեաց զնա ընդ սուրբս այնու՝ զոր ասէ, թէ մինչ չեւ ելեալ էիր յարգանդէ, սրբեցի զքեզ, և մարգարէ ազգաց եդու զքեզ ։

Նոյնպէս և զՍամուէլ և զՅովաննէս և զՊաւղոս. որպէս և ասէ իսկ՝ թէ ընտրեաց զիս յորովայնէ մօր իմոյ աւետարանել զՈրդին իւր ինեւ. և զամենայն իսկ սուրբս, որպէս ասէ Առաքեալ՝ թէ զորս յառաջագոյնն Ճանաչէր, յառաջագոյն սահմանեաց կերպարանակից լինել պատկերի Որդւոյն իւրոյ։ Եւ դարձեալ՝ թէ ընտրեաց զմեզ

յառաջ քան զլինելն աշխարհի ։

Եւ զի բարեաց կամեցող է Աս-
տուած ; ուսուցանէ Տէր մեր յա-
ւելն՝ թէ այս են կամք Հօր իմոյ,
որ յերկինս է, զի ամենայն որ տես-
ցէ զՈրդի և հաւատասցէ 'ի նա,
ընկալցի զկեանսն յաւիտենից ։ Եւ
դարձեալ՝ թէ իմ կերակուր այն
է, զի արարից զկամս Հօր իմոյ ․ և
այս են կամք Հօր իմոյ, զի զամե-
նայն զոր ետ ցիս Հայր՝ ոչ կորու-
սից 'ի նմանէ, այլ յարուցից զնա
յաւուրն յետնում ։

Արդ կամի՝ զի ամենեքեան որ
հաւատան յՈրդի, մի՛ կորիցեն ․
այլ զի յարիցեն յաւուրն յարու-
թեան ։ Եւ գործն յարութեան
յետ ազգաց բազմաց լինելոց է ։
Բայց Աստուած զբարուոք կամսն
և ունէր 'ի բնէ, և ունի ․ և ոչ են
եկամուտ 'ի նա կամքն, այլ բնա-
կաւորք ըստ անճառ բարերարու-
թեանն ։ Եւ որպէս յառաջագոյն
ասացաք, իւր կամքն միշտ բարեա-
խորհք, և կամի՝ զի և իւր բանաւ-
որ արարածքն ցանկացողք բա-

րեաց և գործօնեայ արդարութեան լինիցին ։

Բայց քանզի գիտէ՝ թէ կէսք գան ըստ կամաց նորա , և կէսք ոչ գան , վասն այնորիկ զկնոացն առաքինութիւն՝ վասն զայլս ՚ի բարւոք նախանձ յորդորելոյ՝ անդրատին յորովայնէ քարոզէ . նոյնպէս և զայլոցն զանպիտանութիւն . իսկ ոչ թէ ինքն զոմն յորովայնէ անպիտան ստեղծանիցէ , և զոմն պիտանի ։ Եւ թէ այնպէս ինչ էր , զի՞ պիտոյ էր զպիտանին գովել և զանպիտանն պարսաւել , թէ ինքն արարիչ է պիտանութեանն և անպիտանութեան . նա և ոչ մեղադիր պարտ էր լինել անպիտանութեանն , թէ իւր զնա այնպէս ստեղծեալ էր յորովայնէ ։

Եւ արդ յայտ է՝ եթէ ասելն Աստուծոյ , թէ զՅակոբ սիրեցի և զԵսաւ ատեցի , կանխաւ գիտել է՝ թէ սա սիրելի լինելոց է յիւրոց բարուց , և նա ատելի ։ Եւ զի յիւրոց բարուց եղեւ ատելի Եսաւ , ասէ Առաքեալ . մի՛ ոք պոռնիկ

կամ՛ ախորժ իւրեւ զԵսաւ. եւ մի՛ որք արմատ զատնութեան 'ի վէր ե- րեւեալ՝ զայլս նեղիցէ ։ Եւ յայս արար՝ թէ յիւրոց կամաց եղեւ այն ախոյն Եսաւ, եւ ոչ յԱստուծոյ ստեղծուածոց. որպէս եւ այլուր ա- սէ՝ թէ արար Աստուած զմարդն ուղիղ, եւ նոքա խորհեցան խոր- հուրդ չարութեան ։ Եւ մարգա- րէին ասէ. ես տնկեցի զքեզ որթ վայելուչ, եւ զիա՞րդ դարձար ինձ 'ի դառնութիւն որթդ խոտանա- ցեալ ։

ԺԲ. ՈՒՍՏԻ յայտ է՝ թէ Աս- տուած զգործուածն ամենեցուն գեղեցիկ գործէ. եւ 'ի բարութիւն եւ 'ի չարութիւն դառնալոյ զանձն իշխանութիւնն արար կամակար, զի յոր կողմն եւ կամիցի՝ կարող լի- ցէ դառնալ. եւ ըստ գործոցն եւ զհատուցումն նոյնպիսի առնու- ցու. եւ մի՛ իւրեւ զանասունն վա- րեսցի, որոց ոչ գործք ինչ բարեկ- կան, եւ ոչ հատուցման ակնկա- լութիւն, այնու զի անասունն է, եւ չգիտէ ընտրել զչար 'ի բարւոյ

խորհրդել , բայց 'ի բնական բա-րուցն . որովք յիշատակօք միայն վարի յօգտակարն , և խորշի 'ի վնասակարէն :

Ցորս են և ազգամուտք ինչ բնա-կանք՝ որովք հանդերձելոց իրիք իրաց ազդ լինելոյ նոցա . որպէս ձիոյն՝ 'ի սմբակէն վարելոյ . և ե-զինն՝ ձմերանի ընդ այլոց կողմն նստելոյ , և մօտ 'ի գարունն ընդ-դիմաց կողմին դառնալոյ . և ծիծ-ռան՝ յառաջ քան զաշունն 'ի ջե-րին տեղիս 'ի ձմերոց երթալոյ . և խորդոյն՝ իմանալ յառաջագոյն զձմերունս կարեւորս , և վաղ 'ի մարմանդ տեղիս փութալոյ . և Ճայից՝ վաղագոյն տարաժամաբար ճչելոյ . և աղաւնեաց՝ համագունդ երամ երամ խաղալոյ . և ագռա-ւուց՝ 'ի ծմակաց վաղագոյն 'ի ջե-րին տեղիս գնալոյ . և անգեղց՝ 'ի հեռաւորութենէ զգեշոյ տեսանելոյ զի-տաւորութեան :

Եւ այլոցն եւս ամենայն անասնոց և թռչնոց . որպէս և մրջեան՝ յամարայնոյն պատրաստելոյ զկե-

բանկուր, և ընդ երկու զհատն կարելոյ՝ զի մի՛ բուսանիցի, և 'ի ջեր ժամանակս հանելոյ զկտիկն յորջէ անտի և ցամաքեցուցանելոյ. և մեղուաց՝ զդուրս մեղուանոցացն յառաջ քան զցուրտն ականամոմով խնլոյ. և արջոյ՝ յառաջագոյն քան զձմեռն 'ի բայոց մտանելոյ. և էրէոյ՝ կանուխ ի լերանց 'ի դաշտ դիմելոյ. և եղջերուաց՝ զտաակաւ ղժամանակ խառնիցն իմանալոյ. և իշավայրաց քինացելոց՝ զարու յաւանակս 'ի մատաղութեան կրտրելոյ։ Եւ այս ամենայն փորձեցութիւնք բնականք են յանասունսն, և ոչ խորհրդականք, որ յարարչէն նոցա անկեալ են 'ի նոսա՝ առ 'ի յօժարելոյ յօգտակարսն և խոյչելոյ 'ի վնասակարացն։

ՃԹ. ԵՒ ոչ միայն յանասունսն են բնական ազդեցութիւնք, այլ և 'ի մարդկան, որ խօսունք և իմաստունք են։ Որպէս յորժամ ակն խաղացցէ, բնական ազդեցութեամբ վաղն զնորոգ ոք տեսանելոյ լինի՝ ասեն՝ նշանակէ, որք այնմ

տանել միտ դնեն ։ Յորժամ յերանս կամ յայլ անդամս մին խաղայցէ, նշանակ հեծանելոյ ուրուք է՝ աւանն, կամ հանդերձս աղխիւս ափանելոյ, կամ սիրելւոյն պատահելոյ, կամ զաւն ըմպելոյ ։ Նոյնպէս և յորժամ ոտն կծիցէ կամ ձեռն, մին՝ ասեն՝ ճանապարհի գնալոյ նշանակ է կամ անձրևի, և միւսն՝ տանելոյ ինչ յումեքէ կամ տալոյ ։ Նոյնպէս և փնչելն, և լեզուին կծել, և ունկանն հարկանել, և ըմբանին կծել, ոչ եթէ յայսոյ իմեքէ լինի, այլ ՚ի բնական ազդեցութենէ անտի՝ զոր ունկեալ է արարչին յանդամսն ։ Զի յորժամ ՚ի խորհրդական զգուշութենէն զերծիցի, բնական ազդեցութեամբն պատապարեացի ։

Եւ յօրանջելն և ձգտել, որպէս կարծեցին ոմանք, ոչ ՚ի դիւէ լինի՝ այլ ՚ի մեղկութենէ և թուլութենէ մարմնոյն ։ Ուստի զատեալ յօրանջելն և ձգտելն՝ հմուտ բժիշկք ՚ի մթերելոյ մաղասոց ասեն, զոր և փորձն իսկ յայտ առնէ. զի յոր֊

ժամ տանել ոք յօրանջիցէ, սարսափումն զայս զոսկերօքն և զբամունք գնան ընդ անդամսն :

Եւ ոչ միայն թէ 'ի հրեշտակէ, այլ կամ 'ի յայտոյ՝ կամ վասն այլ իրիք բնական ազդեցութեան : Նա և յաղագս հանել՝ երբեմն յիշատակութեան, և երբեմն առանց յիշելոյ զոք : Եւ զի բնական ազդեցութիւնք են և ոչ 'ի գիտաց, յայտ անուի է՝ զի և յանասնոց բնութիւնս գտանին նոյնք : Եւ յաղագս հանել՝ յորժամ ոչ զոք կամ զինչ ինչ բարի կամ զչարիս յիշելոյ մենիցի՝ բնական ազդեցութիւն է, առ ամփոփելոյ զոգին ընդ երկիւղիւ արարչին, և ճանաչելոյ զիւրոյ բնութեանն տկարութիւն : Եւ յորժամ յիշատակաւ լինիցի, կամ առ սիրոյ սիրելւոյ լինի, կամ առ անարժանս ինչ և զմնաս աշխարհելոյ : Որպէս յորժամ 'ի լքեալ ծուլացէ, զիջերական երազովքն ամփոփի ընդ երկիւղիւ :

Ի. ԵՒ երազոցն այլ և այլ պատճառք են : Է ինչ՝ զոր ցնորէկ ընդ-

բերան ածիցէ մարդն, 'ի նոյն և 'ի գագաթն մարմնոյն և 'ի քունսն ըղ-բայնութեան միոցքն. և է ինչ՝ զոր ըղ-նաւ չիցէ ածեալ զմտաւ, և ան-սանէ յերազի : Եւ այնք երկա-պատճառք են :

Կամ հաստատութիւն ինչ անսանել երր ընդ հայելի օրինակաւ՝ յԱս-տուծոյ շնորհացն ազդեցութենէ, վասն 'ի լաւութիւնս զմարդն յոր-դորելոյ, և ոչ յայտ յանդիմանն ճշմարտութեամբ. որպէս Յովսէ-փայ և Դանիելի մեծամեծ երազ անսոյլք յայտնեցան :

Եւ մի ինն 'ի հակառակորդէն. քանզի նա անմարմին է, որպէս շունչ մարդոյն անմարմին. և ա-ծեալ կերպարանս կերպարանս ա-ռաջի նկարէ, մերթ զկանանց՝ վասն 'ի ցանկութիւն գրգռելոյ, և մերթ զահագին գազանաց և զօձնոց՝ վասն զարհուրեցուցանելոյ. որպէս և Յոբն ասէ՝ թէ և երազովք զար-հուրեցուցանես զիս : Եւ բազում անգամ 'ի կանանց կերպս եղեալ, զայրս խաբէ յերազի. և է երբեք՝

յարանց կերպս պատճառաւ, զկանայս յանցուցանէ ։ Իսկ ոչ եթէ արուական և իգական անդամք կայցեն նորա, այլ խառնեալ զամենայն յանկութեանն՝ այս հեղուլ 'ի բաց զարութիւնն ։ Եւ ոչ, յորժամ 'ի մարդ մտեալ իցէ, և յարուական կամ յիգական բարբառս պատճառիցի, պարտ է հաստատել՝ թէ արութիւն կամ իգութիւն գուցէ նորա ։ Եւ ոչ, յորժամ ցուցանէ՝ թէ 'ի գանէ կամ 'ի սրոյ երկնչիցի, հաստատելի է ․ զի նմա գան՝ Աստուծոյ սաստն է, և սրոց շնորհք՝ զոր 'ի Հոգւոյն սրբոյ ունիցին ։ Կամ 'ի յարթնութեան կամ 'ի քաղցրաքուն հանգստեանն ցուցանէ՝ թէ 'ի գանէ և 'ի սրոյ երկնչիցի, զի զմարդիկ յայն ապատան արարեալ՝ ծուլացուցանիցէ խնդրելոյ յԱստուծոյ զօգնականութիւնս ․ զոր և Տէրն իսկ յայտ արար ասելովն, եթէ այս ազգ ոչ ելանէ՝ եթէ ոչ պահովք և աղօթիւք ։

Եւ ոչ ամենայն թալանալ և

ցնորել մարդկան 'ի դիւէ է, այլ է՝ որ 'ի մաղձոյ է, և է՝ որ 'ի մաղասէ, և է՝ որ յուղղոյն մնանալոյ, և է՝ որ 'ի ստամոքսէ խանգարելոյ, և է՝ որ յորովայնէ խստանալոյ, մինչեւ ցփրփրել անգամ և զաչս յեղեղուլ:

ԽԱ. ԱՅԼ յուղղոյն մնանալոյ՝ և 'ի մտաց խակ անկանի մարդ, և խօսի ընդ որմն, և կագի ընդ հողմն: Ուստի բժիշկք յամառին՝ թէ ըրնաւ չիք դեւ որ 'ի մարդ մտանիցէ. այլ ցաւք են այն, և մեք զարմանովք կարեմք բժշկել:

Այլ մեք զայն ոչ ասեմք. քանզի ճշմարիտ է մեզ բան աւետարանին՝ եթէ բազում դեւք, իբրեւ տեսանէին զՅիսուս, աղաղակէին և ելանէին 'ի մարդկանէ. և նա սաստէր 'ի նոսա և ոչ տայր խօսել նոցա. հանդերձ այլովք նոյնանմանօք: Եւ լուսնոտքն որք ասին, ոչ եթէ լուսնոյ մտանելով՝ այնպիսիք կոչին, այլ վասն ինչ է դիւաց՝ որ ըստ լուսնոյ յայտնին:

Եւ փորձել այնչափ իշխէ սա-

տանայ, որչափ հրամանն առնու ։ Եւ յայտ 'ի Յոբայ փորձանացն է. զի եթէ ոչ նախ առ հրաման յԱստուծոյ, ոչ ժտեցաւ փորձել զնա. և 'ի խոզից երամակէն, յոր ոչ իշխեցին մտանել դեւքն՝ եթէ ոչ առին հրաման 'ի Տեառնէ ։

ԻԲ. ԱՅԼ են ոմանք՝ որ վիճին, եթէ բնաւ իսկ սատանայ ոչ փորձէ զմարդ ։

Այլ յանդիմանին յԱռաքելոյ, որ ասէ՝ Թէ բազում անգամ կամեցայ գալ առ ձեզ ; և խափանեաց զիս սատանայ ։ Եւ դարձեալ ասէ՝ Թէ ոչ է մեզ մարտ ընդ մարմնոյ և ընդ արեան, այլ ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս և ընդ աշխարհակալս աշխարհի խաւարիս այսորիկ ։ Եւ յաւետարանին ասէ՝ Թէ սատանայի իսկ արկեալ էր 'ի սիրտ Յուդայի սկարովտացւոյ, մատնել զնա ։ Եւ դարձեալ՝ Թէ ընդ պատառոյն եմուտ սատանայ ։ Դարձեալ. խնդրեաց սատանայ խարբալել զձեզ իբրեւ զցորեան ։

Եւ փորձելոյն այնչափ տայ նմա

իշխանութիւն, որչափ մարդն հան-
դուրժել կարէ. որպէս երանելին Առաքեալ ասէ՝ թէ հաւատարիմ է Աստուած, որ ոչ արկցէ զձեզ 'ի փորձութիւն՝ առաւել քան ըզկար ձեր, այլ արասցէ ընդ փորձութեանն և զելս՝ զի համբերել կարասջիք: Եւ Տէր մեր ուսուցանէ յաղօթսն ասել մեզ՝ թէ մի՛ տանիր զմեզ 'ի փորձութիւն, այլ փրկեա զմեզ 'ի չարէ: Զի ցուցցէ թէ և աղօթիւք կարեմք ապրել 'ի փորձանաց չարին:

ԻԳ. ԵԹԷ այդպիսի իցէ, ասեն, փորձելոյ վասն հաստատեալ է զնա Աստուծոյ:

Այլ մեք 'ի վերագոյնսն իսկ բազում վկայութեամբ գրոց սրբոց ցուցաք, թէ ոչ 'ի չարչարել և 'ի փորձել արարեալ է զնա Աստուծոյ. այլ և նովաւ՝ որ 'ի չարութիւնն կործանեցաւ, գործ բարւոք գործէ Աստուած. թէպէտ և չարն ոչ այնպիսի մտօք մատչի փորձել, այլ համարի յաղթել, և գըտանի պարտաւորեալ: Թուլացու-

ցանէ ըստ չարեաց կամաց նորա փորձել զառաքինիս ․ և մատնել ՚ի փորձութիւնս նորա՝ երբեմն ՚ի բովս , զտին և ընտրին իբրև զոսկի սուրբ ելեալ ՚ի հալոցաց ։

Արդ եթէ չարեաց արբանեակ արարեալ էր զնա Աստուծոյ , ոչ յաւուրսն Աքաաբայ՝ հոգի սուտ լինէր ՚ի բերան մարգարէիցն նորա ․ այլ նմա պարտ էր հարկանել զայն սպասաւորութիւնն ։ Եւ ընդէ՞ր հոգի՝ որ ոչ դաւանէ զՏէր Յիսուս՝ չիցէ * յԱստուծոյ , որ զԱստուծոյ սպասն ոչ խափանէ ․ և ընդէ՞ր մարդասպան կոչիցի , որ կեցուցիչն է փորձութեամբք ․ և ընդէ՞ր ոյք ոչն հաւատան ՚ի Տէր Յիսուս՝ որդիք չարին կոչէին , եթէ նա Աստուծոյ բանիւ իցէ փորձիչ ։ Եւ եթէ չարին կամարարի Աստուծոյ որդիք իցեն Հրէայք , ընդէ՞ր և ոչ Աբրահամ այնպէս անուանիցի ․ և ընդէ՞ր սուտ և մարդասպան անուանիցի չարն , եթէ ՚ի ճշմար-

* իցէ ։

տութեան կայցէ և ոչ 'ի սուտու-
թեան ։

Եւ գրեցաւ՝ թէ Հրեայն յանձ-
նէ խօսիցի սուտ, նա ընդդէմ կոչէ-
ցի հայր Հրէին՝ որ ոչ սուտ առնէ
զընութիւնն, այլ որպէս եղեւն՝
այնպէս խօսի ։ Եւ ընդդէմ ասիցէ Ա-
ռաքեալ՝ թէ հնազանդելոց է փրկե-
չին մերում հանդերձ մահուամբ
և սատանայ, և անկանելոց է յիշ-
խանութենէ և 'ի պետութենէ իւր-
մէ՝ որ աստուածանալն անձամբ կա-
մեցաւ ։ Եւ ընդդէմ կասկածեցի և 'ի
տանջանս մատնեցի ․ ո՞չ ապաքէն՝
զի իւրովք կամօք զԱստուծոյ ըն-
պատան խնդրէր առնուլ 'ի մարդկա-
նէ, և 'ի կռապաշտութիւնս ձգէ,
և զխլթութեամբք և հմայիւք և
քաղդէութեամբ մոլորեցուցանէ
զմարդիկ յԱստուծոյ ճշմարտու-
թենէն ։

Եւ Թշնամի կոչի՝ վասն զորոտմանն
'ի մէջ ցորենոյն սերմանելոյ ․ ուս-
տի յայտ է՝ եթէ ոչ բնութեամբ
է Թշնամի, այլ կամօք ։ Եւ եթէ
բնութեամբ էր նմա չճանաչէին

զԱստուած Հայր, զՈրդին զխոնարհ-կարէր ճանաչել և աղաղակել՝ թէ դու ես Որդին Աստուծոյ։ Եւ դարձեալ զառաքելոցն նորա ասել՝ թէ արքն այնոքիկ ծառայք են Աստուծոյ բարձրելոյ։

Եւ յայսմ ամենայնէ յայտ է՝ եթէ ոչ է բնութեամբ չար, այլ կամօք. և ոչ չար և չարչարիչ արարեալ է զնա Աստուծոյ, այլ չարակամ բարուքն նորա առաքինեցուցանէ զարդարս. և նորա ոչ ինչ գոյ յայնմ շնորհ։

ԻԴ. ԵՒ ոչ լուսաւորքն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, կենդանիք ինչ են և պատճառք բարեաց կամ չարեաց, այլ միայն յոր կարգեցանն՝ զայն սպասաւորութիւն հարկանեն։ Որպէս ասաց Մովսէս, թէ արար Աստուած զլուսաւորսն մեծամեծս, և եդ զնոսա 'ի հաստատութեան երկնից՝ լուսաւոր լինել յերկիր։ Ուստի յայտ է՝ թէ վասն լուսաւոր լինելոյ միայն արարան, և 'ի նշանս և 'ի ժամանակս և յաւուրս, յամիս

և 'ի սուրբս ։ Ոչ իբրև զկենդանիս, այլ իբրև զլուսաւորս լուսատու լինել՝ որք 'ի ներքոյ երկնից, և զնշանս աստուածգիտութեան ցու-ցանել, և զանձրևաց և զօդոց փո-փոխմանց ։ Որպէս և Տէր մեր ա-սէ. յորժամ տեսանիցէք ընդ ա-ռաւօտս զերկինս կարմրացեալ, ա-սէք՝ Թէ անձրև լինելոց է, և լի-նի. և յորժամ հարաւ շնչիցէ, ասէք՝ Թէ խորշակ մեծ լինելոց է, և լինի ։

Քանզի ընդ ծագել արեգականն, օդոյն զխոնաւութիւն Ջուրց ա-ռեալ՝ զճառագայթիւք արեւու արկանէ, և քանզի չեւ եւս է թանձրացեալ և ամպացեալ օդն, տակաւին մի արգելլումն զնշոյլն՝ կարմրացուցանէ միայն զարեւն, և ոչ մթացուցանէ. ուստի երևի՝ Թէ անձրևի նշանակ է ։

Նոյնպէս և լուսինն 'ի խոնաւու-թենէ օդոց նսեմեալ, Ջանայ յիւր-մէ զխոնաւութիւնն 'ի բաց պար-զել. ուստի մերձեալ խոնաւու-թեանն, և 'ի նա չհասեալ՝ բաւ

առեալ ծրանայ շուրջ զնովաւ . ո-
րով յայտ առնի անձրեւաց նշա-
նակ ։ Եւ այն ոչ միայն 'ի լուսնի ,
այլ և 'ի Ճրագի՝ որ նուաղագոյն
լոյս է՝ եւս երեւի ։

ԻԵ . ԵԻ ոչ երկինք շրջին , զոր-
մէ ասեն արտաքին իմաստունքն՝
թէ մերթ 'ի շրջելն ծածկեն զլու-
սաւորսն , և մերթ յայտնեն ։ Եւ
եթէ զամենայն օր շրջեցին՝ զխառ-
զարեւն աւուր աւուր 'ի նոյն ա-
րեւելս ածիցեն , և զլուսին յամ-
սեան հազիւ 'ի նոյն տեղիս ։ Եւ
այլ եւս աստեղք են , որ 'ի տա-
րւոջ հազիւ մի անգամ հասանեն 'ի
նոյն տեղի . և են , որպէս ասեն ,
յերկոտասան ամ 'ի նոյն տեղի .
և է , որ 'ի տարւոջ և 'ի կիսում .
և է , որ յերեսուն ամի ։

Այլ 'ի փորձ իրացն այլազգ յայտ
առնի ։ Զի աստեղքն , որք զձայ-
յերկինս են , և զցերեկ անդէն զլու-
սաւորսն . թէ երկինք շրջէին , ոչ 'ի
նոյն շաւիղս՝ յորս ցայգն տեսա-
նէաք՝ 'ի նոյնս և զցերեկն գտա-
նէաք . այլ քանզի ընդ նոյն շաւիղս

գնան, որպէս և տեսանեմք իսկ և զբուսմն և զաստեղս 'ի նոյն շաւիղս, յայտ է՝ թէ նոքա գնան, և երկինք կան անշարժ եւանեղականք ։ Որպէս և աստուածաշունչ իսկ գիրք հաստատութիւն կոչեն զերկինս ։ Եւ որ ինչ հաստատութիւն է, չէ շարժուն ։

Իսկ այլոց 'ի գրոց պատճառս առեալ, ասեն . 'ի նոյն իսկ գիրս գրեալ է՝ թէ եդ զնոսա 'ի հաստատութեան երկնից . ուստի յայտ է՝ թէ բեւեռեալք են, և ոչ գնայունք ։

Այլ թէ այնպէս իցէ, յորժամ զԱդամայ ասէ՝ թէ եդ զնա 'ի դրախտին փափկութեան, բեւեռեալ համարեսցին, և մի՛ գնայուն ։ Իսկ եթէ զԱդամայ շրջելն՝ եդ կոչեն աստուածաշունչ գիրք . յայտ է՝ թէ և զլուսաւորացն զգնացս՝ եդ անուանեն գիրք ։

Մանաւանդ զի և 'ի բազում իսկ տեղիս գտանեմք զգնացս լուսաւորացն . որպէս յորժամ ասիցէ Յեսու որդի Նաւեայ, թէ կայ-

ցէ արեգակն հանդէպ ձորոյն Գաբաւոնի, և լուսինն դէպ դաշտին Եղոնայ: Եւ չասաց՝ թէ երկինք դադարեցեն 'ի գնացից իւրեանց, այլ լուսաւորք. ուստի յայտ է՝ եթէ երկինք նմանողական են, և լուսաւորքն գնայունք: Եւ առ Եզեկիայ ասէ. դարձցի շուքն անդրէն յետս զտասն աստիճանօք աքազեան ապարանիցն: Որով երևի՝ թէ արեգակն դարձաւ յետս, և ոչ երկինք: Եւ յԵկլեսիաստէսն գրեալ է՝ թէ ծագէ արեգակն, և մտանէ արեգակն, և 'ի տեղի իւր ձգի. իսկ ծագեալ անդ գնայ առ հարաւով, և պատի առ հիւսիսեաւ. զի ցուցցէ՝ թէ ցերեկ առ հարաւակողմամբ գնայ ընդ արևմուտս, և զգայր առ հիւսիսականաւ յարևելս՝ ընդ լերանց ստորոտովք, որպէս ասեն իմաստունք. և ոչ ընդ ծով, որպէս ասենն, և ոչ 'ի ներքոյ երկրի. զի 'ի ներքոյ երկրի ոչինչ է, որպէս ասէ Յոբ՝ թէ ձգեաց զերկիրս 'ի վերայ ոչընչի. և յԱսորիսն ասէ՝ թէ

կացոյց զերկիր 'ի վերայ ոչընչի ։ Եւ ընչի իմիք յոչընչի չէ հնար գնալ, և ոչ ցամաքականն բնութեանն ընդ խոնաւութեան ջուրց ։

Այլ, ասեն, մեք իսկ աչօք տեսանեմք, զի ի ծովէ ելանէ ։

Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ վասն զի ցամաք ուրեք 'ի ծովէ անտի ոչ երևի, յայն սակս թուի՝ թէ 'ի ծովէ անտի ելանիցէ ։ Որպէս յորժամ թէ յարևմուտս ոք մօտ իցէ, և լեառն ինչ յարևելից կողմանէ կայցէ, թուի նմա՝ թէ 'ի լեռնէ անտի ելանիցէ արեգակն ։ Եւ յամենայն տեղիս, որ ընդ անբաւ ինչ ոք ուրեք կայցէ, թուի նմա՝ թէ անտի ուստեք 'ի մօտէ ելանիցէ արեգակն ։ Նոյնպէս և նոցա՝ որ մօտ առ ծովուն կայցեն, քանզի ոչ կարէ ակնբաց 'ի ցամաք գործել, թուի՝ թէ ի ծովէ ելանիցէ ․ որ ոչ 'ի ծովէ անտի ելանէ, այլ 'ի ծագաց երկնից ։ Որպէս՝ և Դաւիթ 'ի Հոգւոյն սրբոյ ուսեալ, ասէ՝ թէ 'ի ծագաց երկնից են ելք նորա , և հանգիստք

նորա մինչեւ 'ի ծագս նորուն ։

Այլ և ցօղ սաստիկ, ասեն, առկանէ յաշխարհին . ուստի յայտ է՝ թէ 'ի ծովէն ելանէ ։

Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ զօդոյն, որ ցայգ ուռնու 'ի խոնաւութենէ ջուրց, հասեալ ջերմութեան ճառագայթից արեգականն՝ շքթեցուցանէ 'ի բաց զտամկութիւնն ։ ուստի ոչ միայն անդ, այլ յամենայն երկրի ընդ արեւածագըս ցօղ անկանի ։

Եւ եթէ երկմիտք շրջիցին, զհամրդ զկռունայն և զայլոց սատեղաց պատճառաւորաց ասիցեն յաստեղատունս մտանել, որոց մտանելն ապաքէն գնալով լինիցի, և ոչ առանց գնալոյ ։

ԻԶ. ԱՅԼ և երկիր, ասեն, 'ի միջոցի կայ ։ Եւ տան օրինակ ինչ այսպիսի՝ թէ զփամփուշտ, յորժամ փչել կամիցիս, ընկեա 'ի ներքս հատ մի կորեկան . և փուքն՝ որ 'ի փամփշտին արգելու՝ առնու զկորեկահատն և 'ի միջոցի ունի, ոչ 'ի վեր տայ գալ և ոչ 'ի խոնարհ

ձգել։ Նոյնպէս, ասեն, և օդս՝ որ
է 'ի մէջ գնդին երկնից՝ փակեալ
կայ, և ունի զաշխարհս 'ի հաստա-
բակածի. ոչ 'ի վեր տայ վերանալ
և ոչ 'ի խոնարհ հակել։

Նախ յերկրեանց իսկ բանիցն յան-
դիմանելին. զի ասեն՝ թէ որ ինչ թե-
թեւ է, 'ի վերին կողմն գնայ. և
որ ինչ ծանր է, 'ի խոնարհ։ Ար-
դէս և փոքր իսկ խրատն յայտ առ-
նէ. զի ծուխ և շոգի երկրի՝ և բոց
հրոյ, քանզի թեթեւք են, 'ի վեր
կողմն գնան. և ջուր և երկաթ
և պղինձ և զայլ եւս ինչ նոյնպի-
սիս, որչափ և 'ի վեր ոք ձգեսցէ՝ 'ի
խոնարհ միտեալ իջանեն։ Իսկ ե-
թէ զսակաւ ինչ զծանրութիւնս
ոչ կարէ օդն 'ի վեր առնուլ ունել,
ո՞րչափ եւս առաւել զայնչափ ծան-
րութիւն երկրի չէ հնար օդոյ 'ի
վեր ունել, այլ Աստուծոյ բանին՝
որ կացոյց զնա 'ի վերայ ոչընչի։

Իսկ որ երկմտեսցէ ոք՝ թէ զիա՞րդ
կարիցէ այսչափ ծանրութիւն 'ի
վերայ ոչընչի կալ, հայեսցի յեր-
կնիցն հաստատութիւնն՝ որ ոչ 'ի վե-

լայ երիք կայ, և հաւանեսցի՝ թէ որ զերկինս բանիւ հաստատեաց 'ի վերայ ոչընչի, նոյն և զերկիր կացոյց 'ի վերայ ոչընչի, և նորին հրամանն ունի և զերկրային անշարժս և եռեղակալս: Ըստ այնմ՝ թէ ինքն ասաց, և եղեն. հրամայեաց, և հաստատեցան: Եւ կացոյց զնոսա յաւիտեանս յաւիտենից. հրաման եդ, և ոչ անցցէ:

Եւ այլ եւս ասեն: Թէ 'ի վերայ ոչընչի կայ երկիր, զիա՞րդ ասէ Դաւիթ՝ թէ հաստատեաց զերկիր 'ի վերայ ջուրց. և դարձեալ՝ թէ ինքն 'ի վերայ ծովու արկ զհիմունս նորա, և 'ի վերայ գետոց պատրաստեաց զնա:

Որ զայդ 'ի Դաւթայ լուաւ, ըզմիւսն 'ի Յոբայ և յԵսայեայ լուիցէ. զի նոքա 'ի վերայ ոչընչի ասեն, և սա 'ի վերայ ջուրց: Արդ ոչ եթէ հակառակ ինչ միմեանց են գիրք, այլ զոր միոյն թողեալ է, միւսն առնու նովին Հոգւովն: Որպէս տեսանեմք իսկ՝ զի որ ինչ Մովսէսի չէ ասացեալ, այլ մարգարէք լցին նովին Հոգւովն:

Մովսէս ասէ. եստեղծ Աստուած զմարդն հող յերկրէ, և փչեաց 'ի նա շունչ կենդանի։ Եւ փչելն դեռ ևս 'ի միջի կայ կարծելոյ՝ թէ եղէ արարած շունչն թէ չեղէ։ Արդ գայ Զաքարիա մարգարէ նովին Հոգւովն վարեալ, և ցուցանէ զարարած շնչոյն։ Ասէ. որ հաստատէ զհոգի մարդոյն 'ի նմա. և Եսայիաս ասէ՝ թէ զամենայն շունչ ես արարի։

Նոյնպէս և ոչ զհրոյ, և ոչ զջրոյ, և ոչ զօդոյ, և ոչ զփայլատականց, և ոչ զորոտմանէ, և ոչ զխաւարէ ճառէ ինչ Մովսէս. զորս յերկուց 'ի մեծ անօթոցն, յերկնից և յերկրէ, արարա է իմանալ՝ թէ ամենայն ինչ որ 'ի միջի նոցա գտանի՝ հարկ է զի ընդ նովին արարեալ իցէ. ըստ այնմ՝ թէ արար Աստուած զերկինս և զերկիր և զամենայն որ 'ի նոսա։

ԻԷ. ԱՑԼ զի մի պատուօք ինքնակացութեան ագիտաց կարծիցին, որոց արարածն 'ի Մովսեսէ ոչ ճառեցաւ, առ 'ի հաստատելոյ

զպատճառն պատճառախնդրացն՝ այլովք մարգարէիւք նոյն Հոգւի ընծայեցուցանէ զպարարածն նոցա :

Նախ Դաւիթ իսկ, որով զամենայն իմանալի զօրութիւնսն և զերեւելի արարածս 'ի փառաւորութիւն արարչին կոչէ, յորժամ ասիցէ. օրհնեցէք զնա երկինք և երկիր և հրեշտակք և զօրութիւնք և հուր և հողմք և մրրիկք՝ որ առնեն զբան նորա : Եւ որ 'ի պաշտօն մտանեն, և զարբանեկութիւնն հարկանեն, յայտ է՝ թէ արարածք են :

Եւ ձիւն և սառն և կարկուտ և մրրիկք՝ թէ յայլմէ արարչէ էին, ոչ կոչէր զնոսա Հոգին 'ի փառաւորութիւն, այլ խորհէր զօտարոտիս մեկուսի դնէր : Բայց նա տեսանեմք աւանիկ՝ զի ոչ զնոսա միայն, այլ և զվիշապս և զգազանս և զխաւար և զփայլատակունս, զոր 'ի չարէ դնեն, 'ի նոյն փառաւորութիւն նորին Հոգւոյ կոչեցեալ և Դաւթաւ և երեք մանկամբքն 'ի հնոցի անդ ընծայեցուցանէ. զի ցուցցէ՝ թէ յումմէ արարեալ են,

'ի Նորին և 'ի փառաւորութիւն յե-
րաւի կոչէին :

Եւ ոչ որպէս Մարկիոնն զան-
գաչէ՝ թէ աղաւաղոյն արարածոց
պարտ է օտարին բարւոյ պաշտօն
մատուցանել վասն բարերարու-
թեան . զորոյ անհամութիւնն 'ի
դէպ ժամանակի յանդիմանեսցուք :

ԻԸ . ԵՒ արդ թէպէտ յայնմա-
նէ իսկ յայտ է՝ թէ որ ինչ 'ի փա-
ռաւորութիւն արարչին կոչի , նո-
րա արարած է , այլ և զմիոյ միոյ
իսկ 'ի նոցանէ զարարած մարթի
'ի գրոց ցուցանել :

Նախ զհրեշտակացն , որպէս ա-
սէ Դաւիթ՝ թէ արար զհրեշտակս
իւր հոգիս , և զպաշտօնեայս իւր
բոց հրոյ : Ապա և զհրոյ , և զայ-
լոցն եւս մի ըստ միոջէ . զփայլա-
տակունս իւր յանձրեւս արար : Եւ
փայլատակունք ոչ եթէ այլ ուս-
տեք են , եթէ ոչ 'ի բնութենէ հրոյ :
Եւ զխաւարէ ասէ . եդիր զխաւար ,
և եղեւ գիշեր : Եւ զորոտմանէ և
զհողմոյ միանգամայն ասէ Ամովս՝
թէ որ հաստատէ զորոտումն և

հաստատուէ զհողմ, Տէր ամենակալ անուն է նորա ։ Եւ այսպէս զոր միոյ մարգարէի թողեալ իցէ՝ միւսոյն լնու հոգին սուրբ ։

Արդ եթէ Դաւիթ ասէ՝ եթէ 'ի վերայ ջուրց է երկիր, և Յոբաւ և Եսայեաւ՝ թէ 'ի վերայ ոչընչի կայ, ոչ ինչ է ընդ այն զարմանալ, և ոչ զմարգարէութիւնն հակառակ միմեանց համարել. քանզի և այն ճշմարիտ է, և այս հաստատուն ։ Եւ առ օրինակ 'ի մարմնոյ. որոյ 'ի վերայ մորթ և միս է, և 'ի միջի երակք և խողովակք արեան, և 'ի ներքոյ դարձեալ նոյնպէս մորթ և միս. և է մարմին և 'ի վերոյ քան զերակս արեանն և 'ի ներքոյ քան զերակսն ։ Ըստ նմին օրինակի և երկիր 'ի վերայ ջրոց է ։ Քանզի 'ի միջի իւրում ունի զջուրս, և 'ի ներքոյ քան զջուրս. և 'ի վերայ ոչընչի հաստատեալ կայ եւտեղակալ, և ունի յինքեան զամփոփ զլոյծ բնութիւն ջրոցն ։ Եւ երկոցունց մարգարէութեանցն մի և նոյն դիտաւորութիւն է, և չէք

ինչ այլանդակութիւն 'ի միջի ։ Քան-
զի ոչ այլ և այլ Հոգի ետուն զմար-
գարէութիւնն, այլ նոյն և մի Հո-
գի, որ արժանի արար զմին պատ-
միչ առնել այլոց իրաց, և զայլսն
մնացելոցն 'ի նմանէ ։

Արդ զի երկինք ոչ շրջին, զի ա-
մենայն ինչ որ չէր և եղեւ՝ արա-
րած է և ոչ ինքնակաց, առաջին
բնութեանցն օրինակք և գրոց վ-
կայութիւնք բաւական էին հաւա-
նեցուցանել զմտավարժս ։ Բայց
քանզի 'ի նմին յամառութեան կան՝
զամենայն ինչ կենդանի և շնչաւոր
համարելով, ոչ հեղգասցուք ըստ
մերում կարի և այնմ ևս առնել
պատասխանի ։

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

ՃԱՊՈՆ

ԿՐՕՆԻՑ ՅՈՒՆԱՑ ԻՄԱՍՏՆՈՑՆ

Ա. Լ ՈՒՍԻՆ, ասեն, քան զարեգակն երեւումն որ անցեալ ընդ ամենայն աստեղատունսն, այս ինքն ընդ ամենայն երկինս, հասանէ ՚ի նոյն տեղի. և արեգակն ՚ի տարւոջ: Եւ երկինք զմի տիւ և գիշեր առաւածեալ զինքեամբք, շրջին ՚ի նոյն տեղի: Եւ եւթն աստղ միայն է գնայուն, և այլն ամենայն բեւեռեալ են յերկինս. և որ գնայուն աստեղքն են՝ արեգակն և լուսին, և այլ եւս հինգ աստեղք, ոչ եթէ յարեւելից յարեւմուտս գնան՝ այլ յարեւմտից յարեւելս:

Եւ տասն օրինակ ինչ՝ որ ոչ նմանն

է. եթէ յորժամ անիւ շրջանակի-
ցի, և մրջիւն մի 'ի խեցին գնայցէ
յարևմտից կողմանէ ընդ արևելս,
վասն անուին արագագոյն ընդ ա-
րևմտից կողմն շրջելոյ թուի՝ թէ
մրջիւնն յարևելից յարևմուտս
կոյս ընթանայցէ. որ ոչ յարևելից
յարևմուտս կողմն գնայցէ՝ այլ
յարևմտից յարևելս, և անիւն
տեղւոյ շրջելովն այնպէս երևեցու-
ցանէ:

Եւ երկինք, ասեն, որչափ 'ի
վեր են՝ դոյնչափ 'ի խոնարհ են, և
դոյնչափ յամենայն կողմանց շուրջ
զերկրաւ, և զերկիրս շուրջ ջուր
պատէ, և զջուրն և զերկիր՝ օդ,
և զօդն և զջուր և զերկիր՝ հուր:
Եւ լուսնի չէք իւր լոյս առանձինն,
այլ յարեգակնէ գայ 'ի նա լոյսն.
և յայտ անտի է, ասեն, զի յոր-
մէ կուսէ արեգակն իցէ, յայնմ
թերէ սկսանի 'ի նմա լոյս ծնանել.
և ըստ հեռաւորութեան արեգա-
կանն՝ սակաւ գայ 'ի նա լոյսն. և
ըստ սակաւ սակաւ մերձենալոյն՝
յաճախէ 'ի նա լոյսն. և յորժամ

մօտ հասանէ 'ի նա՝ լինու. և յորժամ անցանէ զարեգակամբ՝ սկսանի տակաւ նուազել. և որչափ 'ի բացն հեռանայ՝ այնչափ պակասէ 'ի նմանէ լոյսն, մինչև ամենևին նուազէ. և յորժամ միւս անգամ հանդիպի, ծագէ 'ի նմա տակաւին ինչ 'ի լուսոյն վասն հեռաւորութեան. և որչափ մերձենայ, այնչափ առ սակաւ սակաւ աճէ 'ի նա լոյսն։

Եւ լուսին, ասեն, 'ի ներքոյ է է քան զարեգակն և քան զամենայն աստեղս. և քանզի 'ի ներքոյ է, յորժամ կշիռ դէպ արեգական պատահիցէ՝ յայնժամ խաւարի արեգակն։ Եւ պատճառս փոփոխմանց տարերաց չորից բնութեանցն զաստեղս՝ իբրև զկենդանիս ինչ դնեն։ Զայս ամենայն ասեն հայթայթանօք, զի վերկինս և զլուսաւորսն կենդանիս և աստուածս կարծեցուսցեն։

Բ. ԱՐԴԻԱՄՐԵԻ, որպէս երանելին Առաքեալ ասէ, թէ իմաստութեամբն Աստուծոյ ոչ ծանեաւ աշ-

խարհ զԱստուած ։ Եւ զի՞նչ զար-
մանք են ընդ նոցա՝ թէ զերկինս
վասն անչափ մեծութեանն , և
զլուսաւորս վասն առաւել պայծա-
ռութեանն աստուածս կարծէին ,
յորժամ 'ի փայտս և 'ի քարինս և
'ի գազանս և 'ի ճճիս անգամ աս-
տուածս խնդրէին , զորս իւրեանց
իսկ բնութեան բարքն կշտամբեն .
այնու զի արարչախնդիր և աս-
տուածախոյզ են , և անկեալք 'ի
միոջէ ճշմարտէն՝ 'ի բազումս աս-
նատեցին , և ոչ ուրեք եգեւ կայ
և հաստատութիւն ։ Զի խնդրելն
զԱստուած , գովութեան արժանի
էր . և ոչ զմին եւեթ՝ այլ զբազումս
մուծանել , անհնարին ամպարշտու-
թիւն է ։

Գ . ԵՒ առաւել Յունաց իմաս-
տունքն զարտուղին . զի հասեալ 'ի
վերայ իմաստութեանն , չծանեան
իմաստութեամբն զարարիչն ։ Քան-
զի դնեն և նոքա մի ինչ ինքնակաց
պատճառ ամենայնի . որոյ ոչ յու-
մեքէ եղեալ , այլ ինքն անձամբ
ինքնակաց առաջին գոլեալ . և եր-

կերպով աստուած և ապաւինիչ զնեն զմիտս. և երրորդ զշունչ, զոր ոգի ամենայնի կոչեն :

Զերկուսն 'ի միոջէ պատճառէ անտի զնելով, ցուցին՝ թէ մերձեցան 'ի դրունս ճշմարտի գիտութեանն. և 'ի նոցանէ այլ անթիւ իմանալիս երևելիս աստուածս ծննդեամբ առեղծանելով, անձամբ անձին փակեցին զդրունս հաւատոյ գիտութեանն՝ զի իբրև զարեգակն և զճառագայթս զնէն զԱստուած և զաստուածսն իմանալիս երևելիս. և բնաւ իսկ զաշխարհ մշտնջենաւորակից նմա. և յամենայնի զնորա ոգին իբրև շունչ ամենայնի, և յերկինս և 'ի լուսաւորսն և 'ի հուր և յօդսն և 'ի ջուրս և յերկիր, մինչև ցքարինս և ցփայտս և ցծառս և ցաղմամս խոտոյ անգամ: Եւ այնու կենդանութեամբ, ասեն, ամենայն արարածք զնորա բնութենէն կախեալ կան, որպէս ճառագայթք արեգական զանաւէն կախեալ կան: Եւ ինքն մի է և բազում, և բա-

զում է և մի. որպէս արեգակն մի է և բազում, զի մի անուն է և բազում ճառագայթք։ Եւ զայս ոչ ամենեքին այսպէս ասեն, այլ են բազում կրօնք փիլիսոփայից։

Դ. ՊԻՒԹԱԳՈՐԵԱՆՔՆ և պերիպատիկեանքն՝ միութիւն և խնամակալութիւն ասեն, և չզոհել աստուածոց։ Եդ կրօնս Պիւթագորաս՝ զընչաւորաց միս չճաշակել, և 'ի գինւոյ ժուժկալել։ Եւ 'ի լուսնոյ և 'ի վեր զամենայն ինչ որ է՝ անմահ համարել, և որ ինչ նորա 'ի ներքոյ՝ մահկանացու։ Եւ փոփոխումն շնչոց 'ի մարմնոց 'ի մարմինս մինչ ցանասունս և ցձկունս անզգամ։ Եւ լռութեան կրօնս սահմանեաց. և յետոյ զիւր անձնն աստուած անուանեաց։

Իսկ պղատոնեանքն, աստուած և հիւղ և իդոս, որ առաջինն՝ նիւթ է, և երկրորդն՝ առանձինն ինչ ուրուք։ Եւ զաշխարհս՝ արարած և եղծանելի։ Եւ զշունչ՝ անարար և անմահ և աստուածական, որոյ երեք մասունք են՝ բանական, ցաս-

նական և ցանկական ։ Եւ զկանայս հասարակաց ամենեցուն համարել, և մի՛ ումեք մի կին առանձինն ունել. այլ զոր արքն կամիցին և կանայքն ախորժիցեն, այնց ընդ այնս լինել ։ Եւ փոփոխմունս շնչոց, յայլ և այլ մարմինս մինչեւ ցճճիս և ցսողունս անգամ ։ Միանգամայն և աստուածս բազումս ՚ի միոջէ եղեալ սահմանէ ։

Իսկ ստոյիկեանքն մարմին զամենայն ինչ եդին, և զերեւելի աշխարհս աստուած համարին ։ Իսկ ոմանք ՚ի հրոյ էութենէ համարին ունել սմա զբնութիւն ։ Եւ աստուած զմիտս սահմանեցին, իբրեւ թէ շունչ ամենայնի իցէ տարերն երկնից և երկրի. մարմին նմա՝ զամենայն ինչ որ է՝ եդին, և աչս՝ զլուսաւորսն ։ Եւ զմարմինս ամենեցուն կորստականս, և զշունչս փոփոխելիս ՚ի մարմնոց ՚ի մարմինս ։

Իսկ եպիկուրեանքն ասեն . անհատ և անբաժին մարմինք էին զառաջինն, և անտի եկաց ամենայն ինչ ։ Եւ վախճան լաւութեան ըզ-

ցանկութիւն սահմանեցին։ Եւ թէ ոչ Աստուած գոյ, և ոչ խնամակալութիւն՝ որ վարիցէ զամենայն։ Այս են կրօնք փիլիսոփայից։

Ե. ԲԱՑՑ հեթանոսութեան սկիզբն 'ի Սերուքայ ժամանակաց անտի եղեւ. զի որ լաւ ոք եկեալ յաշխարհ մեռանէր, վասն յիշատակի քաջութեանն զպատկերն երանգօք 'ի նկարու հանէին. և անտի ուսեալ տխմարաց՝ տակաւ 'ի պաշտօն առնոյին։ Եւ կռոց և դրօշելոց հանդամանքն՝ առ Թարայիւ հարբ Աբրահամու, և անտի իւրաքանչիւր ոք իւրով արուեստիւ զնոյն դրօշէր. զարբինն՝ զարբնութեամբ, հիւսնն հիւսնութեամբ, արծաթագործն և պղնձագործ և քարտակոփն և բրուտն՝ իւրաքանչիւր արուեստիւ։ Եւ անտի կարգեալ հասանէր յեգիպտացիս և 'ի բաբելոնացիս և 'ի փռիւգացիս և 'ի փիւնիկեցիս գործ դրօշագործութեան և խորհուրդք նորին. և ապա 'ի Հելլէնս, որ են Յոյնք, առ Կեկրոպեաւ. և եւս յետոյ առա-

ւել լեառնքս առ Կոռնաւն և Բէթա-
և Դվիա և Սպոզոնիւ և առ այ-
լովք բազմօք, զորս մի ըստ միոջէ
աստուածս անուանեցին ։

Եւ Հելլէնք կոչին Ցոյնք՝ յառա-
նէ միոջէ, որում Հելլէնոս անուն
էր յԵլլադացւոց աշխարհէն ։ Բայց
այլք ասեն՝ եթէ 'ի ձիթենւոյն, որ
յԱթէնս բուսաւ իւրովի · վասն զի
ձիթենի յունարէն ելէա * կոչի ։

Բայց Ցոյնք 'ի Ցաւանայ, որ էր
մի յառաջնորդաց աշտարակագոր-
ծութեանն, վասնորոյ Մերոպայս
ամենեքեան կոչին յաղագս բարբա-
ռոյն բաժանելոյ · քանզի բաժա-
նումն յունարէն մերիսմոս ** կոչի ։

Եւ առաջին կրօնք՝ խուժականք
և սկիւթականք և հեթանոսականք
կոչէին, մինչեւ ելին Աբրահամու
աստուածպաշտութիւնն և աղա-
ւաղեաց զայն ։

Եւ յուդայութիւն 'ի Յուդայէ,
որ է հրէութիւն, 'ի չորրորդէ որ-
դւոյն Յակոբայ · յորմէ թագաւո-

* ἐλαία. ** μερισμός.

րութիւն էր, և կղզւոյ անուանն զա-
մենայն ազգն յուդայական:

Եւ 'ի վախճանի հրէութեան, քրիստոնէութեան անունն 'ի Քրիստոսէ. որ նախ յԱնտիոք անուանեցաւ աշակերտելոցն:

Զ. ԱՐԴ 'ի խնդրելն փիլիսոփայից զԱստուած 'ի բնական օրէնաց՝ որ 'ի միտսն տնկեալ է, որպէս յառաջագոյնն ասացաք, գովութեան արժանի է. բայց 'ի բազում աստուածսն անկանել, և զաշխարհս նմա մշտնջենաւորակից դնել, անհնարին ամպարշտութիւն է: Եւ 'ի դէպ ելանէ նոցա առաքելական բանն՝ եթէ ծանեան զԱստուած, և ոչ իբրեւ զԱստուած փառաւորեցին:

Զի Աստուծոյ փառաւորութիւնն այն էր, թէ յարարածոցն մեկնեալ էր զպատիւ արարչին. որով և արարածքն իսկ իւրաքանչիւր շարժմամբք և փոփոխմամբք զարարչէն քարոզեն: Արդ եթէ աստեղքն ըստ նոցա բանդագուշանացն աստուածք իցեն, և երկինք

և արեգակն և լուսին՝ որք ան-
խօսքն և անմռունչ են, զի՜նչ աւե-
լի իցէ պատճառն քան զպատճա-
ռաւորսն ։ Եւ մանաւանդ յոր-
ժամ զնորին իսկ զմիտսն և զշունչ,
թէ մարթիցի Աստուծոյ շունչ ա-
սել, ամենայն արարածոց շնչաւո-
րաց և անշնչից բնութեամբ 'ի նո-
րա էութենէն գնեն. որ անհնա-
րին ամպարշտութեանն է, զԱս-
տուծոյ զիւրոյ էութեանն կենդա-
նութիւն՝ հոգեւորաց և շնչաւո-
րաց և անշնչից առ հասարակ հա-
մարել. և ոչ առաւել արարած
կենդանութիւն 'ի հրեշտակս և 'ի
դեւս և 'ի մարդկան, որ բանա-
ւորքն և մտաւորքն են. և յայլ
շնչաւորսն՝ բնական կենդանու-
թիւն 'ի չորեց հիւթոց խառնեալ
և յօդեալ, որք յորժամ քակտի-
ցին, և կենդանութիւնն 'ի նոյն
չորեսին հիւթսն լուծանի ։

Են ոգիք հրեշտակաց և դիւաց,
և շունչք մարդկան ։ Արդ և յիւ-
րեանց բանիցն իսկ ո՜չ ամաչիցեն,
որք զշունչն անարար անմահ և աս-

տուածեղէն յԱստուծոյ բնութե-
նէ անտի ասեն. և դարձեալ տան-
ջանս և պատիժս շնչոցն յանցու-
ցելոց դնեն, որ յետնոյ հայհոյու-
թեանն է՝ եթէ էութիւնն Աս-
տուծոյ 'ի մասունս բաժանեցի, և
'ի բազում. շունչս կտտորեցի. և
դարձեալ զերկրոյ պէս բնութիւնն
միւս կէսն տանջիցէ, և կէսն 'ի
փառս և կէսն յանարգանս, և մի
թերին յանոյշս և միւս թերին 'ի
դժոխս:

Եւ դարձեալ ասեն. թէ ոչ կեն-
դանութիւն ինչ է յամենայնի, զի
ա՞րդ իցէ զի ամենայն ինչ շարժի.
և սերմանք և տունկք արկեալք
յերկիր բուսանին. և յեգս մարդ-
կան և յանասնոց անկեալ սերմանք
դան 'ի ծնունդս և յաճումն. զոր-
մէ և ոչ մէք յուսաստ ինչ եմք, վասն
փորձոյ իրացն զարդեանցն յայտ
առնելոյ:

Այլ խնդիր այն է՝ թէ այն կեն-
դանութիւն ոչ Աստուծոյ էու-
թեանն կենդանութիւն է, այլ ա-
րարած կենդանութիւն այլազգ 'ի

բանաւորսն և 'ի մտաւորս , և այլազգ յանասունսն և յամենայն շնչաւորսն , և այլազգ 'ի բնականն՝ որպէս 'ի սերմանս և որ յէգս մարդկան և անասնոց անկանին : Յորոց մարդկանն առաւել և պատուականագոյն է . յորում և բնական կենդանութիւն է ըստ մարմնոյն , և բանաւորին սքանչելի ըստ շնչոյն : Զի մարմինն և նոցա 'ի չորից հիւթոցն կայ . և ոգին ոչ 'ի չորիցն հիւթոց յօդեալ , այլ 'ի պարզական և 'ի սուղական բնութենէ . և այլոց անասնոց ոչ նոյնպիսի , այլ 'ի բնական և յազդեցական բնութենէ . և սերմանց ոչ նոյնպիսի , այլ 'ի բնական և յանշնչական խառնացից :

Է . ՆՈՅՆՊԷՍ և ոչ 'ի լուսաւորսն շնչաւորութիւն ինչ բանաւոր է , այլ բնական և խաղացական շարժմունք . ուստի ոմանք և հրեշտակս վարիչս եդին նոցա : Այլ մեք զգրոց սրբոց զհետ երթիցուք , որ զանձրեւացն ասէ՝ թէ չեւ եւս էր Աստուծոյ տեղացեալ յերկիր :

Եւ ոչ որպէս ոմանք դանդաչեցին՝ թէ սատանայ ունէր իշխանութիւն շարժելոյ և փոփոխելոյ զօդս , ըստ այնմ զոր Առաքեալն ասէ՝ թէ ըստ իշխանի իշխանութեան օդոյս այսորիկ ։ Իշխան օդոյս այսորիկ կոչէ զնա՝ վասն յերկնիցն անկանելոյ և յօդս թափառելոյ ․ և յայտ անտի է զոր ասէ՝ թէ օդոյ խաւարիս այսորիկ ․ զի ցուցցէ՝ թէ ՚ի լուսոյ ՚ի խաւար կործանեալ է , և չէ օդոյն փոփոխիչ՝ մերթ յանձրեւս , մերթ ՚ի ձիւն , մերթ ՚ի կարկուտ ։

Այլ զի Աստուծոյ գործ է այն , և ոչ սատանայի , ասասցէ Դաւիթ Հոգւովն սրբով ՚ի մօտոյ՝ թէ հանէ զամպս ՚ի ծագաց երկրէ , և զփայլատակունս յանձրեւս արար ․ և հանէ զհողմս յըշտեմարանաց իւրոց ․ և դարձեալ՝ թէ դնէ զձիւն իբրեւ զասր , և զեղեամն իբրեւ զփոշի ցանեաց ․ և արկանէ զսառն իբրեւ զպատառս ․ հանդերձ այլովքն ։ Եւ մի մարգարէն ասէ՝ թէ կոչէ զջուր ծովու , և հեղու զնոսա ՚ի վերայ երեսաց երկրի ։ Եւ Յոբ ա-

սէ՝ թէ ո՞ ծնաւ զշիթս անձրեւի , և յորովայնէ ո՞յր ելանեն սառնամանիք , և զեղեամն յերկինս ո՞ ծնաւ , որ իջանէ իբրեւ զջուր ծորեալ ․ զի ասիցէ՝ թէ իմ գործ է , և ոչ այլ ուրուք ։

Նոյնպէս և զլուսաւորսն շարժել՝ նորա բանին գործ է , և ոչ այլոյ ուրուք ․ և ոչ միայն եւթն աստեղքն գնայունք են և այլքն աւանց գնացից , այլ ամենեքեան գնայունք ․ կէսքն յամրագնացք , և կէսքն արագագնացք ․ և ոչ յերկինս բեւեռեալ են , որպէս յառաջագոյնն ասացաւ , թէ իբրեւ զշարըն֊չանն շըղջեցին , և զնոսա մերթ յայտնեսցեն և մերթ ծածկեսցեն ։ Եւ որ առաւել ծաղրումն արժանի է , թէ արեգակն յարեւմտից յարեւելս գնայցէ ․ և ընդէ՞ր ոչ զարեւմուտս արեւելս կոչիցեն , և զարեւելս արեւմուտս ։

Այլ բնաւ իսկ , ասեն , ոչ ուրեք մտանէ արեգակն ․ և զի ոչ մտանէ՝ անտի յայտ է , զի ցայգ 'ի նորա լուսոյն 'ի լուսնի առնուն լոյս

ծագէ. քանզի ինքն երթեալ հեռացեալ յայլ կողմանս երկնիցն գտանի :

Եւ թէ ասիցես՝ թէ նա յերկինս իցէ ցայգ, խաւարս որ լինի՞ ուստի՞ իցէ :

Ասեմ, յերկրիս ստուերէ լինիցի:

Անգ որ 'ի վեր յերկինս խաւարն լինի, ուստի՞ իցէ. ո՛չ ապաքէն յայտ է՝ թէ ուրեք ծածկի ցայգ. որպէս և 'ի մտիցն է տեսանել : Զի իբրև 'ի վերուստ 'ի խոնարհ իջանէ, և դարձեալ յելանելն՝ իբրև 'ի ներքուստ 'ի վեր ելեալ համբառնայ :

Եւ 'ի զուր է ճամարտակելն նոցա, զի այնչափ մեծութիւն երկնից տան քան երկրի. զի աստուածատուր գիրք զերկինս թզաւ ասեն և զերկիր քլաւ. և ոչ աւելի զթիզն քան զքիլն գտանեմք :

Ը. ԴԱՐՁԵԱԼ և լուսին՝ թէ ոչ իւր առանձինն իցէ լոյս, նախ նոցա բանն ստի՝ զոր ասեն, եթէ 'ի յաճախելն յամենայն իմիք՝ աճէ հիւթն որ 'ի նմանէ, և 'ի լնուլն՝ լնու, և 'ի պակասելն՝ պակասէ :

Որպէս փորձ իրացն իսկ յուղիղս ամենայն մնեղեաց ցուցանէ , և 'ի ծառս և 'ի տունկս խոնաւութիւնն։ Եւ յԵւրոպն տեղիք ինչ են ծովուց , որոց ջուրն ըստ աճել լուսանին՝ աճէ , և ըստ ընուլն՝ ընու , և ըստ պակասելն՝ պակասէ ։ Եւ նոքա այսչափ ժմերտեալք՝ մինչեւ զամենայն մարդկան աչս կամին ունել , որ ցայգ 'ի մտանել արեգականն՝ տեսանել պայծառացեալ ըղլոյս լուսնի տեսանեն ։

Զիմորդ արագագոյն քան զարեգակն զչանձնաւոր լուսինն առնցեն . զի նա , ասեն , յերեսուն աւուր կատարէ զընթացսն , և արեգակն 'ի տարւոջ ։ Զորս փորձ իրացն յանդիմանէ , և աստուածատուր գիրքն , որ ասէ՝ թէ արար երկուս լուսաւորս մեծամեծս , և եդ զնոսա 'ի հաստատութեան երկնից ։ Եւ զի զտեսանել պայծառութիւն արեգականն ցուցանիցէ, ասէ . արար զլուսաւորն մեծ՝ յիշխանութիւն տուընջեան , և զլուսաւորն փոքր՝ յիշխանութիւն գի

շերոյ, և զատեալս ։ Ուստի յայտ է՝ թէ յիւրաքանչիւր իշխանութիւնս կարգեալ են, և ոչ մի 'ի միոջէ առնու զլոյսն ։

Եւ զաճելն և նուազել լուսնի իբրեւ ընդ պատենիւք ինն մտանել և ելանել ասեն իմաստունք ։ Եւ նշանս անտի տան, զի է երբեք՝ յորժամ յաճմունսն իցէ և լնլոյն, շուրջ զանօթոյն ծանրանայ, որպէս թէ ընդ սակաւ ինչ փեռեկումն ծերպից՝ նշոյլք երեւեսցին ։

Եւ դարձեալ խաւարելոյ արեգական եթէ լուսնին պատահել պատճառ իցէ, յորժամ լուսինն մթանայցէ՝ նմա զի՞նչ պատահիցէ ։ Եթէ զաստղ պատճառ պատահելոյն դնիցեն, ահա ոչ տեսանեմք այնչափ մեծ աստղ յերկինս՝ որ պատահելոյ լուսնին՝ ծածկել կարիցէ զլուսինն . և ոչ աստղ ցածագոյն գոյ քան զլուսինն՝ թէ 'ի ներքոյ նորա հանդիպեալ զնա խաւարեցուցէ ։

Նա թէ և զարեգական լոյսն արգելուլ կարէր լուսինն, ապաքէն

զի՛ւր լոյսն ծագէր յերկիր, զի զա-
նեալ իբրեւ զլուսնական երեւէր
տիւն եւ ոչ ամենեւին խաւարչուտ :

Թ. ԱՅԼ Ճշմարիտ է բան գրոյն,
որ ասէ՝ թէ դարձուցեց զարեգակն
'ի խաւար, եւ զլուսինն յարիւն :
Զի ցուցցէ՝ թէ Տէր է լուսաւո-
րացն, եւ լուսաւորելոյ եւ խաւա-
րեցուցանելոյ, առ 'ի կշտամբու-
թիւն արեւապաշտացն եւ լուսնա-
պաշտացն :

Եւ չէ հնար լուսնի յերկիր ի-
ջանել. որպէս կախարդաց տե-
սեալ 'ի ժամանակի հրամանաւ Աս-
տուծոյ զլուսնոյն արիւնագոյն լի-
նելոյ զկերպարանսն՝ գիտի նմանել
լուսնի բարբանջեն, թէ զլուսինն
իջուցանիցեն. որում չէն մարթ լի-
նել, թէ որ քան զքաղում աշ-
խարհս մեծ է՝ թէ 'ի կալ մի փո-
քրիկ ամփոփիցի, եւ կթիցի ան-
ատինն :

Եւ քանի՛ անթիւ բիւրուց կա-
խարդաց են յերկրի. եթէ իւրա-
քանչիւր ոք 'ի նոցանէ իջուցանել
կարէր զնա, ոչ երբէք տայինն նմա

ելանել յերկինս ։ Այլ զի ոչ երբէք իջանէ՝ յայտ անտի է, զի ոչ զիջանելն ոք տեսանէ զնորա, և ոչ զամբառնալն ։ Եւ եթէ կացեալ միտ դնիցես, անդէն անդէն մթացեալ անօթն լուսաւորի առ սակաւ սակաւ, մինչեւ ամենեւին յարդարի ։ Զի թէ իջանելոյ ինչ հնար դոյր, թէպէտ և զիջանելն ոք ոչ տեսանէր, սակայն զհամբառնալն ամենեքեան տեսանէին ։ Այլ լուսաւորացն այնչափ ինչ է, որպէս աստուածատուր գիրք ասեն՝ թէ եղիցին 'ի նշանս և 'ի ժամանակս և յաւուրս և 'ի տարիս ։

Արդ եթէ լինին ինչ 'ի նշանս կամ ջերմոց կամ ցրտոց աստեղք, ոչ եթէ իբրեւ զկենդանիս ինչ լինիցին, այլ իբրեւ Աստուծոյ կարգեալ յայն՝ զի մի' դատարկք ինչ յարարածոցն Աստուծոյ իցեն ։ Եւ Յունաց իմաստունքն այնու դարձեալ են, զի թողեալ զպատճառն՝ պատճառաւորացն պաշտօն մատուցանիցեն. որպէս երանելին Առաքելոյն ասէ՝ թէ պաշտաւոր-

ցան և պաշտպանեցին զարարածս և ոչ զարարիչն ։

Ժ. ԵԻ դարձեալ, ոչ որպէս ասենն է՝ եթէ զերկիրս ջուր պատիցէ, այլ ընդ երկիր և 'ի վերայ երկրի են ջուրք. և ըստ երկիր անդր ոչինչ է, և ոչ եթէ ջուրք ։ Եւ վկայեսցեն նոցա Հերակլի արձանքըն՝ յորս գրեալ է, ասեն, թէ յայսմ վայրէ ոք անդր մի՛ ժտեսցի երթալ ։

Եւ օդ ընդ ջուրս և ընդ երկիր խառն է. և զի ընդ ջուրս օդ խառն է՝ 'ի զեռնոցն յայտ է, որ 'ի ջուրսն զօդոյն կենդանութիւնն ծծեն ։ Եւ զի ընդ երկիր նոյն օդ խառն է, յորժամ անձրեւ լեալ իցէ և արեւ տայցէ, 'ի գոլորշոյն՝ որ 'ի սըրտէ երկրին 'ի վեր ցոլանայ՝ յայտ յանդիմանն երեւի ։ Եւ զի ընդ օդս հուր խառն է, 'ի փայլատականցն՝ որ 'ի շփելոյ ընդ միմեանս հողմոյն և ամպոց արձակին՝ յայտ յանդիմանն ցուցանին ։ Եւ դարձեալ, թէ յապակի սափորակ՝ ջուր արկեալ յարեւու ունիցիս, լուսաւորու-

թեան արեւուն մտանել ընդ աղխ-
տակութիւն ապականոյն , և ընդ
յստակութիւն ջրոյն օդով թափ-
անցանց անցեալ՝ հուր ծնուցա-
նէ ։ Եւ զի ընդ ջուրս հուր խառն
է , 'ի քարանցն հանելոյ 'ի ջրոյ՝
զոր ընդ միմեանս շփիցեն և հանկ-
ցեն հուր՝ յայտ յանդիման ցուցա-
նի . և զիշերի , յորժամ առ ծով-
եզեր կայցես և զջուրն ժքլթիցես ,
նշոյլք լուսոյն հատանին ։

Եւ զեռունքն որ 'ի ջուրսն 'ի ներքս
են , 'ի չորից հիւթոցն յօդեալ են ,
յերկրէ և 'ի ջրոյ , յօդոյ և 'ի հրոյ ,
որպէս և ամենայն մարմնաւորք՝
որ 'ի ցամաքին են ։ Զի այնպէս
կազմեաց Աստուած զաշխարհ .
նախ զչորս հիւթսն մեկնեալս ա-
րարեալ , ապա նոքօք յօդեաց զա-
մենայն . և միոյ արարչի գործ է
ամենայն ինչ , և նոյն վարէ և առա-
ծէ զընա ։

ԺԱ. ԵՒ ոչ , որպէս գլուխ փի-
լիսոփայիցն նոցա Պիւթագորաս և
պերիպատիկեանքն ասեն , մի միու-
թիւն՝ պատճառ ամենայնի , և խնա-

մանկալութիւն. զոր ո՛չ 'ի նմանէ առեն, այլ թէ զօրութիւն ինչ ինչ իցէ առանձինն խնամակալութիւնն։ Եւ որպէս պատճառ ամենայնի 'ի միջէ միութենէ այս՝ և զխնամակալութիւնն 'ի նմանէ զնէր, զեղեցիկ և գովութեան արժանի կարգեր. բայց զի յայլմէ զպատճառան կարգէ, և յայլմէ զխնամակալութիւնն, պարսաւանաց արժանի է և ոչ յարգանաց։

Եւ դարձեալ՝ զի սատուածոցն ոչ հրամայեաց զոհել, այնու գովելի է. բայց զի ոչ յայտնի քարոզեաց՝ թէ մի Աստուած է և ոչ բազումք, այնու կարի դարովելի։

Գովելի և առաւել գովելի, զի վասն կարեաց և ցանկութեանց յաղթելոյ՝ 'ի կերակրոցն կրօնաւորեցաւ. բայց զի փոփոխմունսն ոգւոց 'ի մարմնոց 'ի մարմինս եդ, այնու յոյժ եպերելի է։ Որպէս թէ արդարոցն մեռելոց ոգիք յայլ 'ի սուրբ մարմինս փոխիցին, կամ 'ի մարդկան կամ յանասնոց այլոց. և այն նոցա իբրեւ ընդ հատուց-

մնան բարեաց գործոց լինիցի ։ Եւ մեղաւորացն ոգիք յաղտեղի մարմինս փոխեցին , կամ 'ի մարդկան կամ 'ի գազանաց և 'ի ճճեաց և 'ի սողնոց . և այն նոցա ըստ հատուցման չարեաց գործոց լինիցի ։

Եւ զմիսն չուտել՝ եթէ վասն զկարծիս մարմնոցն խափանելոյ հրամայէր , բարւոք և յիրաւի առնէր . ապա եթէ լոկ 'ի պղծոյ իմիքէ արարածոց հրամայէր հրաժարել , վատթարագոյն ։ Այլ յայտ են պատճառքն՝ ուստի զմիսն շնչաւորացն հրամայէր չուտել . որպէս թէ հոգւի աստուածեղէն իցէ 'ի մնեղեան , և վասն այնորիկ չիցէ պարտ ուտել զմիս կենդանեացն ։ Վասն որոյ և մոգքն նախ յաղէն , և ապա սպանանեն զանասունսն , զի յանձգայ եղանիցեն շունչքն 'ի մարմնոց անտի ։ Եւ զայն ոչ գիտեն՝ թէ երկուս մահ սպանանեն . մի յաղելովն , և միւս եւս փողոտելովն ։

Նոյնպէս և Պիւթագորաս ոչ հրամայէ անասունս զոհել գից , որպէս թէ չիցէ պարտ զոհել աս-

տուածս աստուածոց : Քանզի հո-
գի աստուածեղէն ասէ յանասուն-
սըն . և յայտ անտի է՝ զի երկիր պա-
գանել հրամայէ , և զոհել ոչ :

Կարի անարժան գործ էր , և 'ի
լուանոյ 'ի վեր զամենայն ինչ ան-
մահ համարել : Ցայտ առնէ , թէ
զայն ամենայն աստուածս կարծէր .
և անտի և 'ի խոնարհ մահկանա-
ցուս գնելով , ցուցանէր՝ թէ հուր
և օդ և երկիր կենդանիք ինչ իցեն ,
և մեռանիցին . որոց ոչ զկենդանու-
թիւնն զգացեալ , և ոչ զմահու-
ադղութիւն առնուն , որ շնչաւորայն
է և ոչ անշնչոց :

Ես հինգամեայ լռութիւնն , զոր
նորյաշակերտութիւն եկելոցն սահ-
մանեաց , թէպէտ և մեծի ժուժ-
կալութեան օրինակ էր , քանզի և
ոչ հարցանել ինչ իշխէին՝ բայց մի-
այն լսել , այլ ոչ ինչ կարի յօգուտ
էր : Զի թէ յառաջ քան զհինգա-
մեայ զժամանակն վճարէր ոք 'ի
նոցանէ , թէպէտ և կարի քաջ 'ի
լսելոյն իմաստնանայր , ոչ ինքն վայ ,
ելէր յիմաստութեանն՝ քանզի ոչ

իշխեր խօսել, և ոչ այլ ոք՝ վասն զի ոչ լսեր զիմաստութիւնն ։

Եւ որ անհնարին յիմարութեանն է, յետոյ՝ ասեն՝ զիւր անձնն աստուած անուանեաց. որ յաւաւել հպարտութենէն դիպեցաւ նմա. զի ոչ եկն ըստ բանի իմաստնոյն՝ թէ որչափ ՚ի մեծութիւն հասանիցես, ՚ի խոնարհութեան կալջիր զանձն ։

ԺԲ. ԻՍԿ Պղատոն, որ աստուածն և հիւղ և իդոս զնէ էութեամբ, ցուցանէ թէ կերպարանաց արարիչ է Աստուած, և ոչ բնութեանց ։ Ուստի և աղանդացն առեալ նովքն դանդաչեն՝ թէ որպէս Աստուածն էութեամբ էր, նոյնպէս և հիւղն և իդոսն՝ որ է առանձինն ինչ ուրուք. որպէս Աստուծոյ արուեստագիտութիւնն՝ առանձինն էր և հիւղեայն նիւթն, և ՚ի կերպարանս եւեթ կարգաց ածել զհիւղն՝ որ խառն ՚ի խուռն վարէր, և ոչ ՚ի չգոյէ ՚ի գոյ ածել զամենայն՝ որպէս և կարօղ ամենայնի. որ տկարութիւն արկանէ զԱստուծով, թէ կարօտ եղեւ յայլ

մէ նիւթ մուրանայ. որով ոչ ինչ առաւել քան զարուեստագէտն զատանի, թէ իբրեւ զնոսա կարօտ նիւթոյ իցէ։ Եւ զաշխարհ արարած եւ եղծանելի ասէ. եւ երբեմն նա եւ այլքն միանջենաւորակից Աստուծոյ։

Եթէ արարած եւ եղծանելի է, զիա՞րդ միանջենակից Աստուծոյ իցէ. եւ եթէ միանջենակից իցէ, որպէս ասենն՝ թէ որպէս սուեր իրք ոչ երբէք հեռանայ յիմքէն՝ նոյնպէս եւ ոչ աշխարհս երբէք զատ յԱստուծոյ, թէ այնպէս իցէ, զուր է ասելն՝ թէ արարած եղծանելի է աշխարհս. բայց թէ զայն եւս խիթիցեն ամպարշտել՝ թէ որ պատճառ ստուերին է, ՚ի միջոյ բառնալոց իցէ։ Ապա թէ այն ոչ լինիցի, քանզի եւ չլինի իսկ, եւ ոչ ստուեր ՚ի միջոյ բառնալոց է. եւ ստորապարտ են զանդրաչանքն։

Եւ շունչքն՝ թէ վասն զի յԱստուծոյ էութենէն իցեն՝ անսարարք եւ անժամանք իցեն, երեք մասունքն ՚ի նոսա ուստի՞ իցեն՝ բանականն եւ

ցասմնական և ցանկական ։ Չի թէ պէտ և մինն է յԱստուած, զի նա է աղբիւր ամենայն բանաւորութեան, այլ 'ի ցասմանէ և 'ի ցանկանալոյ 'ի վեր և ազատ է Աստուած. քանզի առանց կարեաց և առանց մասանց է աստուածականն ։

Եւ եթէ ինքն՝ որպէս ասենն՝ լուսաւորութեանց վասն կոյս մՃարեցաւ յաշխարհէ, այլոց զիա՞րդ հրամայէր զկանայս հասարակաց համարել, և ոչ իւրում կնոջ եւեթ սկել ։

Եւ զաստուածեղէն շունչսն ընդէ՞ր և նա իբրև զառաջինսն փոփոխելիս 'ի մարմնոց 'ի մարմինս համարէր, մինչև 'ի սողունս անդամ և 'ի ձձիս ։ Որոյ հայհոյութիւնն 'ի բունն իսկ գնայ, ըստ նորա ամպարշտութեանն. որպէս թէ զկէսն յիւր յինքեան ունիցի, և զկէսն իւր 'ի սողունսն և 'ի ձձիս տանջիցէ. որ ոչ նորա է, որ անբաժին և անքանակ և անհատ և առանց մասանց է ։

Եւ եթէ, որպէս դանդաչենն,

բաղում աստուածք 'ի միջի Աստուածոյն ելեալ իցեն, ընդէ՞ր ոչ բաղում աշխարհք իցեն, և ոչ բաղում երկինք, և ոչ բաղում արեգակունք, և ոչ բաղում երկիրք։ Այլ թերևս դատարկս աստուածս եհան յիւրմէ. և դատարկք աստուածքն ո՞ւմ պիտոյ իցեն։

ԺԳ. ԻՍԿ առոյնկեանքն մարմնապաշտք հայեցեալ յերևելիս աշխարհս, զամենայն ինչ մարմին կարծեցին. և զերևելիս աշխարհս աստուած համարեցան։ Որք աղանդամոլք գտանեն 'ի փիլիսոփայից, ոչ ինքեանք զիմանալի ինչ զմտաւ կարացին ածել, և ոչ յայլոց ուսանել կամեցան, եթէ է ինչ գոյութիւն՝ որ զերևելիս շարժէ, և զշարժիչն պարտ է Աստուած իմանալ և ոչ զշարժունն։

Իսկ ումանք 'ի նոցանէ 'ի հրոյ էութենէ ասեն զբնութիւն աշխարհիս, վասն զարեգակն առաւել զարմանալի համարելոյ, և զբնութիւն հրոյ սաստկագոյն իմանալոյ։ Եւ հայեցեալ 'ի միտս՝ թէ զամե֊

նայն է մօօքն նկատել մարթեն, վասն այնորիկ զմիտս աստուած համարեցան, իբրեւ ըշուանչ երկնից և երկրի և ամենայնի որ 'ի նոսա. և այս զուսաւորսն, որք ըստ անսով ժան անմտութեանն՝ և ոչ պատ֊տասխանի առնելոյ արժանի են։

Եւ զմայրմին իբրեւ զայլան կողմա֊տական համարին, և ըշուանչան փո֊փոխելի 'ի մարմնոց 'ի մարմինս, զոր և ոչ նոքա յայտնի կարեն առ֊նել, և ոչ այլքն աստուածոյնք քան զնոսա։ Զի ամենեքեան առաս֊պելս արկանեն. և Թեպէտ և կեսքն հասին ճշմարտութեանն, չկացին 'ի ճշմարտութեանն։

ԾԴ. ԽՍԿ եպիկուրայքն բնա֊ւինքնակաց իսկ համարին զաշխարհս։ Որպէս թէ նախ հողամաղք ըն֊թանային. որպէս յորժամ շողն ընդ երդ մտանիցէ, և հողամաղք իմն երեւին 'ի շողն, այնպիսի՝ ա֊սեն՝ մարմինք անհատք և անբաժինք էին զառաջինն, և անտի թանձրա֊ցեալ յօդեցաւ ինքն աշխարհս։ Եւ թէ ոչ Աստուած և ոչ խնամակա֊

լուԹիւն ինչ է, որ՚ վարեցէ զաշխարհս ։ Զորս և փիլիսոփայքն ինչ յընչաց քերթեն, և ամենեւին չհամարին զնոսա աղանդս ։ Զորոց և Առաքեալն ասէ՝ Թէ առանց Աստուծոյ շրջէին յաշխարհի ։ Որոց այնքան կամակոր յամառութիւն եղեւ, մինչեւ յայնչափ ՚ի բազում ՚ի նախնեաց փիլիսոփայիցն աստուածոց և ոչ մի աստուած ընդունել ։ Տեսանե՞ս՝ զի գործ սնահաւատուԹեան այնչափ բռնացեալ ընդունելեացն, մինչեւ անաստուած հանել յաշխարհէ ։

ԺԵ. ԱՌ Սերուքաւ եղեւ, ասեն, սկիզբն հեթանոսութեան ։ Ուստի յայտ է՝ Թէ ցայն վայր աստուածպաշտք էին, և եկեղեցի Աստուծոյ ՚ի սկզբանէ աշխարհի էր ։ Զորմէ և Դաւիթ ՚ի Հոգւոյն սրբոյ ուսեալ, մատուցանէր աղօթս՝ Թէ յիշեա զեկեղեցի քո զոր ստացար ՚ի սկզբանէ ։

Բայց Թէպէտ և հեթանոսուԹիւնն եմուտ յաշխարհ, այլ աստուածպաշտութիւնն ոչ ամենե-

վն պահպանեաց ։ Եւ յայտ առնէ, զի զնոյն Աբրահամ ՚ի հեթանոսացն եկն աստուածապաշտաց պատահեաց ։ Մելքիսեդեկայ քահանայի Աստուծոյ բարձրելոյ, և քահանայ ոչ երբեք անուանի՝ եթէ ոչ ժողովուրդ գուցէ նորա ։ և Աբիմելէքայ՝ որ Աստուծոյն եւեթ խօսէր ընդ Աբրահամու, և ոչ դիւօք ։ Եւ բարեկամքն Յոբայ և Եղիու Աստուծով միայն ամենակալաւ խօսէին ընդ նմա ։

Եւ այնպէս ոչ եթող երբեք Աստուած զաշխարհս առանց վկայութեան. որպէս մարգարէն առ հրէութեանքն ասէր իբրեւ յերեսաց Աստուծոյ՝ թէ յամենայն տեղիս արկանեն խունկս և մատուցանեն պատարագս անուան իմում ։ Չի ցուցցէ՝ թէ յամենայն գաւառս աստուածապաշտք գտանէին, որք յանդիմանէին զհեշմակապաստան ։

ԺԶ. ԱՅԼ, ասէն, ընդէ՞ր յամեաց գալուստն Քրիստոսի, և կարեան այնչափ. ազգք՝ առանց աստուածպաշտութեան ։

Եթէ չէր աստուածաքարոզս աս-
տուածպաշտութեանն յամենայն
գալու առաքեալ, թերեւս գոյր
մնալ այնպիսի բանից. բայց զի ոչ
երբէք դադարեաց 'ի վկայութիւն
տալոյ, անձանց մեղ գիցեն չհա-
ւանօղքն, և մի՛ Աստուծոյ :

Զեկն Քրիստոս 'ի տղայութեան
աշխարհի. զի տղայոցն կաթն պի-
տոյ էր, և ոչ հաստատուն կերա-
կուր. և ոչ յեռանդան երիտասար-
դութեանն, յորժամ ելեալ զե-
ղոյր մոլորութիւն դիւապաշտու-
թեանն : Այլ նախ կրթեաց քա-
րոզովքն և մարգարէիւք՝ իբրեւ
կաթամբ, և ապա եկն տալ զկա-
տարեալ վարդապետութիւնն, իբ-
րեւ հաստատուն կերակուր : Քան-
զի և ոչ տղայոյ ոք հաստատուն կե-
րակուր տայ, և ոչ մեծամեծ խոր-
հուրդս յայտնէ, և ոչ աւագ բանս
խօսի, մինչեւ 'ի կատարեալ չափ
հասակին հասանիցէ :

Որպէս Առաքելոյ՝ առեալ զին-
քեամբ զերեսս ամենայն մարդկու-
թեան, ասէ. մինչ տղայն էի, իբ-

րեւ զորդայ խորհելի . այլ իբրեւ եղէ այր, զորդայութեանն խափանեցի : Չի ցուցանիցէ՝ թէ ՚ի հասուն հասակի եկն յաշխարհ ՚ի կատարեալ գիտութիւնն, որպէս յայսմ աշխարհի մարթի հասանել գիտութեան : Այլ ՚ի վայելչութիւն կատարելոյ գիտութեանն, և զանձն և զայլս անդր հրաւիրեաց առաքելովն՝ թէ այժմ փոքր ՚ի շատէ գիտեմք, այլ յորժամ եկեսցէ կատարումն՝ դէմ յանդիման տեսանեմք :

Ուստի յայտ է՝ թէ առ ամենայն կարօղ է Աստուած, և յամենայնի բաւական : Կարօղ էր և սա վաղ յառաջին յաւիտեանսն առնել զաշխարհ . այլ այնպէս կամեցաւ՝ զի ոչ կարի վաղ առնիցէ, և ոչ յոյժ անագան, այլ յորժամ դէպ և պատշաճ իցէ : Չի մի՛ վաղն առնելովն լեալքն ձանձրասցին, կարծելով թէ մշտնջենաւորակիցք նորա իցեն . և մի՛ դարձեալ անագանն առնելովն կարծիք տկարութեան լինիցին և առաջին և միջին և վերջին խորհրդոցն :

Նա և զմարդն, զոր ժառանգ ամենայնի կամեցաւ առնել, ոչ նախ քան զժառանգութիւնն արար. այլ նախ զերկինս և զերկիր, զջուրս և զհուր և զօդ և զլոյս և զտունկս, զգազանս և զանասունս և զթռչունս: Նախ զտունն, և ապա զտնակալն. Նախ զստացուածոյն, և ապա զստացօղն. Նախ զծառայսն, և ապա զտէրն. զի մի՛, յորժամ յետոյ լինիցին՝ որոց իշխանն եղեւ, կարծիս մնասու առնուցու՝ թէ իւր արարածք իցեն: Այլ յորժամ նախ զնոսա արարեալս տեսանիցէ, ծանուցեալ առնուցու 'ի միտ՝ թէ է իմն զօրութիւն, որ արար և ետ զնոսա ընդ ձեռամբ նորա. և զպատիւ փառաւորութեանն մի՛ անձին առնել խորհիցէ, այլ իւրում արարչին՝ որ ձրի նմա զայն շնորհեաց:

Նոյնպէս և զգալուստ Որդւոյն իւրոյ յայնմ ժամանակի պատշաճեաց, յորում գիտէր թէ յօգուտ լինելոց է: Եւ եթէ բժիշկ ըստ պէսպէս հիւանդութեանց՝ ազգի

ազգի զերդս ախտացելոցն մատու-
ցանել, զի որ սկզբան ցաւոյն դէպ
լիցէ՝ զայն 'ի սկզբանն մատուցա-
նեն, և որ յընդմիջելն՝ զայն 'ի մի-
ջոցի, և որ 'ի պառաւել ցաւոյն՝
զայն հուսկ յետոյ, որչափ ևս ա-
ռաւել ամենահնարն՝ յորմէ ամե-
նայն հանգամանք հնարողութեան
բաշխեալ են, 'ի դէպ ժամանակի
առնէ զոր առնէ. ոչ առաջին և
երկրորդ և վերջին խորհրդով. այլ
միանգամայն ըստ կամելոյն՝ զգործն
արդեանցն կատարէ: Եւ ոչ յե-
տոյ ծնանի 'ի նմա կամելն. այլ իբ-
րեւ կանխագէտ գիտէ զամենայն,
մինչ չեւ ինչ լեալ իցէ, թէ որպէս
պարտ իցէ առնել, և յոր ժամա-
նակի, և յոր պէտս: Եւ ոչ խառն
'ի խուռն ինչ առնէ, թէ առ ապա
զղջանայցէ և եղծանիցէ զստեղ-
ծուածն իւր: Եւ ոչ իմիք կարօ-
տանայ, թէ առնելոյ ինչ յումեքէ
կամ յումեքէ ակն ունիցի. այլ բա-
ւանդակ յինքեան ունի զամենայն
կարողութիւն առնելոյ և հաստա-
տելոյ զամենայն, և անխարխափ

պահելոյ ։ Եւ չունի զոք ընդ իւր զօգնողականց՝ իբրեւ զեղբայր, կամ իբրեւ զընկեր, կամ իբրեւ զօտար ըզ գործակից․ այլ միայն զիւր զօրութիւնն և զիմաստութիւնն, որ իւրոյ էութեանն ծնունդ է և մշտնջենաւորակից․ և զիւրոյ զընութեանն Հոգին, որ 'ի նմանէ է և միշտ առնմա անքակ և առանց բաժանելոյ ։

ԺԸ․ ԵՒ յայսմ ամենայնէ յայտ է՝ Եթէ ոչ հիւղ ինչ, որ է նիւթ, էր ընթերակաց Աստուծոյ, ըստ ասեն Յունաց իմաստունքն զարարածս արարեալ, և 'ի նմանէ չարեաց յաշխարհ մտեալ, որպէս ասեն աղանդքն՝ որ 'ի նոցանէ առին պատճառս զհիւղեայն աստուածացուցանել, գնել աստուած հակառակ Աստուծոյ ։ Եւ ոչ այլ ոք արարիչ էր չարեաց, որպէս մոգքն խաբին՝ թէ Խարամանն արար զչարիս․ այլ մի միայն Աստուած է արարիչ, և նոյն բարեաց և ոչ չարեաց, և մշտնջենաւոր արարիչ ։ Զի և մինչ չեւ արարեալ էր զարարածս 'ի մտի իւրում ունէր յա-

ռաչցխութեամբ զպայման կազ-
մածոյ արարածոց ։ Եւ չէր երբէք
յորժամ չէր արարիչ, այնու զի
ունէր յինքեան զկարողութիւնն ա-
մենեցուն բաւական լինելոյ ։

Եւ բազում պատճառք էին Աս-
տուծոյ, որովք եկն զարարածսն
առնել ։ Նախ զճշմարտութեանն
խելամտութիւն չէր պարտ զա-
տարկ թողուլ․ զի մի՛ երբեւ զանկար
ոք պարտեալ ինչ գտանիցի՝ առ ՚ի
չկարելոյ առնել զայնս, զորոց խե-
լամտութիւնն յինքեան ունէր կան-
խակալ գիտութեամբ ։ Երկրորդ
անգամ, քանզի բարերար է բնու-
թեամբ, չէին իրաւունք զբարե-
րարութիւնն անօգտակար պահել ։
Եւ այլ ինչ բազում նման սոցին
էր զԱստուածով, վասն որոց կազ-
մածոյ աշխարհի արար սկիզբն ։

Որպէս ոք եթէ ճարտարութիւն
իրաց ինչ գիտիցէ, եթէ զնուագա-
ծութեան և եթէ զբժշկութեան,
եթէ զհիւսնութեան, և այլեամբք
զճարտարութիւնն չցուցանիցէ, ՚ի
զուր ունի զհանգամանս ճարտա-

րութեանն՝ ուստի ոչ ինքն վայելեսցէ, և ոչ այլոց զգիտութիւն արուեստին ցուցանիցէ։ Նոյնպէս և որ բարերար ոք իցէ, եթէ բարերարութեանն վայելելիք չիցեն, ո՞ւմ շահ իցէ բարերարութիւնն։ Զի բարերարութեանն առաքինութիւն այն է՝ յորժամ այլքն՝ ՚ի նմանէ վայելեսցեն. եթէ չիցեն՝ որք վայելիցեն ՚ի բարերարութեանն, զի՞նչ շահ իցէ ՚ի բարերարութենէ անտի։

Նոյնպէս և Աստուծոյ որ զամենայն ճարտարութիւն արուեստագիտութեան ունէր յինքեան, եթէ չէր արարածս արարեալ՝ ՚ի զուր կարծէր ունել զճարտարութիւնն, յորժամ չէին՝ որք ՚ի ճարտարութենէ անտի երևէին։ Նա և ոչ բարերարութիւնն բարերարութիւն ցուցանէր, եթէ արարածս չէր արարեալ՝ որք ՚ի բարերարութեանն վայելէին։ Այլ նա այնպէս բարերար է, զի ոչ միայն զգոյանալն շնորհեաց նոցա, այլ և յուրախութիւնս լաւութեանցն վայելել։

Դարձեալ՝ թէ չէր Աստուծոյ ա-

րարարածս արարչեալ, և զխօսէր իսկ որք ոչ՝ թէ ընաւ իցէ Աստուած. յորժամ չէին 'ի միջի՝ որք զկարողութիւն գիտութեանն սատանայինս։ Ուստի քանզի յիւր գիտութիւնն ածել կամեցաւ, և թէ է ինքն՝ ցուցանել, յօժարեաց արարածս առ իւրոյ գիտութեանն ընծայեցուցանելոյ, զի վայելեսցեն 'ի բարերարութեանն նորա։ Եւ զպէտս աշխարհիս վասն մարդոյ արար 'ի սպասաւորութիւն ամենայն իրաց կարևորաց. և զմարդն յիւր փառս, զի փառաւորեսցէ զՏէրն և ծանիցէ զբարերարութիւնն։

Եւ այսպէս ոչ երբէք էր Աստուած դատարկ յարարչութենէ. քանզի միշտ 'ի միտ նկարեալ ունէր զորս առնելոցն էր։ Եւ զի չէր 'ի դէպ կամօքն եւեթ և խորհրդօք ունել զկարողութիւնն, վասն այնորիկ առ յայտնելոյ զկամսն և զխորհուրդս՝ ած յայտ զարարածս, զի իւր կարողութիւնն երևեսցի և արարածքն 'ի նորա բարերարութեանն վայելեսցեն։

Արդ մի՛ ոք ինքնակաց զաշխարհս իշխեսցէ համարել, և մի՛ ընթերակաց ինչ Աստուծոյ, զի մի՛ զմեծութիւն զօրութեան նորա խափանեսցէ. այլ ամենեցուն նա շնորհեաց զլինելն, որք ոչն էին յառաջագոյն։ Ընդէ՞ր զզօրութիւնն նորա 'ի միջոյ բառնալ կամիցին, և արուեստագէտ միայն նիւթոյ իմիք զնա համարեսցին, և ոչ 'ի չգոյէ 'ի գոյ ածել զհաստատս ամենայնի։ Չգոյր ինչ ժամանակակից Աստուծոյ, և ոչ նիւթ ինչ՝ ուստի առեալ զարարածս կազմիցէ. այլ ինքն է ամենայն բնութեանց արարիչ. և ոչ միայն կերպարանաց կազմիչ, և ոչ էութեան էականաց իրիք խառնիչ, այլ գոյանալոյ գոյացելոցն գոյարար։

Զայսպիսիս պատուեն առնել մարդիկ զԱստուծոյ, և այսպիսի պատմութեանց լինել պատմիչք. որով Աստուած փառաւորի, և մարդիկ ոչ վնասին։

Այլ ըստ Աստուծոյ արժանեաց ո՞րք արժանաւոր իցեն պատմիչ լի-

նել, բայց եթէ Աստուծոյ բարե-
կամքն՝ որք վասն նորա սիրոյն և ըն-
կերանս աշխարհիս արհամարհեցին,
և մինչու չափ վասն կենդանի յու-
սոյն՝ որ առ Աստուած՝ գուն գոր-
ծեալ, մատնեցին զանձինս 'ի կո-
րուստ մարմնոց, ուստի փրկութիւն
ոգւոցն գտանին ։

Եւ արդ 'ի զուր իսկ ջանան ի-
մաստունքն Յունաց զԱստուծոյ
ճառել, այնու զի զարարիչն և զա-
րարածս 'ի միմեանց ոչ կարացին
ընտրել, որք մթով գիւտիւն խառնա-
բեալք՝ ծնունդս բազումս և ան-
թիւ աստուածոց մուծանել գան-
գաչեցին ։

Որպէս Եսիոդոս ոմն իմաստուն
'ի նոցանէն՝ բազում ծնունդս աս-
տուածոց համարէր ։ Եւ Հոմերոս
զպարբանեալ, զնորին հետ երթեալ,
պաճուճեալ բանիւք զնոյնս ճա-
մարտակէ ։ Եւ այլք բազումք 'ի
փիլիսոփայից առասպելական բա-
նիւք բանդագուշեալք, խոստանան
զԱստուծոյ պատմութիւնս կատա-
րել ։ Որք զԱստուածն ոչ ճանա-

չեն, և ոչ զարարիչն յարարածոց մեկնել գխոտեն, զիա՞րդ զԱստուծոյ ճառել մտաբերիցեն։ Եւ մանաւանդ որ քան զամենեսինն իմաստնագոյն համարին զՊղատոն, որ վասն Աստուծոյ և վասն ոգւոց և վասն արարածոց խօսել յօժարեցաւ։

Եւ արդ ընդ նմա իսկ մարտիցուք գոռութեան բանիւք, որ քան զամենայն փիլիսոփայսն աստուածապաշտագոյն երևի Յունաց։ Զի նորա առաւել գտանի չծանուցեալ զԱստուած, և ոչ զարարչութիւնն արարածոց։ Զի յորժամ զնորա մեծարոյ կարիսն գրճձեսցուք, և հանցուք զնա յաչաց իւրոցն խաբեցելոց, ապա ցուցցուք թէ ով Աստուած է, և զինչ նորա արարածք։

Եւ մի ինչ, զոր պատուել անճառ համարի Պղատոն, այս է՝ թէ միշտ էր Աստուած, և արարածս ինչ ոչ ունէր. զորոյ զկամսն սիրեմ վասն զԱստուածն խնդրելոյ, և զամբարտաւանութիւնն ոչ գովեմ։

ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

ԸՆԴԴԷՄ

ԱՂԱՆԴՈՑՆ ՄԱՐԿԻՈՆԻ

Ա. ՄԱՐԿԻՈՆ մոլորեալ մու-
ծանէ օտարութիւն ընդդէմ աս-
տուածոյն օրինաց, եդեալ ընդ նմա
և զհիւղն էութեամբ, և երիս եր-
կինս ։ 'Ի միջին, ասէ, բնակեալ
է օտարն. և յերկրորդումն օրի-
նացն աստուած. և յերրորդումն
զօրք նորա. և յերկրի հիւղն, և
կոչեն զնա զօրութիւն երկրի ։

Եւ այնպէս կարգէ զաշխարհէ
և զարարածոց, որպէս օրէնքն ա-
սեն ։ Այլ և յաւելու՝ թէ հաղոր-
դութեամբ ընդ հիւղեայն արար
զամենայն զոր արար. և որպէս թէ
էր ոք ինչ և կին ամուսնութեան
էր հիւղն ։ Եւ յետ առնելոյ զաշ-
խարհս եւ ինքն զօրօքն հանդերձ

յերկինս. և հիւղն և որդիքն նորա մնացին յերկրի, և կալան զիւրաքանչիւր իշխանութիւն, հիւղն յերկրի, և օրհնացն աստուած յերկինս:

Եւ տեսեալ օրհնացն աստուածոյ՝ թէ գեղեցիկ է աշխարհս, խորհեցաւ առնել 'ի սմա մարդ: Եւ իջեալ առ հիւղն յերկիր, ասէ. տուր ինձ 'ի կաւոյդ քումմէ, և յինէն տամ ոգի, և արասցուք մարդ ըստ նմանութեան մերում: Տուեալ նմա հիւղեայն յերկրէ իւրմէ, ստեղծ զնա և փչեաց 'ի նա ոգի, և եղեւ Ադամ 'ի շունչ կենդանի. և վասն այնորիկ անուանեցաւ Ադամ, զի 'ի կաւոյն արարաւ: Եւ ստեղծեալ զնա և զամուսինն նորա, և եդեալ 'ի դրախտին՝ որպէս և օրէնքն ասեն, գայլին հանապազ պատուիրէին նմա, և ուրախ լինէին 'ի նմա իբրեւ յորդւոյ հասարակաց:

Եւ տեսեալ, ասէ, աստուածոյն օրհնաց որ անէրն էր աշխարհին՝ թէ աղնուական է Ադամ և արժանի

սպասաւորութեան, հնարեցաւ՝ եւ-
թէ զիա՞րդ կարասցէ գողանալ զնա
'ի հիւղեայն, և յիւր կողմն միաբա-
նել: Առեալ զնա 'ի մի կողմն, ա-
սէ. Ադամ, ես եմ աստուած և
չէք այլ ոք. և բայց յինէն այլ աս-
տուած քեզ մի՛ լիցի. ապա թէ ու-
նիցիս զոք այլ աստուածս բայց յի-
նէն, գիտասջիր զի մահու մեռա-
նիցիս: Եւ իբրեւ ասաց զայս ցնա,
և յիշատակեաց նմա զմահուն մա-
հու, զահի հարեալ Ադամայ՝ սկսաւ
տակաւ զանձն մեկնել 'ի հիւղեայն:
Եւ եկեալ հիւղեայն՝ պատուի-
րել նմա ըստ սովորութեանն, տե-
սանէր՝ զի ոչ անսայր նմա Ադամ,
այլ խորհեալ 'ի բաց մերժէր, և
չմերձենայր առ նա: Յայնժամ
հեռացեալ 'ի միտս իւր հիւղեայն,
իմացաւ՝ թէ տէրն արարածոց նենգ
գտեաց նմա: Ասէ. յակնանէ աղբերն
պղտորեալ է ջուր նորա. զի՞նչ է
այս, չեւ ևս բազմացեալ Ադա-
մայ ծննդովք, և գողացաւ զնա
անուամբ աստուածութեանն իւ-
րոյ յինէն: Որովհետեւ առնեաց

զնա , և ոչ պահեաց ընդ նս զդաշնն , ես արարից աստուածս բազումս , և լցից նոքօք զաշխարհ գոյիւ իւրով , զի խնդրիցէ՝ թէ ով իցէ աստուած , և ոչ գտանիցէ ։

Եւ արար , ասէն , կուռս բազումս և անուանեաց զնոսա աստուածս , և ելից նոքօք զաշխարհ ։ Եւ ընկղմեցաւ անուն աստուծոյ , որ տեառնն արարածոց , 'ի մէջ անուանց բազում աստուածոց , և ոչ ուրեք գտանէր ։ Եւ մոլորեցաւ ծնունդ նորա նոքօք , և ոչ պաշտէր զնա , զի ձգեալ զամենեսին առ ինքն հիւլն , և ոչ ետ թոյլ և ոչ միում 'ի նոցանէ պաշտել զնա ։ Յայնժամ , ասէն , բարկացաւ տէրն արարածոց , զի թողին զնա և անսացին հիւղեայն ․ և մի ըստ միոջէ , որ ելանէին 'ի մարմնոց իւրեանց , արկանէր զնոսա առ ցամաքն 'ի գեհեն ․ և զԱդամ արկ 'ի գեհեն վասն ծառոյն ․ և այնպէս արկանէր գայր 'ի գեհեն զամենեսին, մինչեւ ցքսան և ինն դար ։

Եւ տեսեալ , ասէն , աստուծոյն

բարւոյ և օտարի, որ նստէր յեր-
րորդ երկինս, թէ այնչափ ազգք
կորեան և տանջեցան 'ի մէջ երկուց
ննեղաւորաց՝ տեառնն արարածոց
և հրեղէնս, ցաւեաց նմա վասն
անկելոցն 'ի հուր և տանջելոց։
Առաքեաց զորդի իւր երթալ փրր-
կել զնոսա, և առնուլ զնմանու-
թիւն ծառայի, և լինել 'ի կերպա-
րանս մարդոյ 'ի մէջ որդւոց աս-
տուծոյ օրինացն։ Բժշկեսջիր, ա-
սէ, զբորոտս նոցա, և կեցուսջիր
զմեռեալս նոցա, և բացջիր զկոյրս
նոցա, և արասջիր 'ի նոսա բժշկու-
թիւնս մեծամեծս ձրի. մինչ զի
տեսանիցէ զքեզ տէրն արարածոց,
և նախանձիցի, և հանիցէ զքեզ
'ի խաչ։ Եւ ապա 'ի մեռանելն
քում՝ իջցես 'ի դժոխս, և հանցես
զնոսա անտի. զի չեն սովոր դժոխք՝
ընդունել 'ի միջի իւրեանց զկեանս։
Եւ վասն այնորիկ ելանես 'ի խաչ,
զի նմանեսցիս մեռելոց. և բացցես
զդժոխականն զդրանն իւր՝ ընդու-
նել զքեզ. և մնցես 'ի մէջ նոցա,
և թափուր արասցես զնոսա։

Եւ բերեալ եհան զնա 'ի խաչ, ա-ռեն, էջ 'ի դժոխսն, և Թափուր արար զնա: Եւ հանեալ զոգիսն 'ի միջոյ նորա, տարաւ յերրորդ երկինսն առ հայրն իւր: Եւ տէրն արարածոց զայրացեալ, առ ցասմանն էցել զպատմուճանն իւր և զվարագոյր տաճարին իւրոյ. և խա-ւարեցոյց զարեգակն իւր, և զգե-ցոյց Թուխս աշխարհին իւրում, և նստաւ 'ի սուգ առ որբումութեանն:

Այս երկրորդ անգամ իջեալ Յեսու կերպարանօք աստուածու-Թեան իւրոյ առ տէրն արարածոց, դնէր դատ ընդ նմա վասն մահուան իւրոյ: Եւ տեսեալ տեառն աշ-խարհի զաստուածուԹիւնն Յե-սուայ, զղջաց՝ Թէ դու այլ աս-տուած արտաքոյ քան զնա: Եւ ասէ ցնա Յեսու. դատաստան կայ իմ ընդ քեզ, և մի՛ ոք լիցի դա-տաւոր 'ի միջի մերում, այլ քո իսկ օրէնքն՝ զոր գրեցեր: Եւ բերեալ ե-դին զօրէնսն ի միջի, ասէ ցնա Յե-սու. ո՞չ դու գրեցեր յօրէնսդ քում՝ Թէ որ սպանանիցէ, մեռցի. և որ

հեղու զարիւն արդարոյ, հեղցեն զարիւն նորա ։ Եւ ասէ. այո ես գրեցի ։ Եւ ասէ ցնա Յեսու. արդ առաւ զքեզ 'ի ձեռս իմ՝ զի սպանից և հեղից զարիւն քո, որպէս սպանէրն դու զիս և հեղեր զարիւն իմ. զի արդար եմ իրաւամբք քան զքեզ, և երախտիս մեծամեծս արարի յարարածում քում ։ Եւ սկսաւ համարել զերախտիսն, զոր արար յարարածս նորա ։

Եւ իբրեւ ետես տէրն արարածոց՝ թէ յաղթեաց նմա, և ոչ գիտէր զինչ խօսեցի, քանզի յիւրոց օրինացն պարտաւորեցաւ, և չգտանէր տալ պատասխանի, զի եղեւ մահապարտ փոխանակ մահուանն նորա, ապա յորդորս անկեալ աղաչէր զնա՝ թէ փոխանակ զի մեռայ և սպանի զքեզ յանգէտս, քանզի ոչ գիտացի՝ թէ աստուած իցես, այլ մարդ համարէի զքեզ, տուեալ քեզ ընդ այնր վրիժուց՝ զամենեսեան որ կամիցին հաւատալ 'ի քեզ՝ տանել յո և կամիցիս ։ Ապա թողեալ զնա Յեսուայն՝ յանփշնաս-

կեաց առ ի Գաւառս, և յայտնեաց նմա զգիրսն, և առաքեաց զնա քարոզել՝ թէ գնոց գնեալ եմք մեք. և ամենայն որ հաւատայ ՚ի Յեսու՝ վաճառեցաւ յարդարոյ ան- տի բարւոյն:

Այս սկիզբն է աղանդոյն Մար- կիոնայ. թող զայլ բազում թար- մատութիւն. և զայս ոչ ամենեքին գիտեն, այլ սակաւք ՚ի նոցանէ. և աւանդեն զաւանդն միմեանց ՚ի բերանոյ. ասեն, օտարին՝ գնովք գնեալ է զմեզ ՚ի տեառնէն արա- րածոց, և թէ որպէս կամ՛ իւ- գնեալ իցէ, զայն ոչ ամենեքին գի- տեն:

Բ. ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ. արդարև որպէս երանելին Առաքեալ ասէ, թէ իմաստութիւն աշխարհիս այ- սորիկ յիմարութիւն է առաջի Աս- տուծոյ: Զի՞նչ առեալ կամ զի՞նչ կցկցեալ կամ՛ ո՞յր բանիւ խօսին: Թէ ճշմարիտ է նմա օրինացն աս- տուած, յորմէ զարարածս ամե- նայն գնէ, ապա օտարին՝ զոր նմա պաշտօն մատուցանէ՝ չէր պարտ նորա

արարածոցն ցանկանալ, Թէպէտ և 'ի սահմանս էին կամ 'ի հանգըստեան։ Զի թէ աստուած էր, և իւր իսկ արժան էր արարածս առնել, և ոչ այլոյ արարածոց ցանկանալ։ Այլ զի ոչ ինչ արար, յայտ է՝ թէ բնաւ և էր իսկ ոչ։ Զի թէ էր իսկ զԱստուած, պարտ էր նմա զամենայն կարողութիւն յանձին ունել. և թէ ինքն յանձնէ իմաստութիւն ինչ այնպիսի ոչ ունէր. զեթ յարարիչն աշխարհի նայեցեալ՝ իցէ՛ ուսանել 'ի նմանէ զարուեստն։ Բայց եթէ նմա նմանող չկարէր լինել, գոնեայ հետեւողեայն լիցի նմանող, որ ընդ գետնին քարշէր՝ և եղեւ հաղորդ արարչութեան արարչին։ Այլ յայտ է թէ մոգուց բարբաջանք են աղանդն, և ոչ ճշմարտութիւն։

Արդ նա՛յն զաստուածն օրինաց և զհետեւողն նմա հաւասար գտնել՝ 'ի փիլիսոփայից գողացեալ գնէ. որք տկարութիւն արկանեն զԱստուծոյ՝ թէ չկարաց յօրինել ինչ առ-

նել, այլ 'ի նիւթոյ ընթերականացն ։ Եւ թէպէտ բիւրապատիկ յանուն օտարին և որդւոյն Նորա Յեսուայ` զոր բարերարն կոչեն` ապաւինի-ցին, չեն ինչ ընդհատ 'ի հեթանո-սաց ։ Քանզի որպէս նոքա աս-տուածս բազումս ասեն, նմանա-պէս և սոքա աստուածս զնոյնսն քարոզեն. և բազմապատիկ մահա-պարտք են, զի արարեալ ք յօրի-նացն աստուածոյ` յատարի անուն խորախուսեն իւրեւ զանիրադրութս. որ և 'ի մարդկան միջի ոչ պաշտի ։ Զի ոչ իշխէ արքայից արքայի ծա-ռայ` 'ի կայսր խորախուսել, և ոչ կայսեր ոք ծառայ` 'ի սատանականն խորհրդել. ապա թէ ոչ` գլխա-պարտ գտանի ։

Դնորձեաւ և նոքա ծնունդս աս-տուածոյն 'ի բազմաց ասեն. և սոքա յամուսնութենէ օրինացն աստու-ծոյ և հիւղեայ ասեն արարեալ զա-մենայն արարածս. և զի՞նչ աւելի իցեն քան զնոքա, որք յամուսնու-նութենէ դնեն զաստուածսն իւ-րեանց ։ Արդ ցուցցին. որ. հոգին

նա նոցա զայն օրէնս. զի 'ի Հոգւոյն սրբոյ, որ 'ի մարգարէս և յառաքեալս խօսեցաւ, ուրացեալ են։

Գ. ԱՅԼ Պաւղոս՝ ասէն, յափշտակեցաւ յերրորդ երկինս, և լուաւ զայս բանս անճառս՝ զորս մեք քարոզեմք ։

Նա առանձին Պաւղոս ասէ. զոր ոչ է պարտ մարդկան խօսել ։ Արդ Մարկիոնն, թէ մարդ ոք իցէ, ապա և նմա անճառ էին բանքն ։ Որ և մարդ իսկ է, և վատթարագոյն քան զամենայն մարդիկ. որոյ թողեալ զճշմարտութիւն Հոգւոյն, և նորա առասպելս կարկատէ ։ Եւ այնչափ յանդգնեալ աստուածամարտութեան ոգւոյն, մինչև 'ի պատգամաց Հոգւոյն սրբոյ քաղ հանել. զկէս աւետարանին ընտրել առնուլ՝ և զկէսն իբրև զխոտան 'ի բաց թողուլ. նոյնպէս և զառաքելական թղթոյն. և զՀին կտակարանս ամենևին ուրանալ, որպէս թէ յանդգնեալ տուեալ իցէն և ոչ 'ի բարւոյ ։

Եւ Առաքեալ ասէ՝ թէ անպա

տուժ են բանքն, զոր լուայ. և
Մարկիոնն ասէ՝ եթէ ես լուայ։
Այդ Առաքելոյն՝ որ անձամբ ըղ-
բանսնն համարի՝ պարտ է անսալ,
թէ Մարկիոնի՝ որ'ի քարշ ածկեալ
ընդ վայրս զբանսն ածէ։

Դ. ԴԻԱՐՁԵԱԼ՝ թէ միանչե-
նաւոր էր օրինացն աստուած, ա-
պաքէն պարտ էր կանխագէտ և ա-
մենագէտ էական. և թէ չէր կան-
խագէտ և ամենագէտ, ապա և
կատարեալ իսկ չէր։ Այն աս-
նիկ կատարեալ երևի այնու՝ զի
զերկինս և զերկիր ամենայն արար.
և ոչ միայն մի երկինս՝ այլ երկուս,
և զօրս բազմաւս։ Եւ որ այնմ ա-
մենայնի բաւական եղև, զայն զի՞
ոչ կարէր գիտել՝ թէ է ոք 'ի վեր
քան զնա, յորմէ կառակած կայր
նմա։ Եւ եթէ գիտէր, ընդէ՞ր ոչ
ամրացոյց զիւր տեղին; զի մի՛ լը-
նէր անդր մուտ հակառակորդին՝
որ կայր և պատրաստամբեցուցանէր
զպարարածս նորա 'ի նմանէ։

Եւ դարձեալ՝ բարին, զոր կոչեն,
եթէ որպէս ասենն՝ բնութեամբ

բարի էր, և չարութիւն 'ի նմա ոչ գոյր, զի այլոցն բարի խորհէր՝ նմա չար ընդէ՞ր խորհեցաւ, առնել զնա սրտատուչ յիւրոցն արարածոց: Ձի սա համառապատ առնէ մարդիկ. և նորա միշտ հանեալ 'ի մանկէր առնէ զսա Թախծալից. որ ոչ բարւոյ գործ է՝ այլ չարի:

Ե. ԴԻԱՐՁԵԱԼ. և զոր արդարն ասեն՝ Թէ արդարև արդար էր, յետ բաժանելոյ զիշխանութիւնն, իւր զերկինսն երկասենն առնլոյ, հիւղեայ և որդւոցն նորա զերկիր միայն Թողլոյ, զիարդ էր զի միաբանգամ նորա աշխարհին ցանկացեալ, ասէր՝ Թէ առուր ինձ 'ի կաւոյդ քումմէ, և յինէն տաց ոգի, և արարացուք մարդ ըստ նմանութեան մերում. որ ոչ արդարոյ գործ է՝ այլոյ աշխարհի ցանկանալ, այլ անիրաւի:

Կամ հիւղեայն զիարդ ընդ միասա հարեալ էր, ընդ մի անգամ բաժանելոյն 'ի նմանէ՝ դարձեալ հազորդութիւնս առնել, և անձամբ անձին նենգել և մատնմունս առ-

նել օտարի յիւր աշխարհն, զի առա-նիցէ անդ զԱդամն և զամուսինն նորա, որ մերձ 'ի սա տայր ձեռն և մերձ 'ի նա ։

Բայց և տէր արարածոց զար-գարին միայն զմարդ կոչեցեն. զի և յառաջնումն, որպէս ասեն, ոչ միայն ինչ արար, այլ հաստատեալ արարածն զինչ և արարածն. և յեր-կրորդումն 'ի հաստատեալոց նիւթոյ արարածն զմարդն, և երկոքեան զոյգ-ւորակս լինելին 'ի նմա ։ Զի թէ՝ որ-պէս ասենն՝ արդար միայն էր օրի-նացն աստուած, յայտ է՝ եթէ զարդարութեան և պատուիրանս տայր նմա. և եթէ չար միայն էր հիւղն, հարկ էր՝ եթէ չարեաց եւեթ խրատս տայր նմա ։

Եւ ո՞ւր էր զի երկոքեան ւորակս լինելին 'ի նմա՝ որ հակառակ մի-մեանց տային զպատուէրս. մինն զբարեաց իբրև զբարի, և մինն զչարեաց իբրև զչար ։ Զի ոչ ար-դարոյ, որ բնութեամբ արդար ի-ցէ, մարթի զչար ինչ պատուէր տալ. և ոչ չարի, որ բնութեամբ

չար իցէ, զծառայոյ խրատ տալ։

Այլ և ուրախ լինել չարին ուստի՞ էր, որ միշտ խստասրտին և գրժգմագոյն էր. կամ արդարոյ նեղեգել, որ 'ի բնէ արդարակորով և երախտաւոր էր, որում չէր մարթ իւր միայն խորհել զմարդն հասարակաց ստեղծուած։ Այլ երբեւ արդարոյ պարտ էր խորհել՝ թէ որպէս 'ի միասինն արարաք զնա, առ հասարակ արժան է մեզ և վայելել 'ի նմա։ Բայց ոչ երբեւ զարդարակորով, այլ երբեւ զնենգաւոր և զկասկածոտ առնել մեկուսի զմարդն զեղծուցանէր՝ թէ ես եմ աստուած, և չեք այլ ոք բաց յինէն։ Եւ 'ի դէպ էր Ադամայ ասել՝ թէ մինչ առնելն կամեցար զիս, դու այլ աստուած, յորժամ զհողն խնդրեցեր. և արդ զի՞ խորհեցեր զիս քեզ կամիս միայն.; որ դու միայն իցես աստուած, և այլ ոք ոչ։

Այլ թերևս 'ի հանճարէ մահուանն զարհուրեցաւ՝ զոր թէ կամէր թէ չկամէր սակայն կրեաց։ Եւ

զայն ոչ դխտէր՝ թէ առ նենգելն
նենգէ նմա հիւղն, և ընկղմէ զմի ա-
նուանն նորա ՚ի մէջ բազում աստուա-
ծոց՝ զոր առնէր գայթակղութիւն
մարդոյն : Եւ այնպիսի միասաու ոչ
յեանաամեւլն եղեւ պատճառ, այլ
որ նախին նենգեաց : Զի թէ նորա
զայնպիսի արտաքսա չէր ցուցեալ.
հիւղն ոչ խմանայր. այլ ինքն եղեւ
վարդապետ, և խորոյ նենգու-
թեանն, և հիւղեայ խորամանկու-
թեանն :

Զ. ԵՒ խերեւ տեսանէն՝ թէ ոչ
ոք պաշտէ զնա՝ բարկացեալ արար
զնոսա մահկանացուս, և որոց ա-
գիքն ՚ի մարմնոցն ելանէին՝ արկա-
նէր զնոսա մի ըստ միոջէ ՚ի գեհեն :
Արդ քան զնոսա արկանէր ՚ի
գեհեն, զնա՝ որ պատրեաց զնո-
սա՝ ընդէ՞ր ոչ արկանէր ՚ի գեհեն.
մի՛ թէ վասն զի ո՞չ կարէր յաղ-
թել նմա : Ապա եթէ բռնադոյն
քան զնա էր հիւղն, զի՞ եա ՚ի ձեռաց
զիւր պատրեալսն նմա չարչարել :
Բայց և արդարն թէ արդարև
արդար էր, չէր պարտ այնուհե-

տեւ զմարդիկ առնել. զի գիտէր եթէ խաբելոց է զնոսա հիւղն: Այլ իբրեւ արգարոյ արժան էր խորհել՝ թէ զի՞նչ օգուտ է զի ես առնեմ, եւ այլ հանէ զնոսա յի- նէն: Նա եւ ստանձել իսկ չէր օրէն զնոսա, զի գիտէր՝ թէ այլոց բա- նիւ մեղանչէն:

Է. ԱՅԼ միւսն եւս, զոր ասեն, անմակարշտագոյն է քան զամենայն. թէ իբրեւ եւս բարին՝ որ յերրորդ- երկնից նստէր՝ զայնչափ պքսան եւ զինն ազգաց զուգիս տանջեալս 'ի գեհենի, գթացեալ 'ի նոսա՝ առա- քեաց զՅեսու զորդի իւր, երթալ առնուլ զնմանութիւն ծառայի, եւ 'ի կերպարանս մարդկան լինել:

Եթէ այնչափ գթած էր, եւ ընդէր իսկ ընդէ՞ր ոչ յղեաց զոր- դին իւր՝ երթալ փրկել զնոսա, այլ յետ քսան եւ ինն ազգաց այնչափ ոգւոց 'ի գեհենի տանջելոց:

Այլ նախ՝ երրորդ երկնից ասել ուստի՞ իցէ նմա. զի Մովսէս եր- կուս երկնից ասէ: Այլ որպէս յա- մենայնի մոլորեցան հերձուածողք,

նոյնպէս և յայսմ. զի ոմն ասաց երկինս ասէ, ոմն եւթն, և Մարկիոն երիս։ Եւ 'ի գրոց սրբոց կամին հաստատել զմոլորութիւնն իւրեանց՝ թէ երկինս և երկնից երկինս բազմաբար ասեն գիրք։

Յորժամ ոչ յուսմքէ սանձահարին հարցուածովք, արտաքոյ գրոց սրբոց բարբանջեն. և խրթնեւ վտանգլին, ապա 'ի գիրս ապաւինին։ Բայց երկինս և երկնից երկինս յայն սակս գտանեմք 'ի գիրս, զի յեբրայեցւոց լեզու երկին չմարթի ասել, որպէս և ոչ յասորի լեզու՝ Ջուր կամ երկին. այլ միշտ բազմաբար ասի։

Եւ յայտ անտի է, զի եւթանասնիցն թարգմանեալ 'ի յոյն լեզու, ասեն. 'ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր, իբրեւ զմիոյ երկնէ յայտ արարեալ։ Եւ յասորի լեզու քանզի չմարթի երկին ասել, ասէ. 'ի սկզբանէ արար Աստուած զյաթն երկինս և զյաթն երկիր. թէպէտ և միաբար չմարթի ասել նոցա զմիոջէ երկնէն, սա-

կայն յայտնի առնելով՝ որ է տարր՝ իբրեւ զմիոջէ տարերէ միոյ երկնի յայտ առնէ թարգմանութիւնն ։ Նա և զերեւելի հաստատութիւնս, որ 'ի ջուրց մեկնեցաւ , երկին թարգմանեցին եւթանասունքն , ուստի յայտ է՝ թէ վերին երկինն և ներքին՝ երկու երկինք են , ոչ երեք կամ բազումք ։

Այլ ասեն , Պաւղոս ասաց՝ թէ յափշտակեցաւ այնպիսին մինչեւ յերրորդ երկինս ։ Եւ զայն ոչ գիտեն , թէ չեւ եւս յայտ է՝ թէ մինչեւ ցերրո՛րդ երկինս ասիցէ , կամ թէ մինչեւ ցերրորդ ինչ մասն 'ի բազում մասանց միոյ երկնիս ասիցէ . զի բանն 'ի յոյն լեզու յերկուսին հարկանէ ։ Եւ մանաւանդ զի առանց արթերն ասէ որ էն * . զի ոչ ասէ թէ մինչեւ ցերրորդ երկինն , այլ թէ ցերրորդ երկնի ** առանձինն ասելոյ ։ Ուստի տայ ակնարկութիւն , եթէ 'ի մասն ինչ երրորդ 'ի բազում մասանց երկնի

* ὀυρανὸυ. ** ἕως τρίτον ὀυρανοῦ.

յափշտակեցաւ Պաւղոս . վասն ո-
րոյ ասէ զնորին զկնի, թէ յափշտա-
կեցաւ այնմանիկ 'ի դրախտն :
Եւ դրախտն ոչ եթէ յերրորդ եր-
կինս իցէ, և կամ ընդ 'ի յեր-
կինս ուրեք, այլ յերկրի . զոր և
ինքեանք իսկ վկայեն՝ թէ իբրեւ
արարչին զմարդն, 'ի դրախտի անդ
եդին . որ է յերկրի և ոչ յերկինս :

Բայց թէ և կոչի բարձրութիւն
ինչ երկինք, որպէս յորժամ ա-
սիցէ գիր . Թռչունք երկնից և
ցօղք երկնից, և ամպք և հողմք
երկնից . ոչ եթէ յերկինս իցեն, այլ
զի 'ի բարձրութեանն են՝ երկնից
կոչին : Նա և զծառոց անդամ,
որք 'ի սակաւ ինչ բարձրութեան
են, ասեմք՝ թէ երկնաբերձ են . և
զծխոյ թէ յերկին կցի : Ըստ նմին
օրինակի և Պաւղոսի զերրորդ եր-
կինսն ասել խմանալի է :

Սկսիր յառաջինմէն, և էջ յեր-
կրորդն, և հաս յերրորդ օդ՝ որ
'ի գլոյ երկին կոչի, և գտանես
զոր ինչ երանելին Պաւղոս ասէ . և
լուաւ բանս անճառս, զոր ոչ է

պատրաստ ունէր խօսել: Թէպէտ և Առաքեալ և անօթ ընտրութեան էր, սակայն էր ընկեր Պետրոսի, ընծակից որդւոցն որոտման և քարոզակից Բառնաբայ, զիա՞րդ էր զի նմա միայն պատրաստ էր լսել և խօսել զբանսն անճառս, և իւրոց ընկերացն ոչ. ո՞չ ապաքէն մի շնորհք էին յամենեսին, և մի և նոյն Հոգի և 'ի նոսա: Այլ անճառ բանքն ոչ եթէ նմա ճառելիք էին և յայլոց ընկերացն անճառք. այլ ըստ այնմ զոր յառաջնումն թղթին Կորընթացւոց ասէ. զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ այն՝ զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց:

Է և զայս իմանալ՝ թէ ոչ զի ես միայն արժանի եղայ խորհըրդոյն, որ տրուպս եմ առաքելոց, այլ թէ և Պետրոս՝ որ գլուխն է առաքելոց՝ տեսանիցէ, չկարէ ճառել. և թէ լուիցէ, չկարէ պատմել: Քանզի անպատում է և 'ի վեր քան զմիտս և զլեզու մարդ-

կան, և վասն այնորիկ ասէ Առա-
քեալ. Թէպէտ և տեսի, չկարեմ
պատմել. Թէպէտ և լուայ, չեմ
բաւական ճառել:

Դարձեալ, ո՞ր ստուած ո՞ր
ստուածոյ արարածոց խնամակալ
լինէր, եթէ 'ի տանջանս էին և
թէ յանդորրու: Կամ զանցանելն
զՅեսուայ 'ի նորա աշխարհն՝ զի-
ա՞րդ. ոչ ինքն զգայր, և ոչ ոք 'ի
զօրացն նորա, և ոչ այլոց զելա-
նելն նորա անդրէն: Եւ եթէ զնո-
րայն իբրև զաստուածոյ չկարէին
իմանալ, և զայնչափ հոգւոց՝ զորս
եհան առ նոքօք յիւր երկրինն՝ ընդ-
սօսափինն՝ զիա՞րդ ոչ առնուին.
և կամ պահապանքն օդւոցն առ-
զեղականացն ընդէ՞ր ոչ առնէին աղ-
տեան իւրեանց. այլ յայտ է՝ և
թէ մնոտի բանք են և անհաւատ
պատմութիւնք:

Ը. ԵՒ եթէ նմանութեամբ մի-
այն եղեւ մարդ, և կերպարանօք
եւեթ էր խաչն և չարչարանք և
մահն, ապա և փրկութիւնն ինչ ոչ
գործեցաւ: Այլ և փրկէր իսկ

ընդէ՞ր զայլոյ արարածս , զոր իւր չէր արարեալ. որ ոչ բարւոյ գործ է՝ այլ ապիրատի, ապրդել գաղտ մտանել յայլոյ տուն և նենգել նմա :

Բայց զայն ևս հարցցուք. մարմնաւո՞ր ոք էր Յեսուն , եթէ անմարմին : Եթէ ասիցեն՝ թէ անմարմին էր, լուիցեն. զի եթէ անմարմինն եկն, և ասա՝ որպէս ասենն՝ մարմին ոչ զգեցաւ , յայտ է՝ եթէ ոչ ետ ինչ , և ոչ առ. ոչ մեռաւ, և ոչ փրկեաց. և 'ի զուր է ասելն Մարկիոնի, եթէ արեամբն Յեսուայ եմք գինք : Զի ոչ հեղաւ արիւնն նորա, և ոչ նոքա գնեցան, այնու զի կերպարանօքն ասեն զխաչն և զմահն , և ոչ ճշմարտութեամբ : Եւ յանդիմանեն զնոսա Հրեայք, որ ցայսօր պղնտեալ են՝ թէ հարքն մեր հանին զՅիսուս 'ի խաչ : Ուստի յայտ յանդիմանն ցուցանի, եթէ ոչ կեղծեօք ել Քրիստոս 'ի խաչ , այլ ճշմարտութեամբ : Քանզի և ճշմարտի յարութեանն մերոյ՝ կացոյց

զիւրոյ անձինն զուարթութիւն օրի-
նակ :

Թ. ԵՒ եթէ, որպէս ասեմն, զօրէնս արդարոյն դատաւոր և միջ-նորդ խնդրեաց Յեսուն, անդստին իսկ յօրինացն բազմապատիկ մահա-պարտ դատանի՝ զի նախ քան զխա-չելութիւնն իւր զբազումս յափշ-տակեաց : Եւ ոչ միայն ինքն, այլ և զայլս բազումս ընտրեաց 'ի նո-ցանէն, և առաքեաց՝ զի աշակեր-տիցեն և ձգիցեն առ նա :

Եւ ոչ միայն այնչափ, այլ և զօ-րութիւն զգեցոյց նոցա՝ կոխել զզօրս սատանին իւրեանց, և արկ սուր և բաժինս 'ի տան նորա, և վարեաց հուր յարարածս նորա. մինչեւ կարճել և խափանել զօ-րէնս նորա յաւուրցն Յովհաննու մկրտչի, և աւետարանել զիւր ար-քայութիւնն, արձակեալ քարոզս բազումս՝ քարոզել, և հնձօղս բա-զումս՝ հնձել, զոր ոչ ինքն սերմա-նեաց : Եւ այն մինչ չեւ մեղու-ցեալ ինչ ուրուք էր նմա, ոչ 'ի խաչ հանեալ և ոչ զարիւն նորա

հեղեալ, առ աւար զոտուն նորա, և խախտեաց զԹագաւորութիւն նորա. և նա լռեալ կայր և ոչ ինչ մեղանչէր նմա:

Եւ զիա՞րդ ասիցեն, Թէ խաչելուԹեամբն գնեաց զՄարկիոնն. զի ահաւասնիկ զայն ամենայն ժողովս բազմաց, մինչ չեւ ելեալ էր 'ի խաչ, կորզեաց յինքն:

Այլ, ասեն, զնոսա բժշկուԹեանց գինս տարաւ. զհիւանդս բժշկեաց, և զբորոտս սրբեաց. զմեռեալս յարոյց, զանդամալոյծս հաստատեաց, և զդեւս հալածականս արար: Եւ ի՞նչ ոք բժիշկ, յորժամ զորդի ուրուք բժշկիցէ, վարձս ոչ առնու, այլ զբժշկեալն 'ի գլխովին գինս բժշկուԹեանն խնդրիցէ: Եւ գրեսցուք՝ եԹէ բժշկեալքն էին ինչ նմա անկ վասն երախտեացն. իսկ զորս ոչն բժըշկեաց, ընդէ՞ր հրապուրեաց եհան 'ի տեառնէ իւրեանց. որ ոչ բարւոյ գործ էր, այլ նենգաւորի:

Եւ զօրէնսն զիա՞րդ իշխէր դատաւոր խնդրել՝ որոյ այնչափ մնաս

յաւուսչագոյն քան զմահն իւր արարեալ էր 'ի տան նորա. մանաւանդ զի և գիտէր իսկ՝ թէ պարտաւորեն զնա օրէնքն, և ոչ արդարացուցանեն: Արդ եթէ յիսրայէլացւոց կերպարանս եկն 'ի տուն նորա, սակայն պարտաւորելոց էր: Զի գրեալ էր յօրէնսն՝ թէ ամենայն հրեայ, որ լուծցէ զօրէնս, սպանցի. և որ ոչ թլփատեսցի, և ոչ զշաբաթս պահեսցէ, մեռցի. և նա եղծ զօրէնսն և խախտեաց զկրօնսն, մահապարտ էր յօրինացն: Եւ թէ յայլոց ազգացն 'ի կերպարանս եկն առ նոսա, նախ՝ զօտարազգիսն իսկ կոտորել հրամայեալ էր նոցա, և ոչ խնայել. և ապա՝ 'ի վերայ եկացն և պանդխտաց հրաման կայր, եթէ ոչ պահիցեն զկրօնս օրինացն, մահուամբ մեռցին. համայն և այնպէս յօրինացն մահապարտ էր:

Իցէ՞ ոք որ մտանիցէ գաղտ 'ի տուն ընկերի իւրոյ զեղծել ինչ, և 'ի բուռն անկեալ՝ չլինիցի մահապարտ: Եւ կամ իցէ՞ ոք, որ մա-

տուցեալ՝ զայլոյ զորդիս կամ զծառայս յապիկարս և ստահակս յոժարեցուցանիցէ հանել, և հանեալ 'ի վերայ՝ ոչ հանիցեն զայն ընդ կառափն : Եւ կամ իցէ՞ ոք, որ իբրեւ զդէտ մնեալ՝ զայլոյ ըզթագաւորութիւն գաղտ լրտեսիցէ, և ծանուցեալ զլրտեսն ոչ սատակիցեն վաղվաղակի :

Նոյնպէս և Ցեսուն յառաջ քան զխաչելութիւնն բազում ինչ այսպիսի նշանս գործեաց 'ի տան արգարոյն. և ըստ օրինացն, զոր դատաւորն խնդրեաց, բազում մահուց պարտական գտանի : Զի օտարոտի մի եկեալ յայլոյ տանէ, զայնչափ մեծամեծ աղէտս գործեաց 'ի նմա. զօրէնսն և զմարգարէսն նորա արգել, և զիւր թագաւորութիւնն աւետարանեաց :

Արդ ո՞վ էր նա՝ որ այնչափ մեծամեծս կարաց գործել, եթէ ոչ Տէրն ամենայնի, որ ասաց՝ թէ ամենայն ինչ տուաւ ինձ 'ի հօրէ իմմէ : Ուստի յայտ է՝ թէ ոչ իբրեւ զօտար ոք առ յափշտակութեամբ,

այլ 'ի հօրէ տուաւ 'ի ձեռս նորա, և իբրեւ զՏէր օրհնացն դատաւորե֊ ցոյց զօրէնսն. և յառաջ քան 'ի խաչ ելանել եցոյց զթագաւորու֊ թիւնն իւր։

Ո՛ անմիտք. զի՞ ոչ իմացայք, ե֊ թէ հայր Յիսուսի է Տէրն ամենայ֊ նի, այնու զի զամենայն ետ 'ի ձեռս նորա. և նա է Տէր աշխարհի, և ոչ զորմէ դուքն կարծեցէք՝ որ չէր իսկ։ Զի ամենայն որ արտաքոյ քան զնա ստուած անուանի, չէ նա 'ի բնէ աստուած։ Եւ բազում ինչ և այլ է, որով ցուցանի՝ թէ Տէր մեր յիւրսն եկն և ոչ յօտարո֊ տիս. և ինքն և Հայրն իւր՝ են՝ մի Տէր աշխարհի։ Եւ առաւել 'ի վե֊ րաւորէն, որ մինչ դեռ յԵրուսա֊ ղեմէ յԵրիքով իջանէր՝ վիրաւորե֊ ցաւ յաւազակաց, ցուցանի՝ թէ ոչ օտարոտի ոք էր վիրաւորին Քրիս֊ տոս, այլ մերձաւոր և զարմանիչ նորա։ Որպէս և ինքն իսկ ասաց ցփարիսացին, թէ ուղիղ դատե֊ ցար։ Եւ յոչխարէն և 'ի դրամէն, որ կորուսեալ էին և գտան, յայտ

է՝ եթէ յիւրսն եկն և ոչ յօտարոտիս ։

Ժ. ԴԱՐՁԵԱԼ, զմիւս բանն Առաքելոյ, զոր ուղիղ ասացեալ է, խախտեն. Թէ յորժամ խափանեսցէ զամենայն տէրութիւնս և զիշխանութիւնս. զի պարտ է նմա թագաւորել, մինչև դիցէ զամենայն թշնամիք նորա 'ի ներքոյ ոտից նորա ։ Եւ ասեն՝ թէ սէրն աշխարհի խափանէ զինքն և զաշխարհ իւր յաւիտեան ։

Ո՛ անմիտք. եթէ յիւր ձեռս է շինելն և քակելն, և զայս աշխարհ՝ վասն զի ծերանայ և հնանայ՝ քակիցէ, ընդէ՞ր ոչ այլ նոր և գեղեցիկ քան զայս առնիցէ ։ Թէ մինչ չէրն աշխարհ՝ գիտաց խորհել և առնել բանիւ, այժմ զի լուաւ և տեղեկացաւ՝ թէ դոյ այլ աշխարհ օտարին՝ գեղեցիկ և ազնուականագոյն քան զնորայն, զմէ՞ ոչ առնիցէ լաւագոյն քան զնորայն, այսպէս զի և ընտանիք օտարին նորայոցն ցանկանայցեն՝ վասն գեղեցկութեանն և պայծառութեան ։

Զի որպէս զաստուածայինն կարօղ եղեւ բանիւ առնել, այնպէս թէ կամի և այլ ազնուագոյն քան զայն կարօղ է առնել: Եւ որ այնպէսն կարօղ է, ընդէ՞ր խափանիցէ զանձն՝ լինել պատուանդան ընդ ոտիւք այլոց, և ոչ առնիցէ իւր աշխարհ նոր և գեղեցիկ քան զաստուածայինն, և թագաւորիցէ 'ի նմա յաւիտեան:

Բայց թէ արգելուցու զնա օտարին: Եւ թէ այնչափ զօրագոյն քան զնա է՝ մինչ զի և արգելուլ կարիցէ, ապա ոչ է տէր ամենայնի՝ որպէս ասէ ինքն, այլ ծառայ այլոյ տէրութեան:

Կամ զայն ուստի՞ ցուցանիցէք՝ թէ աստուած օրինացն քակելոց է զաշխարհս: Եթէ վասն զի գրեալ են 'ի մարգարէսն նորա՝ եթէ երկինք գալարեսցին իբրեւ զմագաղաթ, և երկիր իբրեւ զմոմ հալեսցի, այլ և զայն գրեալ է 'ի մարգարէսն՝ թէ արարից երկինս նոր և երկիր նոր: Ուստի յայտ է ըստ մարգարէութեանն, թէ զայս քակէր՝ այլ նոր առնէր, որպէս

և դուք իսկ ձեզէն վկայեցէք ։

Բայց և միւսումն եւս պարտէք պատասխանի, թէ ո՞ իցէ որ զիշխանութիւնն և զպետութիւնս խափանիցէ ։ Եւ եթէ դուք ո՞չ գիտիցէք յԱռաքելոյ՝ զի Քրիստոս խափանէ զիշխանութիւնն , և դնէ զամենայն թշնամիս ՚ի ներքոյ ոտից իւրոց ։ Եւ ոչ այն՝ զորմէ դուքն ասէք , որ չէն իսկ և ոչ արարեալ ինչ նորա , և ոչ առնէ . այլ Տէր մեր և Հայրն իւր , որք կարող են առնել զամենայն , և հնազանդեն զամենայն թշնամութիւնս ընդ ոտիւք ։

ԺԱ. ԵՒ դարձեալ՝ թէ ձեռնհաս ինչ ոք էր օտարին , որպէս Մարկիոնն ասէ , ազատել զհոգիսն ՚ի տանջանաց անտի , ընդէ՞ր ոչ բռնութեամբ իսկ ձեռն արկ և կորզեաց զոգիս տանջանաւորացն յինքն . այլ նախ թոյլ տայր՝ զի տանջիցին , և ապա հանէր . և զայն ոչ համարձակութեամբ , այլ կասկածանօք և արեան գնոց գնելով ։

Այլ, ասեն, վասն ողորմութեան արար. տեսեալ զոգիս տանջանաւորացն նեղեալս 'ի դժոխս, առաքեաց զորդին իւր՝ փրկել ըզնոսա։ Եթէ փրկեաց զնոսա, վերջինքն զի՞ գործիցեն, որ 'ի նոյն դժոխս անկանելոց են։ Եթէ վասն ողորմութեան արար՝ զոր արարն, պահեալ իցի՛ւ զգալուստ որդւոյն իւրոյ մինչեւ 'ի վախճան աշխարհի, և ամյա առաքեալ, զի 'ի վերայ ամենեցուն տանէր ողորմութիւն, և հանէր 'ի կեանս, քան փութացուն և առաքեաց 'ի կէս դարին, և չիք հնար վերջնոցն՝ որ անկան անդր՝ թէ ելանիցեն. քանզի այնուհետեւ զգուշացաւ նոցա տանջիչն։

Այլ յոյժ մոլորեալ են, և մոռացան զայն՝ թէ չիք ծառ չար որ առնիցէ զպտուղ բարի. և ոչ քաղեն խաղող 'ի փշոց, և ոչ թուզ 'ի տատասկէ. և իւրն զիւրն ընդունի։

Եւ միւսն եւս զոր ասեն՝ թէ ոչ ընդունէին դժոխք զկեանս, վասն

այնորիկ եւ 'ի խաչ, զի իջեալ իբրեւ զմեռեալ՝ ընկալցին զնա դժոխքն :

Իսկ արդ ո՞չ ոք առաքիցի անդր կենդանի, կամ մարդիկ յանցաւորք, կամ սատանայ և դեւք կենդանւոյն. թէ այնպէս իցէ, և ըդնոսա ոչ ընդունին :

Կամ Յեսուն իբրեւ զմեռեալ յո՞ր չոգաւ. մի՛ թէ 'ի գերեզմա՞ն երկրի, զոր գիրք դժոխք կոչեն. և աՀա անդ չեն ոգիք, և ոչ Հուր որ տանջիցէ զնոսա : Եւ եթէ ասիցեն, 'ի դեՀեննն չոգաւ իբրեւ զմեռեալ, չիք մուտ բանիցն. զի ոչ ասէ Թոյլ Առաքեալ՝ թէ երկուս մաՀս մեռաւ, այլ մի՝ զոր մարմնովն կրեաց զխաչելն, և Հնազանդ եղեւ մաՀու խաչին : Եւ ոչ դնէ՝ թէ այլ ոք դատեաց զնա և արկ 'ի դեՀեն, այլ թէ Հայր ետ զնա 'ի մաՀ : Եւ դարձեալ, թէ ինքն ետ զանձն իւր փրկանս փոխանակ բազմաց, մաՀուամբ մարմնոյ, և ոչ տանջանօք ոգւոյ :

ԺԲ. ԱՅԼ այնչափ, ասեն,

հակառակ են օրէնք արդարոյն՝
շնորհացն Տեառն, զի անդ երա-
նութիւն մեծատանց տայ, և եղ-
կութիւն աղքատաց. և աստ երա-
նութիւն աղքատաց, և վայ մե-
ծատանց: Անդ ասէ, մի՛ սպանա-
նէր. և աստ ասէ, թէ որ բարկա-
նայ ընկերի իւրում տարապար-
տուց, պարտաւոր է գեհենի:
Անդ ասէ, մի՛ շնար. և աստ ասէ՝
թէ որ հայի 'ի կին մարդ առ 'ի
ցանկանալոյ, անդէն շնացաւ 'ի
սրտի իւրում: Անդ ասէ, մի՛ երդ-
նուցուս սուտ, այլ հատուսցես
Տեառն զերդմունս քո. և աստ ա-
սէ, ամենեւին մի՛ երդնուցուք:

Եւ արդ զիարդ իցեն օրէնքն և
շնորհք միմեանց հակառակք: Զի
Աբրահամ վասն զօտարս և զաղ-
քատս ընդունելոյ՝ բարեկամ Աս-
տուծոյ կոչեցաւ. և Քրիստոս ա-
սէ՝ թէ աղքատն 'ի գոգն Աբրա-
համու չոգաւ, և մեծատունն 'ի
տանջանս հրոյ: Քրիստոս աղքա-
տաց երանութիւն տայ, և ողորմա-
ծաց՝ թէ ողորմութիւն գտանելոց

են . և օրինացն աստուած այնչափ ցուցանէ ողորմութիւն, մինչեւ ըղգրաստու Թշնամւոյն անկանելոյ բեռամբ՝ չհրամայէ զանց առնել. Թէ և 'ի ժողովրդենէ ոք իցէ, և եթէ յօտար ազգաց. և զուլ 'ի մօր կաթն չհրամայէ եփել, և ոչ զհաւ 'ի ձուոց կամ 'ի ձագուց վերայ նստեալ 'ի "միասին միանգամայն առնուլ: Անդ ասէ, սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո. և աստ ասէ, սիրեսցես զՏէր Աստուած քո յամենայն սրտէ քումմէ, և սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո. զի զայս երկուց պատուիրանաց կախեալ կան օրէնք և մարգարէք. և ասէ, ոչ եկի լուծանել զօրէնս կամ զմարգարէս, այլ լնուլ զնոսա:

Արդ զի՞արդ հակառակ օրինացն իցէ, որ եկն լնուլ զօրէնս և զմարգարէս: Եւ ասէր ցբորոտն զոր սրբեաց, Թէ երթ մատո պատարագ վասն սրբութեան քոյ, որպէս պատուիրեաց Մովսէս յօրէնսն: Եւ ցօրինականն, որ եհարց

ցնա, թէ զի՞նչ ինչ տուարեալ՝ զի
զկեանս յաւիտենից ժառանգեցից.
ասէ. զպատուիրանս օրինացն գի-
տես: Եւ հարցեալ կրկին՝ թէ զո՞ր
պատուիրանս, ասէ. զմի՛ շնար,
զմի՛ գողանար, զմի՛ սպանաներ:
Որով յայտ արար՝ եթէ ոչ հակա-
ռակ օրինացն ուսուցաներ, այլ
նմին միաբան:

Դարձեալ, չբարկանալն չսպա-
նանելոյն ոչ եթէ հակառակ ինչ է,
այլ կարի քաջ միաբան. զի թէ ոչ
ոք բարկանայցէ, և ոչ զգործ սպա-
նութեան մտաբերէ: Նոյնպէս և
ոչ ցանկանալն չշնալոյն ոչ եթէ
ընդդիմակաց ինչ է, այլ առաւել
հաւանագոյն. զի եթէ ոչ ցանկա-
նայցէ, և ոչ 'ի գործ շնութեան
ժամի: Եւ ամենևին չերդնուլն՝
սուտ չերդնլոյ ոչ եթէ ընդդէմ ինչ
է, այլ յոյժ ընկերակից. զի եթէ
ոչ սովորիցի ոք առէպ երդնուլ, և
ոչ սուտ երբէք երդնու: Անդ-
քանզի յանուն կռոցն երդնուին,
ասէ. հատուսջիր Տեառն զերդ-
մունս քո: Ասէ. յիս երդնուցուս՝

որ կենդանի եմ, և մի՛ 'ի կուռսն՝ որ ոչ են կենդանիք ։ Իսկ ասա զի կատարեալս առնիցէ Քրիստոս զիւր աշակերտեալսն, ասէ. ամենեւին մի՛ երդնուցուք, այլ եղիցի ձեր այոն այո, և ոչն ոչ. և թէ որ ինչ աւելի է քան զայն, 'ի չարէ անտի է ։ Եւ թէ որ աւելի քան զայոն և զոչ է՝ 'ի չարէ անտի իցէ, որչափ եւս առաւել որ սուտ յանհաւոր անուանն երդնուցու ։

Եւ դարձեալ՝ չքարկանալոյն և չցանկանալոյն, զոր ուսոյցն * Յեսու, այնչափ առ աստուածս ունի զօրինացն աստուած, զի զնորա ասացեալսն հաստատէ յաւետարանի. և նորա մոլքն թէ հակառակ ուսուցանէ նորա Յեսուն ։ Նոյնպէս վասն կերակրոց և 'ի հնումն և 'ի նորումս գտանեմք, զի յԱստուծոյ տուեալ են 'ի դարման ։ Անդ ասէ. զեն և կեր զամենայն անասուն և զթռչունս ուտելիս. և աստ ասէ՝ թէ ամենայն

* ուսուցին ։

ինչ որ մտանէ ընդ բերան մարդոյ,
ոչ պղծէ զնա. այլ որ ինչ ելանէ
'ի բերանոյ անտի, այն պղծէ ըզ-
մարդն։ Եւ յամենայնէն իմէքէ մի
ինչ և միան է. և եթէ պիղծ ինչ
էին կերակուրքն՝ նախ ինքն իսկ
ոչ ճաշակէր 'ի նոցանէ, և առա
այլոց հրաման տայր ճաշակել։

Իսկ եթէ ոչ ուրեք գտանեմք ա-
սացեալ նորա 'ի նորումն՝ թէ զայս
ինչ մի՛ ուտիցես, յայտ է՝ եթէ
զխտրութիւնս կերակրոցն՝ որք ըստ
օրինացն էին՝ դադարեցոյց, այնու-
զի ընդ մեղաւորս և ընդ մաքսա-
ւորս և ընդ փարիսեցիս ուտէր և
ըմպէր։ Եւ զզատկէն ասէր ցաշա-
կերտսն՝ թէ ցանկանալով ցանկա-
ցայ ուտել զզատիկս զայս ընդ ձեզ։
Մի՛ թէ և զզատկէ՞ն ասիցեն՝ թէ
ձուկն էր և ոչ գառն. քանզի
Քրիստոս զամենայն կերակուրս
ուտէր անխտիր, որպէս յայտ է
յաւետարանէն։

Իսկ թէ ասիցեն՝ թէ Քրիստոս
յետ յարութեանն եկեր զձուկն
և ոչ զմիս, վասն այսորիկ և մեք

զձուկն ուտեմք և ոչ զմիս , առնելի է՝ թէ տապա և Նոջքա այժմիկ մի կերեցեն ձուկն , այլ 'ի յարութեան անդ , որպէս և Նա յետ յարութեանն կերաւ ձուկն՝ զոր եգիտ առ ձկնորսան ։

Այլ զի և ձուկն միս է՝ այն ամենեցուն յայտ է . զի ոլոռ մարմին և արիւն, ճարպ և ոսկերք են , հարկ է՝ թէ մսեղէն է և կենդանի ։ Եւ է ձուկն՝ որոյ խբրեւ խոզի պատառակաց թամբ 'ի վերայ կողիցն կայ . և արիւն այնչափ ելանէ , որչափ յոչխարէ ոչ ելանէ . և կերակուրս ժանտոս զայն ուտէ , զոր և ոչ գազանք և անասունք ուտեն ։ Եւ զձուկն խսկ առաւել պարտ է գազան կոչել, որ զիւր համազգիսն անխտիր ուտէ . և զի այնչափ սուրբ են անասունքն քան զնա՝ զի 'ի նոյանէն զոհք և ողջակէզք մատչին Աստուծոյ , և 'ի ձկանց ոչ ինչ այնպիսի ։

Այլ և 'ի խորհուրդ և յօրինակ մեծի խորհրդոյն՝ որ յայտնելոց էր, ոչխար և արջառ տպաւորէին , և

ոչ ձկունք. որպէս գառն՝ որոյ արեամբ փրկեցան անդրանիկք որդւոցն Իսրայէլի յԵգիպտոս, և խոյն՝ որ սպանաւ փոխանակ Իսահակայ, խորհուրդ էին Ճշմարիտ գառինն՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի. և երինջն՝ զոր արտաքոյ բանակին սպանանէին յողջակէզ, ըստ որոց օրինակի և Քրիստոս արտաքոյ քաղաքին չարչարեցաւ։ Եւ Դաւիթ ասէ. հաճոյ եղիցի Տեառն իբրեւ զորթ մատաղ, և ոչ իբրեւ զձուկն փախուստ. զի ձուկն թէպէտ և գայ յառաջ, 'ի գերեզմանի առաւել գայ և ոչ 'ի կենդանութեան. ըստ այնմ զոր Տէրն ասէ՝ թէ որպէս եղեւ Յովնան 'ի փոր ձկանն զերիս աւուրս և զերիս գիշերս, նոյնպէս պատրաստ է որդւոյ մարդոյ մտանել 'ի սիրտ երկրի, և լինել անդ զերիս աւուրս և զերիս գիշերս։ Եւ այսպէս ոչ գտանեմք 'ի գիրս սուրբս՝ եթէ զձուկն որբեաց և եդ 'ի կերակուր, և 'ի մտոյ հրաժարեցոյց իբրեւ 'ի պղծոյ և 'ի խոտանէ իմիքէ։

Այլ և յօրէնսն գրեալ է՝ եթէ

ետու ուտել ձեռք զանմատունս և զլծուչունս իբրև զգանիջար խոտոյ. բայց միայն մեռելոտի և արիւն մի ուտիցէք, զի շունչ անասնոյ արիւն իւր է ։ Եւ առաքեալքն 'ի թղթին՝ զոր յԵրուսաղեմէ յԱնտիոք գրեցին, զնոյն հաստատեցին՝ թէ պահել ձեզ յարենէ և ի հեղձուցելոյ և 'ի մեռելոտւոյ և 'ի պոռնկութենէ. և չասացին՝ թէ 'ի մսոյ ։ Նա և յօրէնսն զուտելի անասունսն սուրբս կոչէ և զչուտելիսն պիղծս. իբր ոչ եթէ պիղծք ինչ բնութեամբ էին, այլ զշախորժականսն մտաց մարդկան պիղծս կոչէ. զի գիտէր, թէ է ինչ՝ զոր ախորժեն ուտել, և է ինչ՝ զոր ոչ ախորժեն ուտել. և ըստ նմին նմա օրէնս եդ ։

Այլ զի չէք ինչ պիղծ 'ի կերակրոցն, զայն 'ի Տեառնէն լուիցուք. թէ չէք ինչ որ մտանիցէ յորովայն մարդոյ՝ թէ կարիցէ զմարդն պղծել. այլ որ ինչ ելանէ 'ի մարդոյ անտի, այն պղծէ զմարդն ։ Եւ Առաքելոյ յառաջագոյն հայեցեալ մարգարէութեամբ 'ի տարապարտ

հպարտութիւն աղանդաւորացն , ասէ . կարճեն զկերակուրս , և արգելուն զամուսնութիւն՝ զոր Աստուած արար 'ի մխիթարութիւն հաւատացելոց , որ գոհութեամբ վայելեն . զի սրբի բանիւ Աստուծոյ և աղօթիւք : Իբր ոչ եթէ պիղծ ինչ իցէ և սրբիցի . այլ որ նոցա պիղծն կարծէր վասն զոհելոյն , և զայնմանէ ասէ Առաքեալ՝ թէ սրբի բանիւն Աստուծոյ և աղօթիւք : Վասն որոյ և 'ի միւսում թղթին ասէ՝ թէ յորժամ կոչիցէ ոք զձեզ յանհաւատից և երթայցէք , զամենայն ինչ զոր դնիցեն առաջի ձեր , կերիջիք . և մի՛ խղճիցէք : Ուստի յայտ է՝ թէ մի ինչ յամենայնէ միսն էր : Եւ դարձեալ՝ թէ որ ինչ վաճառիցի 'ի մակեղմի , որ է 'ի մսավաճառանոցի , կերիջիք . և մի՛ խղճայցէք :

Այլ ասեն , թէ ասէ Առաքեալ՝ թէ լաւ է ոչ ուտել միս , և ոչ ըմպել գինի , և ոչ որով եղբայրն իմ գայթակղեսցի . և դարձեալ թէ ոչ կերայց միս յաւիտեան , որով

եղբայրն իմ գայթակղեսցի ։

Ասասցուք. եթէ ձկամբն գայթակղեսցի եղբայրն, ապաքէն և զայն չիցէ պարտ ուտել. քանզի վասն գայթակղութեան չէ պարտ ուտել, և ոչ թէ վասն զի պիղծ ինչ կայցէ 'ի կերակրոցն ։ Եւ մանաւանդ գինւով, որով բազումքն իսկ զեղխանան. և ոչ այնչափ միսն յանցուցանէ, որչափ գինին զեղծէ զըմպելիսն, և գայթակղեցուցանէ զտեսօղսն ։ Եւ զիա՞րդ իցէ, զի 'ի մսոյ պահեն և 'ի գինւոյ ոչ զգուշանան Մարկիոնքն, զի բանն յերկուցունց վերայ կայ. ասէ ոչ ուտել միս, և ոչ ըմպել գինի. և զնովիմբ ածեալ զպատճառսն, ասէ, թէ և ոչ՝ որով եղբայրն իմ գայթակղեսցի կամ տկարանայցէ ։ Որով ցուցանէ՝ թէ վասն գայթակղելոյն եդ զայնպիսի միտս 'ի միջի, և ոչ եթէ զկերակուրսն պիղծ համարէր, որ ասէն՝ թէ է որ հաւատայ ուտել զամենայն ինչ ։ Թէ հաւատամ՝ ասէ՝ եթէ բանիւ Աստուծոյ և աղօթիւք սրբին կերակուրքն, կեր և

մի՛ խորեր : Ապա եթէ տկարացեալ ես հաւատովք և խղճես, բանջար եւեթ կեր, և մի՛ գայթակղիր : Եւ յորժամ ոչ հաւատաս ուտել զամենայն իբրեւ զսուրբ, մի՛ իշխեր դատել զայն որ ուտէն. որպէս և որ ուտէն՝ ոչ պարտի անգոսնել զքեզ իբրեւ զտկար, որ ոչդ հաւատաս ուտել զամենայն ինչ իբրեւ զսուրբ : Քանզի ոչ եթէ կերակուրքն կացուցանեն զմեզ առաջի Աստուծոյ, և ոչ հանեն յերեսաց Աստուծոյ. այլ կամ հաւատքն կամ խիղճ մտացն և գայթակղութիւն :

ԺԳ. ԻՍԿ ձեր ուխտաւորքն, ասեն, ընդէ՞ր են մսահատք :

Մեր ուխտաւորքն ոչ վասն այնորիկ հրաժարեն 'ի կերակրոց՝ եթէ զկերակուրսն պիղծս համարիցին և 'ի հիւղեայ իբրեւ 'ի չարէ իմեքէ : Եթէ վասն պիղծ զկերակուրսն համարելոյ ուխտաւոր էին, և ոչ ուխտաւորութիւնն նոցա յուխտաւորութիւն համարէր . Այլ կարծեն զանձինս 'ի կերա-

կրոց, զի զուրութիւնն՝ զոր 'ի մտի եդին պահել՝ դիւրաւ պահիցեն։

Ցոր սակս և հարքն մեր սուրբ եպիսկոպոսք սահմանեցին կանոնս. եթէ ոք հաւատացեալ միս ոչ ուտիցէ, և բանջար ընդ մսոյ եփեալ իցէ, և 'ի բանջարոյն ոչ կամիցի ճաշակել, նզովեալ լիցի։ Ընդէ՞ր. Նախ՝ զի զԱստուծոյ տուեալ զկերակուրսն ոչ իշխիցէ խոտան համարել. և ապա՝ զի տարապարտ հպարտութեամբն ոչ վնասիցի, որպէս թէ այնու առաւել ինչ իցէ քան զայլ մարդիկ։

Նա և կուսանք սրբոյ եկեղեցւոյ ոչ վասն այնորիկ պահեն զկուսութիւն, եթէ զամուսնութիւնն տուեալ յԱստուծոյ՝ պղծութիւն համարիցին, որպէս Մարկիոնն և Մանի. և մծղնեայք. զի եթէ յայն միտս ուխտաւորք էին, ապա և կուսութիւնն չէր յանգարի կուսութեան. այլ վասն առաւել սիրելոյ զԱստուած, 'ի բարւոք արարածոց Աստուծոյ հրաժարեն. զի նմանեալք հրեշտակաց Աստուծոյ,

ուր ոչ արուն է և ոչ էգ , ցուցա֊
նիցեն և յերկրի զնոյն առաքինու֊
թիւն . ըստ այնմ՝ թէ են ներքի֊
նիք , որ զանձինս իւրեանց արարին
ներքինիս վասն արքայութեանն եր֊
կնից , լինել 'ի յարութեանն հա֊
ւասար հրեշտակաց ։ Եւ Առա֊
քելոյն՝ այր հաւատարիմ կոչէ ըզ֊
կուսանսն . բայց հայեցեալ 'ի բնու֊
թիւնն՝ չիշխէ յայտ հրամանս տալ,
այլ ակնարկելով յօժարեցուցանէ .
որպէս և Տէրն ակնարկէ , այլ ոչ
ստիպէ ։

ԺԴ . ԱՅՍ ամենայն վասն Մար֊
կիոնաց աղանդին ասացաւ , որք զա֊
մուսնութիւն և զմսակերութիւն
խոտեն . և ուխտաւորեալք հան֊
դերձ աշխարհականօքն 'ի կուսու֊
թիւն , ստեն ուխտին ։ Զի առ
չժուժալոյ ցանկութեանն ; արկա֊
նեն միաանգամ զնոսա ընդ ա֊
պաշխարութեամբ ։

Արդ եթէ օրինաց ոչ հաւատայ֊
ցեն , որ ասէ՝ եթէ թողցէ այր
զհայր և զմայր իւր , և երթիցէ
զհետ կնոջ իւրոյ , և եղիցին երկո֊

քին 'ի մարմին մի, Ցեստւայն ընդէ՞ր ոչ հաւատայցեն՝ որ զնոյն հաւատայէ, և յաւելու՝ թէ զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի՛ մեկնեսցէ: Արդ հաւատացելոց՝ որ զՃշմարտութիւնն կամիցին ցուցանել՝ նախ գործ այն է, զի զիրան՝ որպէս և էցեն՝ նոյնպէս խոստովանիցին. և ապա թէ այլընտիր լինիցին յառաքինութիւնս, այն ընդունելի է: Եւ ոչ որպէս նոքա, որք մեծամեծս կոտորեն՝ թէ մեք անդամոյն իսկ յաւազանէն ուխտաւորիմք 'ի մսակերութենէ և յամուսնութենէ. և ապա լուծանեն զուխտն, և գան մտանեն ընդ ապաշխարութեամբ:

Եւ եթէ հարցանես՝ եթէ տանջանք գո՞ն բարւոյն. ասեն. ոչ գոն: Եւ եթէ 'ի տանջանաց կասկած չիցէ, ապաշխարութիւն առ ի՞մ իցէ. ո՞չ ապաքէն յայտ է՝ թէ 'ի տանջանաց ոչ երկնչին, և 'ի մեղսն անխտրեն: Բայց որոյ տանջանք չեն, յայտ է՝ թէ նորա և պարգեւք չգոն:

Այլ մեք, ասեն, յայն սակս փախեաք յարդարոյն, զի ահագին սպառնալիս սպառնայ յօրէնսն իւր՝ թէ հուր վառեալ է 'ի բարկութեանն իմում, և այրեսցէ մինչև 'ի դժոխս ներքինս. և թէ այս ամենայն պահեալ էր 'ի գանձի իմում. և այլուր՝ թէ հրով դատի Աստուած:

Ո՛ անմիտք և մոլորեալք. թէ վասն ահագին սպառնալեացն փախչիցիք յօրինացն Աստուծոյ, յորժամ Յիսուս եւս առաւելի սպառնալիս քան զայն սպառնայցէ, հուր անշէջ և որդն անմահ և տանջանս յաւիտենականս, յո՞ ունիցիք փախչել: Եւ յորժամ 'ի հնում և 'ի նորումն զնոյն սպառնալիս և զնոյն խոստմունս բարութեանց գտանեմք, ո՞չ ապաքէն յայտ յանդիմանի ցուցանի՝ թէ մի տուիչ է հնոյն և նորոյս:

ԾԵ. ԱՅԼ և յարութեան մարմնոց չհաւատալ ուստի՞ իցէ Մարկիոնի և Մանեայ և այլոցն նոյնախոհեաց:

Ասեն. Առաքեալ ասաց՝ թէ

մարմին և արիւն զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն, և ոչ ապականութիւն զանապականութիւն. և դարձեալ՝ թէ երանել 'ի մարմնոյս ցանկացեալ եմ և ընդ Տեառն լինել: Որով յայտ է, ասեն, թէ վասն զի 'ի հիւղեայ է մարմինս, յայն սակս չառնի արժանի յարութեանն:

Եւ թէ վասն զի 'ի հիւղեայն է մարմին՝ չառնիցի արժանի արքայութեանն, արդ՝ և վասն զի յարգարոյն են ոգիքն՝ մի՛ լիցին արժանի արքայութեան բարւոյն: Այլ յանդիմանէ զնոսա նոյն Առաքեալ՝ անդէն 'ի նմին տեղւոջ. որոյ երբեւ մատամբ ցուցեալ զմարմինն, ասէ՝ թէ պարտ է ապականութեանս այսմիկ զգենուլ զանապականութիւն, և մահկանացուիս այսմիկ զգենուլ զանմահութիւն: Ուստի յայտ է՝ թէ ոչ զոգիսն կոչէ ապականացուս և մահկանացուս, այլ զմարմինսն: Եւ 'ի միւսում թղթին ասէ՝ թէ ամենեցուն մեզ յանդիմանն լինել կայ ա-

ռաջի ըստ մին Քրիստոսի, զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնով զինչ և գործեաց յառաջ, եթէ բարի և եթէ չար: Տեառնենս զի մարմնով հանդերձ առնէ կրել զբարիս կամ զչարիս, և ոչ միայն ոգւով:

Այլ ասեն. ասաց Առաքեալ՝ թէ ապականութիւն զանապականութիւն ոչ ժառանգէ:

Ո՛վ բանաքաղ Մարկիոն. որ զմին լսէ և զմիւսն ստուգանէ: Եթէ ուղիղ մտօք լսէր զայն՝ թէ ապականութիւն զանապականութիւն ոչ ժառանգէ, կարէր կալ 'ի վերայ ճշմարտութեանն: Զի Առաքեալ այնչափ ստուգէ զյարութիւն մարմնոյ, մինչ զի և բազում օրինակս 'ի մէջ բերէ:

Նախ առաջին և բուն զՔրիստոսի յարութիւնն՝ եթէ Քրիստոս մեռաւ ըստ գրոց և թաղեցաւ և յարեաւ յաւուր երրորդի: Եւ զետեղեալ անդէն զաւեղեան, բազում հանգամանս ցուցանէ վասն յարութեանն հաստատու-

Թեան . և առաւել զայն , զոր իբրև յուշկանէ Մարկիոնի և Մանեայ աղաղակէ և ասէ . եթէ մեռեալք ոչ յառնեն , զի՞նչ գործիցեն այնոքիկ որ վասն մեռելոցն մկրտեցան : Դուք , ասէ , ասէք՝ թէ մարմինք վասն զի 'ի հիւղեայն են , ոչ յառնեն . եթէ մարմինքն մահկանացուք ոչ յառնիցեն , հոգիքն կենդանիք վասն մարմնոցն մեռելոց ընդէ՞ր դատանիցեն . և կամ մարմինքն մահկանացուք ընդ ունոցն կենդանեաց վասն է՞ր մկրտեսցին , թէ որպէս ասէքդ՝ չիցեն յառնելոց մարմինքն մահկանացուք :

Այսպէս իմանալի է բանս , և ոչ որպէս Մարկիոնն դանդաչէ՝ թէ փոխանակ երախայի մեռելոյ , պարտ է կենդանւոյն մերձաւորի իւրում մկրտել . զի անդ նմա համարիցի : Զոր և առնեն իսկ Մարկիոնքն : Այլ յանդիմանէ զնոսա բանն տէրունական , որ ասէ՝ թէ որ ոչ ծնցի վերստին , ոչ կարէ տեսանել զարքայութիւնն Աստուծոյ.

և դարձեալ. եթէ ոք ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ, ոչ մտցէ յարքայութիւնն երկնից: Որով յայտ է՝ թէ. իւրաքանչիւր ումեք պարտ է մկրտել, և ոչ այլում ընդ այլոյ:

Եւ դարձեալ՝ 'ի սերմանեացն առակէ. յայտնի ցուցանի յարութիւն մարմնոց. թէ որպէս զսերմն, զոր սերմանես, ոչ այլ ընդ այլոյ դայ, թէպէտ և բազմապատիկ վայելչութիւն զգենու. այլ ոչ երբէք սերմանեցեր զգարի և հնձեցեր ցորեան. և ոչ սերմանեցեր կորեակ, և հնձեցեր հաճար. այլ զոր սերմանեցեր, զնոյն հնձեցեր. ըստ նմին օրինակի, ասէ, և մարմինն որ անկաւ՝ նոյն և յառնելոց է:

Դարձեալ, և մարմին և արիւնն ասել Առաքելոյն՝ թէ զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգէ, և ոչ ապականութիւն զանապականութիւն ժառանգէ, ոչ յայն միտս իմանալի է, յոր Մարկիոնն առնու՝ թէ վասն զի 'ի հիւղեայն են մարմինքն, ոչ յառնեն. այլ յայլ երկուս օրինակս:

Մի՛ յայն՝ թէ մինչ դեռ 'ի մարմնոյ խորհուրդս և 'ի գործս իցէ մարդն, ընչաւոր է և մարմին և արիւն. և զի ըստ մարմնոյն եւեթ խորհի և գործէ, չէ արժանի մտանելոյ յարքայութիւն երկնից: Որպէս և 'ի միւսում թղթին գրէ Առաքեալ առ աշակերտեալսն՝ թէ որ մարմնաւորքն են, զմարմնոյ խորհուրդս խորհին. բայց դուք ոչ էք մարմնով, այլ հոգւով: Մի՛ թէ յորժամ զայս գրեաց առ աշակերտեալսն՝ կէսք էի՞ն 'ի մարմնի, և կէսքն չէի՞ն: Ուստի յայտ է թէ 'ի մարմնի ամենեքեան էին, այլ 'ի գործս մարմնոյ և հոգւոյ ոչ բոլորեքեան:

Դարձեալ 'ի միւս եւս միտս իմանալի է, եթէ ոչ շաղղով և արեամբ ուռուցեալ յառնելն մարմինքն, այլ նորոգեալք յարութեամբն՝ ապականացուք զանապականութիւն ժառանգեն: Որպէս և ածէ իսկ զնովիմբ՝ թէ փող հարկանի, և մեռեալք՝ որ 'ի Քրիստոս՝ յառնեն անապականացուք. և մեք նորոգիմք:

Որով ցուցանի՝ թէ մարմինքն նորոգեալք յարութեամբն , ազատեցեալ յամենայն կարեաց՝ յառնեն : Եւ ընկղմի մահ 'ի պարտութիւն , յորժամ ապականեալքն զանապականութիւն զգենուցուն, և մահկանացուքս զանմահութիւն, և սերմանեալք տկարութեամբ՝ զզօրութիւն , և վարեալք անարգութեամբ՝ զփառաւորութիւն : Եւ չիք մարմին՝ որ 'ի հող մնայցէ. այլ իւրաքանչիւր ոգւոց զանձնիւր մարմին զգեցեալ, յական թօթել՝ կայցեն առաջի ահեղ ատենին , ոմանք 'ի կեանսն յաւիտենականս , և ոմանք 'ի պատիժս դատաստանի :

ԺԶ. ՄԱՐԿԻՈՆՍ այս 'ի պոնտացւոց աշխարհէ անտի եղեալ էր , որդի եպիսկոպոսի : Եւ ապականեալ զկոյս մի , գնաց փախստական վասն մերժելոյ զնա յեկեղեցւոյ՝ իւրոյ իսկ հօրն : Եւ երթեալ 'ի Հռոմ խնդրել ապաշխարութիւն յայնմ ժամանակին , և չհասեալ այնմ՝ գրգռեցաւ ընդդէմ հաւա-

տոյ: Եւ եղեւ երիս աւուրս, ու-
սուցանէ զբարւոյ և զարդարոյ և
զչարէ: Եւ զնոր կտակարանն օտա-
րոտի համարի 'ի հնոյն. և յայնմա-
նէ, որ 'ի նմայն խօսէր, զյարու-
թիւն մարմնոյ արհամարհէ: Եւ
մկրտութիւն ոչ մի միայն տայ, այլ
և երիս յետ յանցանելոյ. և փոխա-
նակ երախայից մեռելոց՝ այլոց տա-
պէ առնուլ կնիք: Եւ այնչափ
յանդգնեալ՝ մինչեւ կանանց հրա-
մայէ մկրտութիւն տալ, զոր ոչ ոք
իշխեաց յայլոց աղանդոցն առնել.
ոչ կնիք կրկին և երեքկին տալ, և
ոչ զկանայս առ քահանայս ունել:

Նա և նմա իսկ ուստի՞ իցէ քա-
հանայութիւնն, որոյ ապականեալ
զկոյս՝ տարադիր եղեւ յեկեղեցւոյ
յիւրմէ հօրէ, մինչեւ ապաշխա-
րութեան եւս հասանել ոչ եղեւ
արժանի: Եւ յիրաւի չեղեւ ար-
ժանի, զի 'ի պատգամս Հոգւոյն
սրբոյ իշխեաց ձեռն արկանել, ընդ-
կէսն հատանել ընկենուլ իբրեւ
զխոտան, և զկէսն ընտրել առնուլ
իբրեւ զպիտոյս: Եւ զայն ոչ գիտէ՝

Թէ յորժամ 'ի մարմնոյ մեկնի մի կարիցէ առնուցու, զամենայն մարմնոյն իսկ վկայէ՝ սակաւ ինչ մասնն կարեաւ ։ Առաւել ևս յանդիմանանէ զնա կատարիչն օրինաց, որ ասէր՝ թէ ոչ եկի լուծանել զօրէնս և զմարգարէս, այլ լնուլ զնոսա. և Առաքեալն, որ ասէ՝ թէ Քրիստոս է խաղաղութիւնն մեր, որ արար զերկոսին 'ի մի ։ Որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ՎԵՐՋ

ՆՈՅՆ ԵԶՆԸԿԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Խ Ր Ա Տ Ք

ԱՍՏՈՒԱԾԱՍԷՐՆ յիւր կամացն որպէս 'ի Թշնամւոյ զգուշանայ :

Լաւ է յատակ խորհրդովն ննջել, քան պիղծ խորհրդով աղօթս մատուցանել, և վարձս ոչ առնուլ և 'ի զուր աշխատել :

Մխեա զմարմինդ ննջութեամբ, և զսիրտդ երկեղիւն Աստուծոյ, զի աներկեղ լիցիս 'ի մահաբեր նետից սատանայի :

Որ զերկեղածն սիրէ, սիրոյ արժան կանգնէ առ Աստուած, և անհաշտ Թշնամութիւն առ սատանայ :

Զսէր և զերկեղ բնութիւն արա քեզ, որ խաբէութեամբ չաշխատիս :

Որչափ զրկիս և աշխատիս և նե-

ղիս, և համբերես, անապական գանձ պատրաստես քեզ յերկինս. ապա թէ տրտնջես և նեղասրտիս, 'ի զուր աշխատիս և անվարձ եղանիս:

Զօրացիր չարչարանօքն Քրիստոսի, և համբերեա վասն նորա, զի վայելեսցես յանանց բարութիւնն:

Որ գարուն 'ի հանգստեան կայ, ձմեռն 'ի սովոյ և 'ի սառամանեաց տառապի:

Որ աստ զմարմինն պարարէ, 'ի յաւիտենական հանգիստն ոչ մտանէ:

Հնազանդեա սիրով, աղօթեա յուսով, աշխատեա հաւատով, և պայծառասցիս յերկնային հարսանիսն:

Զոր ինչ Աստուած քեզ շնորհ տայ, 'ի պէտս կարօտելոցն սպասաւորեա. զի շնորհքն աղքատացին, և դու փառաւորեսցիս:

Կրօնաւոր մարմնասէր՝ խոզի նման է, 'ի ծովացեալ մեղացն հեղձնու:

Արտասուս լուացումն է մեղաց,

և յօգուտ հանելն ապաշխարութիւն. այլ որ զամենայն ժամանակս կրօնաւորական կարգօք անցուցանէ 'ի սուգ և 'ի արտմութիւն, նա զորպիսի՞ զերանական զփառսն ժառանգէ:

Կեղծաւոր կրօնաւորն՝ պատրուակ է սատանայի. ընդ իւրեաւ ունելով զսատանայ՝ զպղծութիւն անդամոցն ծածկէ, և նկարակերպ պատրուակօք պատրէ զտեսօղսն: Սոքա են գայլք գառնզգեստք՝ որոց սպառնացաւ Քրիստոս ընդ անհաւատսն դասել:

Որ զեղբայր իւր տեսանէ և տրտում կայ, յաղթեալ է 'ի կեղծաւորութենէ. որ առանձինն նստի և զուարթ կայ, գերեալ է 'ի սատանայէ:

Բերանք մեր հնոտեալ են 'ի պահոց, և լեզուք մեր ընդարմացեալ 'ի սաղմոսերգութենէ. և զոր Աստուած խնդրէ՝ զայն ոչ ունիմք, զսէր և զխոնարհութիւն. շրթամբք սիրեմք զԱստուած, և 'ի զուր աշխատիմք:

Զմիս անասնոյ ոչ ուտեն, և զեղբայրն անյապաղաբար ուտեն. զգինի ոչ ըմպեն, և զհոգին արեամբ շաղախեն. զամենանացեալսն ատեն, և ախորժ խորհրդով հանապազ պոռնկին. զգեստ գառին զգենուն, և ապահութեամբն այրին. յայնպիսեացն արժան է փախչել, և ոչ հաղորդութիւն ունել։

Չէ պարտ կրօնաւորի մանկանց կենակից լինել. զի որ 'ի նոցանէ նետաձգութիւն է, չար է քան զթիւնս իժից։

Զպայծառութիւն աչաց շացուցանէ ծուխ, և զպարծանս կրօնաւորի ընտելութիւն մանկանց. եթէ զերկինս բանայ, մի՛ մտաներ. եթէ հրեշտակական վարս ունի, մի՛ հաւատար։

Մանուկ կրօնաւոր, որ ոչ է առ ոտս ծերոց, անձամբ որս է սատանայի։

Մանկագոյն կրօնաւորի մի՛ ասեր զծածուկսն քո, զի մահ է նորա։

Կրօնաւոր ուրախամիտ գեւ է գերդեսացի։

Մի՛ սիրեր զլպագուրդ կերակրոց

կամ զըմպելեաց ․ ապա թէ ոչ՝ զմարմինդ քաղաք պոռնկութեան շինես և ամրոց սատանայի ։

Գինի զբազմութիւն ախտից զարթուցանէ, և զերկիւղն Աստուծոյ հալածէ ։

Մի՛ սիրեր զեղխային փափուկ կերակրովք կամ ըմպելեօք կամ պատուական հանդերձիւ կամ զատարկութեամբ, զի մի՛ զԿայենին ժառանգեսցես զպատիժն ։

Մի՛ սրտմտեցուցաներ զոք, և մի՛ տրտմիր յումեքէ ։

Մի՛ բարկանար աշակերտի մեղուցելոյ, զի հիւանդն ոչ թէ յիւր կամաց հիւանդանայ ։

Աստուածսիրութիւն է առանձինն յանդիմանել ։

Մի՛ թիւնաթափ լինիր յեղբայրն խրատու պատճառաւ ։

Ջլերն՝ կակուղ դեղն բժշկէ, և զախտս՝ բարեգործութիւնն ։

Աշխատութիւն գոհութեամբ՝ առանց պսակի ոչ լինի ։

Կրօնաւոր պճնող ասպնջական է դիւաց ։

Որ մարմնական ընչից ցանկայ, պոռնկութիւն է։

Եթէ վասն Աստուծոյ հալածիս, մի՛ խէթ պահեր։

Ցորժամ աղօթես՝ ընտրեա ըզ-խորհուրդդ, եւ ապա սաղմոսեա։

Թէ թշնամւոյն չաղօթես որպէս քեզ, ապա լաւ է չաղօթել։

Եթէ առնուս ինչ յումեքէ, յաւել 'ի սովորական աղօթսն։

Դնեք յինչսն ժողովելն, եւ հրեշտակք 'ի բաշխելն։

Ընչասիրութիւն լծակցութիւն է կռապաշտութեան։

Աղօթք 'ի սուրբ սրտէ զպատուա բաղի փրկութիւն գործէ։

Մի՛ խնդրեր զհամեղութիւն կերակրոց։

Զ Քրիստոս նա առանէ, որ զինչսն տայ։

Կրօնաւորի բերդ ամուր է անզբաղութիւն։

Եղբայրասէր կրօնաւոր ազգակցութիւն ունի առ Քրիստոս։

Խաղաղասէր կրօնաւոր ջահ պայծառ է եղբայրութեանն։

Որ ոխս ունի ընդ եղբօրն, դաշնաւոր է սատանայի․ որ խէթիւ ննջէ՝ բարկացուցանէ զԱստուած։

Երիկունն, երբ 'ի մահիճսն ելանես, համարեա՝ թէ 'ի գերեզման ես իջեալ։

Թող զխորհուրդս և զբանս՝ որ անօտիս ընթանան, և բևեռեա զքեզ ընդ երկիւղն Աստուծոյ, և ած զմտաւ զօրն դատաստանին։

Որ զեղբայրն 'ի մարմնաւոր կերակրոյ զրկէ, չէ ցանկացող սեղանոյն Քրիստոսի։

Որ փութայ առնուլ ինչ յումեքէ, ոչ ունի յոյս առ Քրիստոս։

Եթէ խնդրէ ոք 'ի քէն և տաս, գոհացիր զԱստուծոյ՝ զի դու առաւել շահեցար քան զնա։

Մի՛ լինիր ծաղրածու և կատակերգակ, զի մի՛ ժառանգեսցես զանվախճան զլացն։

Խոնարհութեամբ և յուսով հնազանդել, և գիտութեամբ աշխատել՝ կատարելութիւն է։

Այս են առաքինութիւնք, և այլ ընտրութիւնք։

Զհաց աւուրն քրտամբք հրամայեաց քեզ ուտել, և դու զկեանսն յաւիտենից քնով կամիս ժառանգել: Եւ Թանատոսն ամ է կարգեալ զկենաց քոց, և զայն ցաւօք և հեծութեամբ. դու զհանգստեան օրն առանց ցաւոց կամիս ժառանգել:

Աշխատելոցն հրամայեաց զհանգիստն, և ոչ որդնապարար մարմնասիրացն:

Նահանջեա զարտամօղ բարուց չարակերութեամբ, և զխաղաղութիւն ստացիր կակղեա ողջնութեամբ, և զցփխութիւն մարմնոյդ ցամաքեցո աշխատութեամբ, և ապա կարես բառնալ զխաչն Քրիստոսի: Ուսա և զկիրս քո՝ սիրել զեղբայրն. և այնպէս սիրեա զմարմին քո, որպէս զնենգաւոր եղբայր:

Որ զերկիւղածն ատէ, և զամենայն կիրսն սիրէ, մի չարիք են:

Եթէ ցաւակցութեամբ չսիրես զեղբայրն, մի՛ կար ընդ նմա:

Նեղեա զմարմինդ զխոստութեամբ զորոց վկայութեամբ:

Են տրտմութիւնք՝ որ ոչ են հաճոյ Աստուծոյ, և այն չարին խաբէութիւն է։

Զփափկութիւն և զհանգիստ ատեա։

Որ պէտս ունի յեղբարցն, նմա տուր։

Վաղիւն երթալոց ես 'ի հայրենիսն, անդ հանգիր։

Յորժամ աղօթես, ծանիր թէ ընդ ում խօսիս, կամ զի՞նչ խնդրես. և զխորհուրդդ 'ի քեզ հաւաքեա։

Յորժամ տայցէ քեզ Աստուած փափուկ կերակուր, կամ մաքուր հաց, կամ միրգ, զՔրիստոսի մասն կարօտեալ եղբօրն տուր նախ քան զքո ճաշակելն, զի Քրիստոս քեզ սեղանակից լինի։

Յորժամ նստիս 'ի սեղանն, խոնարհեցո զգլուխդ. մի՛ այլ ինչ տեսանէր, բայց միայն զքեզ. և ճաշակեա գոհութեամբ։

Մի՛ խնդրեր զհամեղութիւն կերակրոց և զյագենալն, այլ միայն՝ որ զվտանգն բառնայ։

Հանդերձ քո մի՛ լիցի առ ՚ի աղձնել, այլ միայն առ ՚ի պէտս մարմնոյդ, որպէս զայն՝ որ զմետաղին ծածկէին։ Ապա թէ զաւելորդն և զանպատշաճն սիրես, զրկիս յերկնաւոր զարդարուէն։

Եթէ հիւանդ ես կամ աղքատացեալ, մի՛ խշխանութեամբ վարիր։

Եթէ առնեն քեզ սէր, գոհացիր զԱստուծոյ. և եթէ ոչ առնեն, մի՛ տրտնջեր. և մի՛ տրտմեցուցաներ զանձն ուրուք. այլ նեղեա զքեզ սակաւ մի լռութեամբ. զի որ պատերազմի, ժուժկալութեան պէտք են։

Զմտաւ ած զօր դատաստանին, զոր պատրաստեալ է Աստուած։

Այս կեանքս պատերազմ է։

Որ լաւն է, և զուարթ երեւի։

Զայն խնդրեսցուք, զոր Քրիստոս խոստացաւ տալ՝ թէ ուր եսն եմ, անդ և պաշտօնեայն իմ եղիցի։

Ծերութիւն և հիւանդութիւն պատերազմ է ժամանակեայ. զի մարմնոյ զօրութիւն պակասեալ է, վտանգն բազմացեալ, և հանգիստն

սակաւ, և կամ բնաւ իսկ ոչ. և սատանայն բորբոքէ զբոց ցասմանն, և տալ տայ զկարգն, հայհոյել զաստուածորդն, տրտնջել զեղբարցն. սոսա պէտք են սիրոյ և գթութեան, երկայնամիտ լինել, և ըղձաւոտխրատականն առնուլ պսակ:

Որ բարկանայ եղբօրն, և չէ վասն Աստուծոյ, հրեշտակ անողորմ հանդիպայի նմա:

Որ 'ի սաղմոսելն ծիծաղի, կամ մարմնական խօսք բերէ 'ի մէջ, արտաքոյ լիցի սրբութեանցն՝ մինչ և առողջասցի:

Լաւագոյն է զձեռսն համբառնալ առ Աստուած, յորժամ աղօթեսցէ. բայց առաւել կարեւոր է, որ 'ի պէտս եղբարցն սպասաւորեսցէ:

Զձեռս յորժամ յաղօթս համբառնաս՝ հանդէպ երեսացդ կալ, և զգուշասցիր յօտար խորհրդոց:

Եթէ հաւատացեալ ես յեղբայրն, հնազանդեա նմա. ապա թէ ոչ, 'ի սովորականէն մի՛ ելանել:

Պարտ է կրօնաւորին արտաքս չափ հակառակ կալ ընդդէմ մարմնական ցանկութեանց. և այնպէս պատրաստ լինել Աստուծոյ ։

Քրիստոս ասաց. ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք. և որ կամի գալ առ իս, ուրասցի զանձն իւր, և առցէ զխաչ, և եկեսցէ զկնի իմ ։ Եւ որ ոչ ուրանայ զանձն իւր, ոչ կարէ բառնալ զխաչն Քրիստոսի, և չէ 'ի ճշմարտութեանն. և որ ոչ է 'ի ճշմարտութեանն, չկարէ ժառանգել զկեանսն յաւիտենից, այլ 'ի ստուերի կայ և 'ի խաւարի շրջի ։

Եւ որ զիւր կամսն պաշտէ, զաշխարհական գործ ոչ կարէ մճարել, թող թէ զհոգևորն. թէպէտ և մեծական վաստակօք անցուցանէ զիւր զկեանսն, չկարէ հաստանել կրօնաւորական կարգի ։ Իսկ հնազանդն՝ թէպէտ և աղքատ և ծոյլ, կրօնաւոր է, ծառայութեամբ 'ի տան Աստուծոյ է ։

Անգործ մեղու՝ լաւ է քան զժիր պիծակ ։

Որ զինչն ուրացեալ է, և 'ի լուծ պատուիրանին մտեալ՝ բառնալով զխաչն Քրիստոսի, չէ պարտ ընտրողութիւն առնել հրամանաց առաջնորդին՝ այլ անսալ երկիւղիւ. զի և Պետրոս չօգտեցաւ ինչ ընտրութեամբն: Եւ եթէ թերի ես յառաջնորդն, մի՛ կար ընդ նմա. զի կորուսանես զօգուտ քո: Երբեմն տրտնջես, երբեմն նզովես, երբեմն դիմաբանես, առ այլս չարախօսես, զսէր և զհնազանդութիւն բառնաս յեղբարցն, զամենեսեան յամպարշտութիւն ուսուցանես. այնպիսւոյն միաբանութիւնն դատապարտութիւն է:

ՏԳԷՏ և անընտրող առաջնորդ՝ 'ի բժշկելն խոցէ, և յուղղելն խորտակէ. 'ի սիրոյ տեղ՝ ատելութիւն ցուցանէ, և յատելութեան՝ զսէր. և խառնափնդորելով զեղբարսն անվաստակ հանէ:

Որ սիւն եղեալ է և զբոլոր շինուածն յինքն հաստատեալ, եթէ խորտակի՝ զամենեսեան 'ի վայր կործանէ: Այսպէս և առաջնորդն,

Թէ ոչ ըստ՝ կամացն Աստուծոյ վա-րի, զամենայն եղբայրութիւնն սա-տանայի մատնէ. և փոխանակ առաջնորդութեանն՝ կորստեան պատճառ լինի: Մեծ հերձուած և անբժշկելի չարիք է այնպիսի առաջնորդութիւնն. զի մարդիկ յօ-րինակն առաւել հային, քան ՚ի ճշմարտութիւնն:

Որ զմի ոք ՚ի փոքրկանց գայ-թագղեցուցանէ, չէ արժանի գե-րեզմանի. իսկ որ բազմաց կորըս-տեան պատճառ լինի, զինչ զի՞նչ ասես. ո՞չ ապաքէն գործակից ե-ղեւ սատանայի, և ընդ նմա տան-ջելոց է ՚ի գեհենին:

Հոգեւոր առաջնորդ՝ աստուա-ծային հուր է, զապականարար ախտն այրէ, և զգիճութիւն ցա-մաքեցուցանէ, և կրօնաւորական հանդիսիւ փորձէ որպէս զոսկի ՚ի բովս, և անաղտ սրբութեամբ զեղ-բարսն Աստուծոյ ընծայէ. և ինքն ըստ հաւատարիմ ծառային Թա-գաւորէ ՚ի վերայ տասն քաղաքաց:

Առաջնորդ ագահ, որ է կռա-

պաշտ, աւազակապետ է: Աւազակք բազումք կան յաշխարհի, և չեն ամենեքեան սպանողք. իսկ նա յամենայն աւուր սպանութիւն գործէ: Ոչ զմարմինն միայն սպանանէ որպէս զաւազակն, այլ սատանայի գործակից լինի, և զհոգին կորուսանէ՝ որ նմա հաւատացաւ: Նա զամենայն չարիս դիւրաւ գործէ, և զբարին ոչ երբէք:

Եթէ ամենայն եղբարցն հիւանդութիւնն քեզ ոչ ցաւէ, մի՛ լինիր առաջնորդ:

Եթէ զանարժանսն ընդ ախտոյիցն ոչ յանդիմանես, մի՛ լինիր վարդապետ:

Զվարդապետն քաջասիրտ սուրբ վարքն առնեն:

Քաղցր է մեղր, բայց ախտացելոց մարմնոյ վնաս առնէ. օգտակար է խրատ և յանդիմանութիւն, բայց որ զդէմն յարեւմուտս է հաստատեալ՝ նմա անօգուտ է:

ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ ԽՐԱՏՔՆ

ՑԱՆԿ

Tip. Edit. li PP. Arm. di
S. Lazzaro in Venezia.

